

Koliko predstav bo preživelo damski klobuk?



(foto: Dragan Arrigler)

Danes zvečer komedijanti zapirajo svoje svete in blasfemične hrame. Do jeseni bosta gospodarja senc na odrskih deskah, ki po Shakespearu predstavljajo svet, molk in groben mir. S poletjem je pri nas iger nepreklicno konec. Do jesenskega ekvinokcija bodo le izjeme potrjevale to pravilo.

Kakih štirideset tragedij, komedij, historij, pastoralov, pastoralnih komedij, historiko-pastoralov, tragiko-historij, tragiko-komiko-historiko-pastoralov, iger z enotnim prizoriščem ali z menjavo prostora, strogo po napisanem besedilu ali kar izpod pazduhe... če govorimo v Polonijevem jeziku, smo videli v zadnjih desetih mesecih v geografskem prostoru med Trstom in Mariborom, kjer je razpostavljenih osmero slovenskih poklicnih dramskih prizorišč. Koliko se jih je zapisalo v spomin? Koliko teh iger bo zdržalo ali se zmoglo postaviti po robu tisti neusmiljeni, toda nemara tudi neusmiljeno pravični »tezi«, ki jo je v letu 1928 pred začetkom skušenj za uprizoritev Gospode Glembajevih v Osijeku postavil Miroslav Krleža in ki so jo s poudarkom – in premislekom? – citirali na lanskem Bitefu v Beogradu. Ta teza zatrjuje, da je treba imeti za propadle vse tiste predstave in »drame, ki jim ni sojeno, da se obdržijo na repertoarju več kot eno sezono«. Take predstave in drame namreč »ne žive dlje od kake prehodne, ženske modne kaprice, take drame propadajo, kakor je propadel tisti lanski, jesenski, toliko razvpiti »toque à la Lindberg«, klobuk jesenske promenade, ki smo ga imeli čast gledati na vsakem koraku, danes pa ni več sledu o njem«. – Koliko je torej pri nas predstav in koliko je dramskih besedil, ki zdržijo to Krležovo merilo izpred petdesetih let?

Resnica je takšna, da propadejo po Krleži tako rekoč vse ige, kar jih zimo za zimo, od jesenskega enakonočja in poletnega solsticija spravijo pod streho svojih sakralnih in blasfemičnih hramov komedijanti med Mariborom in Trstom. Talija je pri nas trda in kruta muza. Komedijanti so na lasten račun posmehljivi ljudje, sentimentalni in patetični ciniki po poklicu, saj bi, če bi ne bili, kar so, najbrž le težko vzdržali pri poslu, ki pozna tako izjemno redke »uspehe« in tako malo zadoščenja. Predstave pri nas res zahajajo hitreje kot ženski klobuki po zadnji modi. Čeprav to neprenehoma ponavljamo, zapišimo zdaj znova, da so prvi ene človeške roke preveč, če bi hoteli med štiridesetimi prešteti predstave, ki se bodo na odru obdržale več kot eno sezono.

Paradoksalno je seveda, da estetska, da poetična in da gledališka vrednost pri tem ne igra nobene pomembnejše vloge. Tehnološki ustroj naših odrskih »proizvodenj« in tudi oblike, ki jih ubira njihova distribucija, so pač takšne, da tako rekoč že vnaprej onemogočajo vsakršne izjemne uprizoritvene podvige. Tehnološki standardi so togi in neprilagodljivi. Število vaj je limitirano, metodologija odrskega dela je prej stvar klišejev in improvizacij kot pa jasne in koherentne oblikovalne zamisli. Število uprizoritev na sezono je poglavitni kriterij poslovne »uspešnosti« teatra; merilo, po katerem prihaja v gledališče subvencijski denar, je v prevladujoči meri statistično. Neposredne »praktične« vrednosti posameznih dosežkov niti najmanj ne jemlje v misel. Prevladujoča kategorija našega gledališkega življenja je institucija. In ne njeno delo. Ustanova in ne komedijantska trupa, ki so ji na Slovenskem nekdanji rekali po domače kar »igralska družina«, to je, skupina produktivnih odrskih ljudi s čvrstimi kohezivnimi povezavami, umetniška (združba, zbrana okrog skupnega – enotnega – delovnega koncepta. Pri nas ni (več?) takih trup ali »družin« ali združb, ampak so samo še ansambli, to je, tude skupne brez skupnega profila in – kajpada relativno – enovitega odrskega hotenja, brez usodnejših notranje integrativnih vezi. Priča smo prav osupljivi desocializaciji. Vsaj po »velikih« ali »osrednjih« gledališčih ni več mogoče govoriti o nekdanji tako slavni »slovenski kolektivni igri«. O igri, ki bi se je enakovredno in z enakim zadoščenjem udeleževali komedijanti različnih provenienc, izkušeni rutinerji, stari mački in rosnii začetniki, očarljivi jeljajci.

Na mesto, ki naj bi ga po Talijinih hramih pokrivala odprta medčloveška razmerja, saj je teater pač skupinska umetnost, muka in zanos so-žitja, dialektične navzočnosti različnega človeškega »materiala« v skupnem kontekstu, na to mesto je zdaj s toliko večjo silo stopila mogočna institucija sama s svojo inercijo in represijo. Po vsem videzu ne more biti naključje in ne »pomota«, če pri nas jemljemo v misel (in plačujemo kljub drugačnim deklaracijam še zmerom le hišo, ne pa ljudi, ki v njej prebivajo, ali delo, ki ga poskušajo opraviti res, da ne zmerom po najboljših močeh). Slovensko narodno gledališče je tako še zmerom svetinja v arhaičnem Levstikovem smislu, pa čeprav vsi prav dobro vemo, kaj se že dolga leta z njim dogaja, svetinja, spričo čudež, kadar je predstava tako ali drugače prebojna, kadar se uspe vzdigniti iz povpreč-

položaju. Kakor da bomo morali do konca živeti od stare slave ter ne mogli ničesar zasnovati na novo.

Tu je potem seveda stara pesem o znamenitem slovenskem »abonmajskem sistemu«, ki sicer ni šlager le med komedijanti in v njihovih intendantskih pisarnah (ampak nič manj, na primer, tudi v časopisni prodaji), šlager, ki pa se s svojo udobno inercijo v odločujoči meri postavlja po robu vsakršni odprti in seveda tvegavi komunikaciji med komedijantom in publiko. Znano dejstvo je, da so razlike v »uspehu«, ki ga doživita najboljše in najslabša predstava, pri nas zanemarljive. Ene in druge ige morajo z odra, ko so v intendantski pisarni odključali zadnji abonmajski red. Prosti termini so potem redki, predstave »izven in za podeželje« je mogoče organizirati le na svete kvatre. Komedijanti nenehoma bežijo od ene k zmerom novim igrar, povpraševanje je vnaprej »organizirano« tako, da ga ponudba komaj dohaja.

Tu je potem odsotnost teoretične kulture. Naša dramaturgija je kampanjska in pragmatična, brez, kot se reče, globljega premisleka in brez dolgoročnejšega koncepta. Ravno tako je kritika, ki zmora za silo zapolniti le ozke prestore v dnevnem časopisu in ki s tem sleherni odrski fenomen zreducira na raven na hitro pokvarljivega »dnevnega dogodka«, njegovih širših zvez (ali diskontinuitet) in konsekvenc pa preprosto, po logiki svojega žurnalističnega statusa samega, ne more niti od daleč ugledati, kaj šele premisliti.

Gledališka literatura je redka ali je sploh ni. Tudi naša vednost o evropski gledališki tradiciji in o posebnem slovenskem deležu v njej je komajda fragmentarna. Kakšna grozljiva pozaba, kakšen nepredušen pokrov pritiska na »stare« komedijante!

Tu je potem revščina posebnih, »nevidnih« odrskih poklicev, usodno izumiranje tehniških strokovnjakov, neverjetna papperizacija med tako imenovanimi odrskimi delavci! Komedijanti sami neredko pripovedujejo, da je sploh čudež, kadar pride do premiere (in pride najmanj štiridesetkrat vsako leto med septembrom in junijem!), in da je še zlasti velik čudež, kadar je predstava tako ali drugače prebojna, kadar se uspe vzdigniti iz povpreč-

ne produkcije za vsakodnevni tekočim trakom. In da bo zmerom očitnejša deprofesionalizacija za gledališkim odrom imela že v bližnji prihodnosti čez vse hude posledice...

Tu je potem odsotnost eksperimentalnega, bolj rečeno zunaj gledališkega establišmenta porajajočega se, inovativnega, nekonvencionalnega komedijantskega delovanja. Kako bi tudi bilo, ko pa sta pri nas osrednji, splošno sprejeti in priznani postavki gledališkega življenja ustanova in »statistični pokazatelji« njene navzočnosti v javnosti: nič pa, na primer, preizkusno, k posebnim gledališkim problemom (metodologiji, vprašanju alternativnih odrskih govorov, materialov...) usmerjeno delo samo. Nič »laboratorij«, zmerom le končni proizvod.

Tu je potem zaprtost posameznih »ansamblov«, so njihovi visoko ograjeni hrami, ki se ne znajo in spričo svojega ustroja tudi ne morejo odpreti v sodelovanje, skupne projekte... Tu so čudna razmerja znotraj ansamblov samih, že samo med moškimi in ženskimi komedijanti, da o generacijskih razponih sploh ne govorimo, ker jih tako rekoč več ni, oboje nasledok kratkoročnih kadrovskih »politik«.

Zmerom urgentnejša postaja misel o globalni reorganizaciji vseh tistih institucionalnih aparatov, ki obvladujejo naše današnje gledališko življenje, zmerom opaznejša tudi potreba po novi definiciji komedijantskih del in nalog. Kakor je ta misel tudi zmerom glasnejša, tako med komedijanti ni mogoče spregledati tudi razraščanja nevarne samozadovoljnosti in na drugem robu – nevarne resignacije in apatije.

Ali pa ni gledališče zmerom norost živa strast, zmerom ali se že po definiciji in tradiciji ne izmika vsakršni konvencionalnosti in borniranosti, smrten strah birokratov vsake baže? Saj res: koliko od teh štirideset tragedij, komedij, historij, pastoralov, tragiko-historij, tragiko-komiko-historiko-pastoralov, iger z enotnim prizoriščem ali z menjavo prostora, strogo po napisanem besedilu ali kar izpod pazduhe uprizorjenih v zadnjih desetih mesecih v prostoru med Trstom in Mariborom, nam bo ostalo v spominu? Koliko jih bo uspelo preživeti tisti kratak čas, ki ga potrebuje ženski klobuk, da pride iz mode?

Andrej Inkret

Otroški zdravniki o neizgovorah – resničnih in lažnih

Otroške nezgode, zastupitve otrok, trpinčenje otrok so bila poglavja, o katerih je bilo govora na pravkar minulih Derčevih pediatričnih dnevih. Iz skrbno izbrane strokovne vsebine tega posveta je sestavljena današnja tema tedna.

Poštni predal 29 16

Vladimir Dedijer Neprijeten pogovor v Moskvi

Jugoslavija in interesne sfere

Bogo Samsa Nova žarišča trenj na Tržaškem

Po volitvah

18

Andrej Novak »Ne morejo nam vzeti zgodovinske pravice«

Govori Katalonec Joan Reventos

19

Beno Zupančič Kulturne akcije moramo snovati dolgoročno

Aktualen intervju

20

Branko Sosič Oglodane korenine našega znanja

Akademiki o temeljnih raziskavah

Raško V. Jovanović Klasika terja veliko domišljije

Beogradska gledališča

21

Okrugla miza Športna rekreacija je čedalje bolj vsakdanja potreba

Za okroglo mizo je govorilo dvanajst povabljenec o množičnosti in kvaliteti odih, o hoji, gorništvu itd.

22

Zgodilo se je spodaj v Šelovi grapi

Četrtega julija bo na Kozjaku republiška proslava dneva borca, združena s petdesetletnico smrti Djura Djakovića in Nikole Hečimovića ter odkritjem spomenika Lackovemu odredu. Obema zločinsko ubitima komunistoma je posvečeno današnje ogledalo časa

23

Janez Jerovšek Nezaposlenosti ne bo mogoče odpraviti

Tehnologija in zaposlovanje

Vilko Novak Japonska lekcija na bulvarjih poletja

Početniška prtljaga francoskih dopustnikov

24

Gregor Pucelj Alojz Otoničar

Portret tedna

Stane Trbovc Trenutek za odkrivanje košarkarske resnice

Kdo je poglavitni krivec »bronastega neuspeha«?

25

Habib Boularés Riad je obsojen korakati z Arabci

Saudija ni samo naftno polje

Džafar Nimeiri »Včasih si prihajamo tudi navzkriž«

Nemška manjšina na Danskem

Tudi v Južnem Jutlandu so imeli leta 1920 plebiscit

26

Franc Osolc

Kost, ki nas je popeljala v davna obdobja naših prednikov

27

»Sem proti maturi, vendar le proti takšni, kot je danes«

V današnji anketi govorijo učenci zaključnih razredov slovenskih gimnazij, in sicer o zadevi, ki se že desetletja ponavlja v bolj ali manj podobni obliki

28

poštni predal 29

Delo, 22. junija

Jeklenomodra »Varuška«

Vse, kar je Mojca Vizjakova napisala v svojem poročilu (z nedavnega portoroškega TV festivala) o pozitivnem in negativnem vplivu televizije na otroka, lahko podpisemo z obema rokama. Toda s tem je hkrati odprla vsa okna za nadaljnja razmišljanja.

Čeprav se je (na podlagi izsledkov strokovnih raziskav doma in v svetu) okvirno dotaknila tudi socializacijske in splošne vzgojno-izobraževalne vrednosti tega medija, je že s samim naslovom otipljivo pokazala, kaj jo v prvi vrsti zanima. V današnjih razmerah se mnogim otrokom v samotnih urah, ko čakajo na zaposlene starše, televizor resnično spreminja v nadomestno varuško oziroma družabnico. Tu se pa začenja vrsta dovolj zamotanih vprašanj, ki nas bodo, kakor vse kaže, v prihodnje vznemirjala bolj in bolj.

Poročevalka najbrž ni tjavdan zapisala, da imajo starši zaradi vse večje zaposlenosti »vedno manj« časa za otroke in bi torej morali to »varuško« načrtno preučevati, ne pa prepuščati stihiji. Prednostim televizije naj bi dali pristojo pot, kvarne vplive pa izločili. Ta naloga, ki se morda na pogled ne zdi tako težka, pa je v resnici enako zapletena kakor vprašanje gospodarske stabilizacije, ki se nam, kot vemo in še bolj občutimo, nenehno izvija iz rok.

Mene osebno (in nedvomno še marsikoga) prevesem zanima vprašanje, zakaj se tako nezadržno stopnjuje pomanjkanje časa za otroke. Kam nas utegne privedsti ta »vedno manj«? Paradokso in naravnost samoumevno bi bilo pričakovati, da bo ta oseka časa nekega dne dosegla skrajnostno nižino, ko starši sploh ne bodo imeli za otroke nobenega časa več in jih bodo samo še spočepnili in spravljali na svet, potem pa?

Naj družbeni sistem nikakor ne bi smel dopustiti, da se vloga staršev v razmerju do otrok reducira na nič. Ne da bi se spuščal v teoretska razglabljanja o pomenu družinskega faktorja za socializacijo otroka, t. j. za njegovo naravno vrašanje v družbeno sredino, želim samo ponoviti že nešteto-krat spoznano resnico, da je družina tisto osnovno, intimno žarišče, ki otroku hkrati s prvimi spoznavnimi dojmi posreduje tudi pristojo občutje pripadnosti družbi, ki ga obdaja. Ta prvobitna zavest se z otrokovim razvojem toliko bolj uspešno nadgrajuje, kolikor več osebnostnih kontaktov starši navežejo z njim.

Spomnimo se samo serije TV oddaj o razvoju družine in njenih oblik v letošnjem marcu, ko smo slišali zelo glasen poudarek, da zdrav zarodek socialistične zavesti lahko zaživi samo v družini. Kajti domače vzdušje s svojimi intimnimi odnosi pomeni otroku maternično placento, varno in toplo posteljico, v kateri je vse, kar se z njim dogaja, samo ob sebi umljivo, t. j. naravno. Prav to je nadvse dragoceno. A če se vsemu temu starši sami odrekajo, čeprav z opravičilo, da brez svoje krivde, kako in odkod naj otrok dobi tisto, kar je po naravi prepuščeno samo njim?

Zato bi morali preko subjektivnega spoznanja nujno priti do drugačnega javnega mnenja o vedno hujšem pomanjkanju časa za otroke. Sedanji proces odtujevanja staršev je treba vsaj krepko zavreti, še bolj pa tako regulirati, da bodo starši v svojo vzgojno dejavnost zajemali še kaj drugega razen večernega zaslišanja, kako je otrok preživel dan. Že dolgo vemo, da starši svoj delež vzgoje v mnogih primerih še jako radi prepuščajo soli (še posebej celodnevni!), ki pa jih žal ne bi nikdar učinkovito nadomestila, saj to ni v njeni naravi.

Ko se otepano s posledicami samevanja naših otrok ob televizijski »varuški«, bi se morali začeti ozirati po takih praktičnih rešitvah, da otrok ne bo ostal na repu družbenega dogajanja kot nekaj priveseke. Tako močno in neodtujljivo smo usmerjeni k pridobivanju, da se skorajda ne zavedamo nevarnosti, ki nas od počlovečevanja doseženih dobrin ponižuje h golemu popredmetovanju. Otroka moramo postaviti na čelo vsega našega početja in samo v tem primeru bomo zmogli svoje proizvodne interese usklajevati z višjimi dolžnostmi, med katere v prvi vrsti šteje družinska vzgoja otrok.

Čeprav niti malo ne podcenjujem potrebe po večjem uveljavljanju pozitivnih in odpravljanju negativnih vplivov televizije na otrokovo krhko duševnost, pa menim, da je še veliko bolj pomembno poskrbeti za to, da otrok v prihodnje ne bo več toliko sam. Le take oddaje, ki jih gleda skupaj s starši ali vsaj z enim od njih in o katerih se lahko z njim odkrito pogovori, imajo zanj pravo vrednost, vse drugo je bolj ali manj podobno motorju, ki teče v prazno.

Pa še na nekaj ne bi smeli pozabiti, ko že govorimo o varuški v TV škatli. Otroci, ki je po naravi gibno bitje, se zaradi nenehnega buljenja v ekran sam prikrajšuje za velik del tistega izživljanja, ki je zanj prednostno. Ker se to ponavlja iz dneva v dan, se s tem polenjuje njegov nagib k ustvarjalnemu delu, pa naj bo to »resno« delo ali igra. Tudi igrače, ki so danes na voljo (za drag denar seveda), so tudi vse preveč akcijsko dognane, tako da otroku od njih

ustvarjalnega ne ostane nič ali pa bore malo.

Upoštevač vse to, moramo priznati, da je današnji otrok še najbolj opeharjen za živo družbo, za brata, sestro, predvsem pa za starše.

Janez Lampič, Ljubljana

Delo, 29. maj

Zakaj ne Pula?

Tudi: zakaj neki ne Rijeka, Kočevlje, Koruška (itd.), tudi Wien, Trieste (ali Triest!), Klagenfurt, Postumia (itd.)! Tako bi namreč lahko nadaljevali v duhu predlaganja tovariša M. Gučka, ki se dokaj vneto zavzema za čimprejšnjo pogasitev slovenske oblike krajevnega imena Pulj ter prevzemanje – tudi v slovensčini – hrvaškega naziva Pula. Pri tem se sklicuje na »javno izgovarjavo«, ne pove pa ne, kdo, kdaj in kje ter s kakšnim postopkom je zadevno reč ugotavljal. Čeravno se – morda – tako govori v okolju člankopisca, to še vedno ni dovolj za bojni klic zoper Pulj.

Opozoriti še velja na precejšnjo slovnično napako, kar »Puležan« je. Namreč, če že govorimo Pula, bosta njena prebivalca le Puljan in Puljanka. Končnica »ežan« pa sta italijanski. Še bolj točno: Pola, Polesano, Polesana. Napaka je tolikanj zanimivejša, ker M. G. v isti sapi trdi, da je končnica »lj« izrazito neslovenska! Medtem pa vsi Slovenci vemo za mesto Črnomelj, za vas Tomišelj (v okolici Ljubljane), za kneza z imenom Kocelj, za Krmelj, za Koželj, za kragulj, pecelj, Krjavelj, kokalj, kocelj (–bodeči), kršelj, parkelj (tudi goveji p.), žulj, koruselj, gredelj, rogelj, kosulj, željelj, pisatelj, voditelj, cilj in še in še. Skratka, da je končnica »lj« ne le slovenska, ampak tudi slovanska, veselovanska in praslovanska, vedo jezikoslovci in še celo nekateri »jezikoslovci«.

V jeziku res ni tako enostavno biti sodoben, dosleden in še pravičen hkrati, za kar se M. G. nadalje zavzema. Sicer pa to pokaže ravno njegov predlog, v katerem so naštet tri načela hudo sprta. V tem »primeru« je slišati predvsem glas »sodobnosti«, tisti ta najslabše vrste, saj se trudi izničiti slovenski izraz in slediti modo tistih, katerim ni mar za svoj jezik.

Znano je, da so krajevna imena še posebej trmasta, kadar gre za njihovo menjanje, spreminjanje, izničenje in podobno. Po navadi poprej umre jezik kakega ljudstva kot pa krajevna imena, katere je ustvaril ta jezik. Primerov je več kot dovolj. Oziroma se po zgornjem primeru dvojezičnih napisov krajevnih imen na Koroskem in še kje drugod!

Velikokrat srečujemo krajevna imena, ki so »nadživela« kar več narodov skupaj; med take sodi tudi zadevni Pulj, ki ima, pri nas, še dve obliki: Pula (hrvaška o.) in Pola (italijanska o.). No, nobena teh oblik pa ne pove najbistvenejšega, nič pomenskega, kar bi krajevnomu imenu šele dalo njegovo »dušo«. Na kratko, nihče točno ne ve, kaj naj pravzaprav ta naziv pomeni. Pulj, Pula in Pola so samo različne oblike prastarega naziva za to mesto na konici Istrskega polotoka, katerega prvotno ime so dali praprebivalci Istre. Njihov jezik ni nikjer ostal zapisan, je pa že zdavnaj umrl. Še najbolj zasidrano je mnenje tistih, ki obrazlagajo, da je na jeziku ilirskih Histrov, zelo podobna beseda kot je pulj – baje – pomenila isto kot izvirke sladke vode. Za Pulj, ki je na brezvodnem področju in še ob morju, je takšen izvir še toliko večja posebnost, zlasti za tiste čase, ko še ni bilo vodovoda.

Zanimivo je še, da nasproti, prek puljskega (notranjega) zaliva, na severozahodni strani, leži kraj (ledinsko ime), ki se imenuje Padulj. Tako ni izključeno, da Pulj – Padulj nista v gotovi pomenski zvezi? No, vsekakor velja še naprej ostati pri rabi slovenske oblike obravnavanega krajevnega imena, ki je – zdi se – k temu še najbližji prvotnem imenu.

Vladimir F. Snoj, Ljubljana

Delo, 20. junija

Pripombe iz občin bogatijo vsebino zakonskega osnutka

Kako priti do dobre kadrovske politike v delovnih organizacijah, je pokazal nedavni delovni pogovor na temo zakona o usmerjenem izobraževanju, ki sta ga v Krškem organizirala medobčinski svet ZSMS Posavje in svet posavskih občin (Brežice, Krško, Sevnica) na pobudo Kluba posavskih študentov. Pokazal je tudi, da lahko dobra kadrovska politika kar precej uspešno usmerja želje mladih po študiju, da v Posavju tudi še ni problemov z zaposlovanjem diplomantov z višjo in visoko izobrazbo, saj jih je na splošno premalo, da pa zlasti manjka delavcev s poklicno in sred-

Nadaljevanje na 27. strani

Otroški zdravniki o nezgodah – resničnih in lažnih

Asfaltne in druge brezvirusne epidemije ogrožajo življenja

Glede budnosti in preprečevalnih ukrepov zanesljivo presegamo vsakršno dopustno mero

Otroški zdravniki so si za šeste Derčeve pediatrične dneve, ki so jih imeli od 20. do 22. junija v kliničnem centru, izbrali teme, o katerih se na Slovenskem doslej še nismo pogovarjali. Vsaj v tako širokem strokovnem krogu ne. Prva od njih je obravnavala otroške nezgode, »civilizirano zlo, ki kosi med otroci bolj kot boleznimi«, druga je bila namenjena vprašanju zastrupitev otrok, tretja pa trpinčenemu otroku. Strokovna vsebina tega posveta je bila zelo skrbno izbrana in velja za skromen dar slovenske pediatrije mednarodnemu letu otroka.

dojenčke, stare od dveh do dvanajst mesecev, nikakor ni nadomestilo za materino mleko, kot nam zagotavljajo, ker je... žaltava, »higiensko oporečna«. Zagrebško Plivo, ki to Humano izdeluje, so osumili, da je storila gospodarski (spet gospodarstvo) prekršek in jo izročili sodniku za prekrške.

Med Derčevimi dnevi smo tudi javno ugotovili, da so sanitarni inšpektorji v večini slovenskih občin preobremenjeni z delom in da zato ni nič čudnega, če smo imeli v stari ljubljanski porodnišnici epidemijo salmonelle thompson, v domu tehniške šole, prav tako v Ljubljani, neko drugo vrsto salmonelle, v neki ptujski privatni slaščičarni spet tretjo salmonello, medtem ko se je v novogoriškem obratu družbene prehrane z malico zastrupilo tudi nemalo ljudi. V porodnišnici, internatih in slaščičarnah je, to ni dvoma, veliko otrok...

Zagrebškemu svetovnemu zboru strokovnjakov za živilsko tehnologijo v posmeh se je v varaždinskih vrstih »Ratimir Herec« zastrupilo 475 otrok in odraslih (ki jim pripravljajo hrano v restavraciji, imenovani »K parku«). Tudi tu je bila na delu salmonella... Čeprav varaždinski pediatri trdijo, da so javnost že nekaj časa opozarjali, kako nezaupljivi da so z vsebino jedilnikov za otroke v vrstih, češ da glede kaloričnih vrednosti močno šepajo. No, zdaj jih je spotaknila salmonella.

Smrt v nezavarovani zibki

Pred desetletjem nam je zaradi raznih boleznih umrlo skoraj devetsto otrok. To številko, ki se je »hranila« od tako imenovanih endogenih dejavnikov (ti so na primer nedonošenost in malformacije), smo uspeli zmanjšati za polovico, kar je »za slovensko pediatrijo pomemben uspeh«, ki pa ga kalijo druga spoznanja. Že pri dojenčkih ugotavljamo, da jih je med tistimi, ki umrejo, preden izpolnijo eno leto, skoraj štiri odstotke takšnih, ki jim v kartoteki piše: vzrok smrti je bila nezgoda. Kako jo lahko skupi nekdo, ki še ni dovolj močan in velik, da bi lahko hodil?

Eden od zdravnikov je v svojem uvodu povedal, da »najhuje grešimo pri prevozu dojenčkov«, saj je nič koliko mater, ki sedejo v avto z otrokom v naročju. In vendar je dognano, da se otrokova teža pri trčenju dveh avtomobilov, ki ne vozita hitreje kot petdeset na uro, poveča za dvaj-

setkrat. Torej ima bitje, ki tehta sicer sedem kilogramov in pol, v usodnem trenutku stopetdeset kilogramov! In ni je matere na svetu, ki bi lahko v svojem naročju zadržala tolikšno težo. Pediatri »lahko vsak dan ugotavljamo, da je veliko dojenčkov in majhnih otrok, ki jih starši pripeljejo s svojimi avtomobili v bolnišnice, dispanzerje in vrte, kaj slabo zavarovanih na svojih sedežih«!

Žal pa glede preventivne zdravniški sami kaj več kot to, da govorijo o varnih ležiščih in sedežih za otroke, ki se vozijo v avtomobilih – in da modele le-teh kažejo na barvnih diapozitivih, če se jim le ponudi priložnost za to – ne morejo storiti. Tako povedo, da velja danes za najvarnejše ležišče v avtu tako imenovani baby-swingler, ki se ob morebitnem trčenju nagne in stisne k mehki mu naslonjaču sedeža. Izdeluje ga nemška tovarna Römer.

Naša statistika dokazuje, da je v letih 1964 do 1976 tako rekoč v zibki umrlo več kot četrtnina dojenčkov, ki jih sicer vodi v rubriki »smrtne nezgode«: podlegli so zaradi zloma kosti in notranjih poškodb.

Več kot trideset odstotkov smrtnih primerov pri najmlajših je morala statistika pripisati poškodbam s tujki, medtem ko se jih je skoraj petindvajset odstotkov utopilo ali zadušilo.

Pri malih otrocih velja, da se jih je več kot polovica, ki so se smrtno ponesrečili v približno dvanajstih letih našega stesega oziroma sedmega desetletja, utopilo ali zadušilo, skoraj četrtnina pa jih je spet umrlo zaradi zloma kosti in notranjih poškodb. Te poškodbe odločno prevzamejo vodstvo pri predšolskih otrocih, saj izpolnjujejo več kot polovico večnega smrtnega kroga naših izražencov.

Kdo »kličie nesrečo nase«

Psihiatrinja oziroma pediatrinja, ki je menila, da so bile nezgode kot poglaviti vzrok smrti otrok od tretjega leta dalje »slovenskem otroškem zdravstvu vsaj z vidika preprečevanja močno zanemarljiv pojav«, je otroke, pri katerih se nezgode ponavljajo, čeprav niso izpostavljeni nikakršnim nevarnim okoliščinam, razdelila v tri skupine. Prvo skupino nevarnih otrok, kot je imenovala otroke, ki nesrečo kar kličejo nase, je ponazorila s primerom Boruta, drugo je opisala z Mojco in tretjo z Janezom.

Za Boruta ji je mati povedala, da je »kot vrtavka«. Ko je imel dve leti, ji je zlezel na mizo in pristal na tleh s pretresom možganov. S štirimi leti se je s kolesom zapeljal po stopnicah, v prvem razredu si je zlomil nogo, skočil pod avto in imel sploh vse leto potolčena kolena. »Zaletav je, nič ne pomisli, ničesar se ne ustraši, nobene stvar ga ne izuči«, je rekla mati, ki se je zatekla v zdravniško ordinacijo ali posvetovalnico, kakor hočete.

Mojca je bila povsem drugačna. Shodila je pozneje kot drugi otroci, veliko je padala, čeprav je bila previdna, skratka, »bila je precej nespretna, štorasta«, je povedala njena mati. Tudi pozneje je kar naprej butala ob pohištvo in je zato najraje poležavala na postelji in brala, češ, tako se mi vsaj nič ne more zgoditi. Tudi pri telovadbi je bila silno nerodna.

Janez pa je bil zelo občutljiv otrok. Njegova starša sta se razšla, ko je bil še dojenček. Mati je prišla k zdravnici, ko je imel fant dvanajst let. Povedala je, da ga je podrl avto... in to kmalu zatem, ko mu je nekdo povedal, da njegov oče leži v bolnišnici, ker je imel prometno nezgodo. Ko sta bila z materjo na morju, je odveslal tako daleč, da so morali za njim z motornim čolnom.

Ti trije predstavniki nevarnih otrok imajo seveda različne osebnostne lastnosti: eden je pretirano impulziven, drugi ima slabo razvite sposobnosti za presojanje nevarnosti, tretji je nemiren in morda v mislih celo pri samomoru (v raziskavah so samomori pri otrocih velikokrat prikriti z nezgodami). Nanje pa imajo močan vpliv tudi družinski dejavniki, bolj enostavno povedano, odrasli ljudje ali starši. »Vzgojno delo s starši po krivici zanemarjamo«, je bil eden od stavkov, ki je na Derčevih dnevih dobil krepke kliče.

Čeprav v teh dneh niso govorili o samomorih, ki jih tudi štejemo med nezgode, zdravniki vendarle niso hoteli prikriti resnice o njih. Saj imajo še kako opraviti s prometnimi nesrečami. »Pri analizi nekaterih situacij, v katerih je prišlo do nezgode, postane očitno, da se je otrok želel poškodovati in tako pritegniti pozornost in si pridobiti naklonjenost okolja. Takšna situacija je močno podobna situaciji samomorilskega poskusa, katerega poglaviti namen je doseči, da bi ljudje okrog tebe imeli razumevanje za tvoje težave. Včasih se otrok podaja v nevarnosti zato, da bi dokazal svojim vrstnikom, kako pogumen je. Hoče, da bi ga otroci občudovali in da bi dobil med njimi veljavo.« Številke, ki ne poznajo tenkočutnosti, kažejo, da je število nezgod večje v družinah, ki otroka zanemarjajo, ga prepuščajo samega sebi, v družinah, kjer so starši preobremenjeni ali neurejeni. Posebej zanimiva je tudi ugotovitev, da otroci psihično bolnih mater češče zabredujejo v nesrečo kot drugi. Takšni otroci skoraj zagotovo doživijo nezgodo prav v dneh, ko je bolezensko stanje njihove matere slabše kot sicer.

Otroci so v resnici svet zase. Ta, ki je narejen za nas, je zanje poln nevarnosti,



foto Marjan Zaplatil

negotovosti in zoprnosti. Kdo pa ve, kakšen je svet, če ga motriš z višine šestdesetih namesto stoosemdesetih centimetrov. Med prvošolčki jih je vsaj polovica takšnih, ki ne ločijo leve od desne, med dveletniki jih je štirideset odstotkov, ki ločijo barve, med petletniki jih je vsaj polovica takšnih, ki jih sicer poznajo, ne znajo pa jih smiselno opredeliti. Kdo bi torej vedel, kakšni se zdijo iz te višine in s te barvne skale semafori?

Strupe začno otroci vdihavati tisti hip, ko se rodijo. Ko shodijo, je avtomobilova izpušna cev približno v njihovi višini. Toda nad tem nimamo veliko moči.

V Sloveniji se zaradi zastrupitve zdravi v bolnišnici vsako leto 430 otrok. Podatkov o tistih, ki pridejo po pomoč v ambulante, nimamo. Zaradi takšne ali drugačne zastrupitve umre na leto po dva otroka. Takšno je povprečje. V Severni Ameriki, toliko za primerjavo, se na leto zastrupi po dva milijona otrok in mladine, od tega jih umre približno petsto. Samo v Ljubljani pripeljejo na pediatrično kliniko vsako leto 172 otrok, ki so použili strup (ga vdihavali ali pa je prodrli vanje skozi kožo). Tu so pred dvema letoma, na primer, reševali desetletno deklico, ki je bila v nezavesti in torej ni mogla povedati, kaj se ji je zgodilo. Tudi njeni niso vedeli. Ko je minil epileptični napad, je zdravniku povedala, da jo je bolela glava in je vzela eno maminih tablet. Leto dni pred tem so prav sem pripeljali otroka, ki je bil v globoki komi. Tudi zanj nihče ni vedel, kaj je použil... Pozneje se je izkazalo, da se je zastrupil z zelo strupeno pesticidno tekočino, ki je bila v povsem enaki steklenički kot sirup proti glistam... Približno deset odstotkov zastrupitev otrok imajo na vesti starši – gojbarji. A lani se z gojbarji ni zastrupil nihče, niti velik niti majhen. Ker gob ni bilo!

Otroci med drugim in četrtem letom starosti se »najraje« zastrupljajo. Običajno popijejo kakšno zdravilo, čistilo ali pesticid, kar jim je pač pri roki. Zdravniki so zbrali podatke, po katerih se polovica otrok zastrupi v kuhinji, dvajset odstotkov v kopalnicah, deset odstotkov v spalnicah, ravno toliko v garažah in trije odstotki na vrtu. »Predšolski otrok neumorno raziskuje okolico, stika po torbicah in predalcih in vedno rad poskusi zdravila in pijače, ki jih uživajo starejši člani družine. Privlačijo jih pisane barve zdravil in embalaže, se posebej pa dober okus dražeev in sirupov. V šolskem obdobju se ponavadi zastrupijo po nesreči, v puberteti pa sežejo po strupu tudi v samomorilne namene.«

Tako kot vemo, da medicina otroke varuje in jih rešuje, nam je jasno, da jih tudi ogroža: spomnimo se samo na novorojenčke in reški bolnišnici, na slovenski primer izpred nekaj let, ko smo na mah izgubili štiri otroke, od katerih sta dva dobila naporno zdravilo, dva pa so pred operacijo

Prekinjen je molk o trpinčenih otrokih

Slovenski zdravniki so prvič spregovorili o posledicah pretepanja in okrutnega kaznovanja

»Ko je bila prvič omenjena ideja, da bi se lotili pojava trpinčenja otrok, je bila moja nagonna reakcija: Ne, samo tega ne, preveč grozno je«, je v prepolni predavalnici Kliničnega centra priznala dr. Anica Kos, avtorica enega od referatov na najbolj mučno temo, kar so se jih letos (ali kdaj prej) lotili slovenski pediatri. »So pojavi, o katerih raje nič ne vemo. Molk nas odvezuje odgovornosti.«

Letošnji Derčevi dnevi, tradicionalno srečanje slovenskih pediatrov, so se odločili presekati ta molk. Prvikrat v Sloveniji in, po domnevi dr. Kornhauserja, tudi prvokrat v Jugoslaviji se je kakšno strokovno srečanje držalo zastaviti vprašanje o trpinčenju otrok. Z izrazom trpinčenje so slovenski poznavalci prevedli angleški »the battered child syndrome«, se pravi sindrom pretepanega otroka, oznako, ki jo je pred sedemnajstimi leti prvokrat zapisal in natisnil ameriški pediater dr. C. Henry Kempe. Da si je to srečanje držalo zastaviti vprašanje – in že

socialistična, napredna in se rada ponaša s svojim humanizmom. Pojave, ki se nakako ne skladajo s tem, kljub vsemu rada potiska na rep dnevnih redov. Kot dokaz se ponujajo stavke, ki so dolgo bile, pa vendarle jih ni bilo, ker smo se prepričevali, da je socialistična družba brezkonfliktna družba. Otroci, ki jih odrasli trpinčijo, mučijo, ali sso kakorkoli drgače žrtve nasilja, so v nasprotju z vsemi predstavami, kaj naj bi naša družba otrokom nudila, dajala, izkazovala. V ozračju, ki tako pogosto odmeva od gesel, ki to tista o nasilju staršev nad otroki kot najhujša disharmonija.

Na to drznost se tesno veže še druga: izraz trpinčenja otrok je prevod angleškega izraza, pri nas ga načenjamo desetletje in pol po tem, ko so ga načeli Američani, in nekaj zatem, ko se je pojav zasedal takorekoč na »top po lestevicah strokovnjakov z Zahoda. Omenjati možnost, da tudi pri nas trpinčimo otroke, torej pomeni tudi izpostavljati se očitkom (tihim in glasnim, zasebnim in javnim), da gre pač za modno muho, ki smo jo uvozili z Zahoda, za kopiranje nekakšnih spreverjenih tem, ki so morda kje v odtujenih kapitalističnih državah že aktualne, pri nas pa zagotovo ne, kajti pri nas... No, tu druga drznost poda roko prvi in se sklone v krog, ki je zaznamovan z vrednotami humanistične socialistične etike, v katerem seveda ni prostora za dejanja, kateriezultat so resno poškodovani ali celo mrtvi otroci...

Posnetki modric, opeklin, zlomov in udarcev s sekira

Če so se v glavah ljudi, ki so se na letošnjih Derčevih dnevih zbrali v predavalnici ljubljanskega kliničnega centra, utrinjali ti pomisleki, so se verjetno prav veliko besed. Večjo moč so, verjetno, imele fotografije, se pravi na platno projicirani diapozitivi, ki so pospremili štiri referate na temo.

Posnetek fantka s številnimi zlomi kosti z notranjimi poškodbami, na meji med življenjem in smrtjo.

Posnetek nekaj mesecev stare deklice, z modricami na obrazu, s hudimi krvavitvami pod lobanjskimi kostmi.

Posnetek štiriletna deklice, ki ji je nekaj zamahov sekire presekalo obraz in vrat.

Ko se je dolga vrsta posnetkov iztekla v to zadnjo grozo, k posmrtnim posnetkom s sekira pobite deklice, je pre nekateri par oči v dvorani že mižal, kajti tako, kot so pojavi, o katerih raje nič ne vemo, so tudi prizori, ki jih raje ne gledamo. A ko bi tisti trenutek povprašali navzoče, ali menijo, da gre pač za izmišljotino, ki smo jo skupaj s prenekatro neumnostjo uvozili z Zahoda, bi...

A to bi bila seveda čustvena reakcija. Predlagatelj teme o trpinčenju otrok pa avditoriju niso želeli izvahtati solz in gneva. Z empiričnimi podatki, zbranimi doma in na tujem, so hoteli opozoriti svoje kolege pediatri, na kaj naj bodo posebej pozorni, kadar imajo opraviti s poškodovanimi otroki. Opozoriti so jih hoteli, da se trpinčenje otrok tako rekoč praviloma prikazuje kot nezgoda, da je vrsta znakov, po katerih je mogoče ločiti »padec po stopnicah« od brutalnega pretepanja, naključne opekline od namerno povzročenih in podobno.

Hkrati pa so želeli opozoriti na pojav trpinčenja otrok tudi javnosti, kajti prav nič manj razširjen ne bo, če bomo o njem molčali, in prav nič manj grozljiv, če s bomo delali, da ga ni. Nasprotno, osvetačenje pomeni že prvi korak k odpravljanju.

21 primerov in prisodoba o Višnji gori

»Podatke o trpinčenih otrocih je oktobra 1977 začel zbirati pediatrični oddelek kirurških strok ljubljanskega kliničnega centra,« je začela trezno, kot se našemu racionalnemu času spodobi, prikazovati dognanja Ela Zupančič, direktorica Centra za socialno delo v Ljubljani. »Vprašalnik o tem je poslal vsem občinskim socialnim službam. Odgovorilo je 15 služb, ki so poročale o enajstih tako pretepanih in poškodovanih otrocih, da so potrebovali zdravniško pomoč. O desetih otrocih pa so poročale zdravstvene službe, Svetovalni center iz Ljubljane ter uprava javne varnosti.«

Številka 21, nabrana v dobrem letu dni, seveda ni visoka. Prav zlahka si je ob njej mogoče predstavljati cinčno propombo: Ali je 21 primerov vredno obravnave na strokovnem srečanju in tudi, seveda, pričujočega kosa časopisnega papirja. Takšne pripombe je mogoče spodbijati z vrsto ugovorov. Prvi, čustveno nabit, je pač ta, da teh 21 primerov predstavlja dolg seznam polomljenih rok, nog, reber, nrazličnejših podplutb in modric, možganskih krvavitev in pretresov, opeklin in podobnega. Seznam je boleč in krvav, v dobesednem pomenu besed.

Drugi ugovor: na seznamu so zgolj primeri, ki so bili nespodbito ugotovljeni, da gre za poškodbe, ki so jih zakrivila starša (ali pa tisti, ki jih nadomeščajo) in ne za posledice nezgod. Znano pa je, da je redkokatero početje tako preprečeno in prekrito z lažmi kot nasilje nad otroki. In da redkokaterim lažem tako lahko verjamo nasledamo.

Tretji ugovor: v seznamu so zajeti zgolj primeri, ki so bili otrokom nujno treba nuditi zdravniško pomoč, se pravi rezultati nasilnosti v najhujši obliki. Otroci pa so, kot vemo, trpežna bitja, večina poškodb se jim prej ali slej ozdravi sama od sebe, ne da bi kaj videle zdravnik. Pa to ne velja le za podplutbe, ki jih pustijo zausnice ali klobase, ki ostanejo od jermenja. Pri večini hudih trpinčenih otrok, ki slednjič zaradi resnih poškodb pridejo v bolnišnico, rentgenski posnetki odkrijejo stare zlome (rok, nog, reber, medenice, nosnih kosti), ki so se sami zarasli. To so opazili zdravniki tako v tujini kot pri nas.

S trpinčenjem otrok je torej tako kot vsemi tabu temami: zabeleženo so samo najbolj venbovpioči primeri. Ponavadi pojav primerjajo z ledeno goro, ki le z manjšim delom sega nad gladino. Tako na primer, podatki iz ameriške statistike navajajo 700 primerkov otrok, ki so (nespodbito) umrli za posledicami trpinčenja, medtem ko so neuradno ocenile, da jih okrog je pet tisoč.

Matere so enako nasilne kot očetje

In kaj je pokazal nekoliko podrobnejši pregled družin skih razmer v teh 21 primerih? V glavnem gre za nižje socialne sloje.

nekvalificirane delavce in kmete, za družine, ki živijo v slabih finančnih in stanovanjskih razmerah.

Skoraj vsi otroci – natančneje 20 – so živeli v popolnih družinah; samo trije med njimi so imeli očima in pri teh je v enem primeru brutalno ravnal oče, v dveh pa mati.

V dveh tretjinah primerov so bili starši alkoholiški, zvečine očetje, v dveh primerih matere. Krivda za okrutno ravnanje z otroki je porazdeljena po obeh spolih dokaj enakomerno; med materami, ki so mučile otroke, je najti tudi take, ki ne pijejo.

Med žrtvami trpinčenja je več fantov kot deklic, po starosti prevladujejo šolarji: 13 jih je imelo do 6 do 10 let.

V petnajstih primerih so bili starši Slovenci, v šestih pa katere druge narodnosti.

Kako se ti podatki skladajo s tistimi, do katerih so se dokopali v tujini? V nekaterih potezah popolnoma. Tudi v Združenih državah, Veliki Britaniji in Zahodni Nemčiji so ugotovili, da večina trpinčenih otrok živi v popolnih družinah in pri rodni starših. Ne drži torej v pravljicah zakoreninjena domneva, da je surovost lastna očimom in materam, medtem ko je krvnih staršev sama ljubeznivost. Prav tako ne drži iz netolerance do samohranilk porojena domneva, da ženskam brez »moške opore« prej popustijo živci, kar se izrazi tudi v surovosti.

Naši podatki se s tujimi skladajo še v tem, da so trpinčenja v enaki meri krivi moški in ženske, da pa med žrtvami več sinov kot hčera.

Trpinčenje je doma v vseh slojih, ne le na dnu družbe

V vseh drugih potezah pa se tuji podatki razločijo. Pri starosti, na primer. »Najbolj so ogroženi otroci v starosti od 3 mesecev do 3 let,« je poudarila dr. Anica Kos, ki je za Derčeve dneve pripravila pregled tujih dognanj. »Verjetno zato, ker mali otroci starše najbolj obremenjujejo, ker so najtežje vodljivi, pa tudi ker so najbolj nemočni. Seveda pa je pri njih posledice surovosti lažje skriti pa prikriti z lažmi. V nasprotju z njimi starejši otroci vedo, kaj se jim je zgodilo, znajo to povedati, ker hodijo med prijatelje in v šolo, pa je seveda tudi več možnosti, da bodo poškodbe opazili sosedje, učitelji ali šolski socialni delavci. Prej ali slej pa začnejo staršem tudi kljubovati.

Druga bistvena poteza, v kateri se (obsežne) tuje ugotovitve razločujejo od (peščice) naših, zadevajo socialni status. Ostro zavračajo domnevo, da je okrutno ravnanje z otroci bolj razširjeno v nižjih slojih. Če prihaja do razločkov v registriranih primerih, potem gre to pripisati dejstvu, da so socialne službe usmerjene predvsem k »socialno problematičnim« slojem in da je natanko takšna pristranost značilna tudi za patronažne sestre, pedagogice in zdravnike. Preiskave neoporečnih državljanov so tudi v tem pogledu hudo sporna zadeva.

Primerjave s tujimi dognanji so seveda dvorezna zadeva. Če Američani trdijo, je šest promilov (se pravi 6 na tisoč rojenih) otrok podvrženim hudemu trpinčenju, to še ne pomeni, da je tako tudi pri nas in da imamo torej vsako leto 180 novih otrok, ki so v hudi nevarnosti za svoje telesno in duševno zdravje ali celo za življenje. Če v Veliki Britaniji (po podatkih za leto 1972) trdijo, da je med trpinčenimi otroki 62 odstotkov otrok, ki imajo manj kot dve leti, to še ne pomeni, da je pri nas tudi tako. Če drugod trdijo, da je nasilnost do otrok doma tako v nižjih kot srednjih in višjih slojih, še ni rečeno, da je pri nas tudi tako. Morda Slovenci le lahko živimo v prijetni zavesti, da je to nekaj, kar je značilno za ljudi tam na dnu, povsod drugod pa je vse v najlepšem redu. Morda. Seveda pa to lahko dokažemo le s podatki, z ugotovitvami, ne pa z »občutki«, se pravi z nevednostjo.

Koliko represivni smo do otrok, kako jih vzgajamo?

Pri tem je treba poudariti še nekaj. Če v Sloveniji načenjamo »sindrom trpinčnega otroka«, povod zato ni ambicija, da bi spodbijali tuje podatke. Tudi ne gre samo za to, da bi odkrili vse primere trpinčenih otrok, jim nudili ustrezno pomoč, jih zava-

rovali pred surovostjo staršev in te starše po načelu milo za drago ustrezno kaznovali. Ne gre samo za hudo trpinčene otroke, pa naj jih je že veliko ali malo, temveč za vse otroke.

Odnos, ki ga imamo (in izražamo v vsakdanjih ravnanjih) do otrok, je neznanka – neraziskana in, kot kaže, nezanimiva. Medtem ko je dokaj raziskano, kakšno je naše javno mnenje (ali zasebno mnenje o javnih zadevah), ne vemo takorekoč nič o zasebnem mnenju Slovencev o zasebnih zadevah. Medtem ko je mogoče postreči z empiričnimi podatki o tem, kaj Slovenci mislimo o uporabi sile pri poravnavanju računov med državami, ni mogoče nič reči o naših pogledih na uporabo sile pri uravnavanju zasebnega življenja. Mogoče je postreči s podatki o tem, kaj sodimo o demokratičnosti družbenih in političnih zadev pri nas, ne poznamo pa svojih pogledov na demokratičnost odnosov med zakonci ali starši in otroki. Prav malo vemo, po kakšnih vzgojnih vzorcih uravnavamo rast najmlajših članov naše družbe. Itd. ... zelo dolg bi bil seznam stvari, ki jih o sebi ne vemo.

Če se kljub vsemu vsiljuje mnenje, da naša vsakdanja ravnanja niso v popolnem skladu s pogosto proklamiranimi vrednotami, jih akcentirajo tile naključno zbrani drobci:

Kje je meja med »normalnim« kaznovanjem in »nenormalnim« trpinčenjem

Ko je skupina ljudi, ki je raziskovala samomorilnost med slovenskimi mladoletniki, anketirala prizadete družine, je med vzgojnimi cilji najpogostejše našle na »spoštovanje«. Starši, ki so se jim otroci umaknili iz življenja, so od otrok pričakovali brezpogojno spoštovanje – ne da bi se spraševali, ali ga zaslužijo in zakaj pravzaprav. (Podatki po dr. Levu Milčinskem.)

Ko je neka druga raziskava dregnila v zasebnejše nazore Slovencev, je na trditve »Tudi doraščajoči otroci naj samostojno odločajo o svoji življenjski poti«, pritrldilo 85 odstotkov ljudi. Dokaj nizek odstotek za tako samoumevno vprašanje. (Podatki iz raziskave Socialna stratifikacija Slovencev Staneta Saksida.)

Pred šestnajstimi leti je neko strokovno srečanje pretresalo vprašanje vzgojno zanemarjenih otrok v Jugoslaviji. Analiza 300 družin mladoletnikov, ki so končno kot problematični pristali v Prehodnem mladinskem domu v Ljubljani, je pokazala da je v večini primerov »vladala v družinah do skrajnosti napeta atmosfera, prepelna večini težkih konfliktov, grobih obračunavanj, vulgarnih izpadov in nehumanosti«. Več kot polovica jih je rasla ob metodah, ki so bile »brezobzirne, brutalne, pretirano trde in surove.« (Podatki po Živki Crnivec, Družniska situacija vzgojno zanemarenih otrok.)

V neki anketi med slovenskimi pedagogi je bilo pred dobrim letom zastavljeno tudi vprašanje o ozračju nasilja v naših šolah. Kar 69 odstotkov pedagogov je odgovorilo, da je povsem ali delno resnična domneva, da se represivnost v naših šolah povečuje. Verjetno gre bolj za zmerjanje, poniževanje, pošiljanje na zagovore, stanje na hodnikih in v kotih kot pa za pretepanje (čerpav se tudi to dogaja), vendar podatek le kaže, da v naših šolah ne vlada kdove kako prijetno in demokratično ozračje. (Podatki iz ankete dr. Franceta Strmčnika.)

Vsi ti drobci so naključno napaberkovani in iz njih ni mogoče potegniti trdnih zasedranih sklepov. Dopusčajo pa vendarle domnevo, da se Slovenci vztrajno oklepamo vzgojnih vzorcev in metod, ki kličejo na pomoč represivne metode, da krojimo rast otrok tudi s pomočjo batin – in kje je pravzaprav meja med »normalnim« telesnim kaznovanjem ter »nenormalnim«, grozo zbujajočim trpinčenjem?

Vprašanje o sindromu trpinčenih otrok je torej lahko uvod v poglobljeno razmišljanje o tem, kakšno je pravzaprav pravzaprav ozračje, ki preveča naše zasebno življenje, o tem, koliko se naše javno deklarirane vrednote ujemajo z zasebnimi. Tako se sicer drzno, a vendarle obrobna tema, ki je udeležencem letošnjih Derčevih dni vzela le dve uri časa, kaže kot načenjanje vprašanj, ki segajo mnogo dlje od peščice najhujših primerov trpinčenih otrok.

Alenka Puhar

NEZGODE OTROK V STAROSTI OD 7 DO 18 LET

	PROMETNE NESREČE	UTOPITVE	PADCI	SLUČAJNE ZAŠTRUPITVE	STRELNO OROŽJE
					
1961	28,5%	23,4	3,9	5,06	—
1976	45,9%	7,3	3,7	0,9	0,9

V letu 1961 je (na Slovenskem) v starosti od 7 do 18 let zaradi bolezni in nezgod vseh vrst umrlo 172 otrok. Zaradi nezgod je umrlo 57 dečkov in 20 deklic, kar je 44,5 odstotkov vseh smrtnih primerov. Samomorov je bilo 12 ali 15,5 odstotkov, zaradi nasilja pa ni nihče umrl.

V letu 1976 je umrlo 157 otrok, starih 7 do 18 let, od tega 113 dečkov in 44 deklic. Zaradi nezgod je umrlo 84 dečkov in 25 deklic, kar je 69,4 odstotkov vseh smrtnih primerov. Samomorov je bilo 28 ali 25,7 odstotkov, nasilno pa je umrlo približno dva odstotka otrok.

Prekinjen je molk...

zamenjali. In tako kot starši in drugi odrasli ljudje otroke varujejo in rešujejo, jih tudi zanemarjajo in bodisi s svojo nevednostjo bodisi s svojo nepremišljenostjo vedno po malem ogrožajo; spomnimo se primera talidomida, »zdravilca«, ki so ga ženske jemale med nosečnostjo, potem pa rodile na desetstisoče invalidnih otrok.

Otroci živijo v našem svetu. Naj odrastejo v njem.

Vesna Marinič

s tem nanj pritrldilno odgovoriti! – niso pretirane besede. (Predrznost je bila vsaj dvojna.

Modna muha, spreveržena tema ali stvarnost?

Prva drznost zadeva kratko malo to, da gre za mučno (in tudi srhljivo) poglavje našega življenja, takšnih pa se kaj neradi lotevamo. Navsezadnje živimo v družbi, ki je



V Trstu po volitvah

Nova žarišča trenj in napetosti

Slovenska narodnostna skupnost je že pod udarcem slabega ozračja

TRST, junija – Volitve v italijanski parlament so spremenile italijansko politično podobo: prvič v povojni zgodovini se je ošibila levica, okreplil center, v resni krizi so najmočnejše politične stranke. Podatki so znani in jih ne bomo v podrobnosti analizirali. Vsekakor pa je zanimiva nekoliko slikovita, morda malce netočna, ker je presplošna, primerjava glasov dveh volitev: političnih 1976. leta in političnih tokrat, pri katerih ne upoštevamo decimalk.

Taka primerjava daje zelo preprosto podobo: KPI je izgubila 4 odstotke glasov, vse druge stranke so ostale nekje pri svojem (rahlo je napredoval laični center), močno so napredovali radikalci, ki so svoje glasove potrožili. Podobna, samo še nekoliko zaostrena, je podoba evropskih volitev, ki so bile v Italiji teden dni kasneje, in nekoliko kasnejših delnih volitev na Sardiniji.

Pa vendar je treba takoj pripomniti, da vsi ti premiki niso mogli v temeljih spremeniti politične podobe Italije. Tri vodilne stranke KPI, PSI in KD razpolagajo še vedno z veliko večino glasov in so še vedno odločilne. Komunisti imajo preko enajst milijonov ali skoro eno tretjino glasov, socialisti dobre tri milijone in pol ali skoro desetino in naposled demokristjani štirinajst milijonov in se bližajo štiridesetimi odstotki (38,3 odstotkov). Skupno imajo tri velike stranke 78,5 odstotkov vseh glasov italijanskih volivcev, kar pa tudi pomeni, da brez njih ni mogoče resno in trdno vladati. To pa tudi pomeni, da desničarske vlade v Italiji enostavno že aritmetično ni, da je nemogoča centralistična vlada in da so socialisti resnični jeziček na tehtnici vladnih kombinacij. Vendar pa je treba v isti sapi dodati, da je sedaj položaj slabši, ker se je teža levih glasov ošibila, centralističnih povečala. Vse to napoveduje razdobje novih težav in negotovosti.

Spremenjeno razmerje sil

To splošno neugodno italijansko politično ozračje se bo nujno odsvitalo tudi v deželi Furlaniji-Juljski krajini, kjer pa obstajajo povrh splošno italijanskih še specifične politične težave. V deželi Furlaniji-Juljski krajini so občutno izgubili glasove demokristjani (kar dobrih pet odstotkov manj od 1976. leta), pa tudi komunisti se niso najbolje odrezali, socialisti pa so padli od 102 tisoč na 68 tisoč glasov ali s 11,3 na 7,6 odstotkov. Napredovali so radikalci (4,3 odstotka) in lista za Trst (7,3 odstotka).

V deželi je bila doslej, in bo verjetno vztrajala čez poletne počitnice, vlada demokristične enotnosti, kar pomeni sodelovanje komunistov, socialistov in demokristjanov po vzorcu Andreottijeve vlade pred vladno krizo. Taka vladna formula je iz volitev izšla resno omajana, saj notranja demokristjanska desnica povsem logično očita svojemu deželnemu vodstvu, da je krivo za poraz zaradi politike sodelovanja s komunisti. Prav tako so nezadovoljni socialisti, ki so zgubili skoro polovico glasov in enega od dveh poslancev.

Še resnejši pa je položaj v Trstu, kjer je lista za Trst povečala število glasov od 54.681 na lanskih upravnih volitvah na 62.602 glasov letos ali od 25,7 odstotkov na 28,67 odstotkov. Hkrati pa so se okrepili tudi radikalci, ki imajo sedaj 13.564 ali 6,21 odstotka glasov.

Gole številke niso vse. Morda je še resnejši pokazatelj politične klime premik v demokristjanski stranki, kjer je bil v Trstu v parlament izvoljen desničarski protiosimski poslanec Tombesi, ki je za borih tristo preferenčnih glasov premagal proosimskega predstavnika moretjejske struje, bivšega župana Spaccinija.

Očitna sovražnost

Demokristične stranke so v Trstu torej na političnih volitvah 3. junija zabeležile noven poraz. Lista za Trst je slavila zmagovalje, ki se je ponovilo teden dni kasneje, ko so njeni volivci nepričakovano in še nevidno disciplinirano oddali preferenčne

glasove za kandidata Giuricina na kandidatni listi radikalov in še zlasti obilno za desno usmerjenega župana Cecovinija na kandidatni listi liberalcev. Oba skupaj sta prejela skoro petdeset tisoč preferenčnih glasov in so torej »meloni«, kot v Trstu slikovito nazivajo volivce liste za Trst, izredno disciplinirano in očitno zelo dobro organizirano glasovali za svoje kandidate.

V obeh primerih pa je politično bistvo prozorno in očitno sovražno Slovincem in sodelovanju z jugoslovanskim zapledem. Svoj program je župan Cecovini izpričal na skupnem zborovanju pred evropskimi volitvami: Trst je svetilnik latinstva, je dejal, zavedati se moramo, da meji s slovanskim svetom, ki se nepretrgoma razteza od meje pa vse do Vladivostoka.

Kot odmev na take trditve pa je Gianni Giuricin povedal, da je bil že dvakrat v taborišču: v taborišču blizu Dunaja se je 1917. leta rodil, v taborišču so ga poglali Nemci 1944. leta. Sedaj mu grozi tretje taborišče, ker je treba vedeti, patetično pravi, da je še po vojni bil italijanski Zadar, Reka in vsa Istra in da se sedaj pripravlja odpoved tudi Trstu. Proti temu pritisku se je treba upreti. V obeh primerih nacionalistični poziv na svojevrstno novo hladno vojno za sedaj lokalno omejeno, v bistvu pa hladno vojno proti Jugoslaviji širše razsežnosti.

Volitve v evropski parlament so se končale z zapletenim izidom: liberalci so prejeli dovolj glasov za tri evropske poslance: prvi neposredno izvoljeni je bil predstavnik združenja industrijev, znani izdelovalec luksuznih avtomobilov Pininfarina iz Milana, drugi izvoljeni pisatelj in časnikar Enzo Bettiza pa je bil izvoljen kar dvakrat, in to v Milano oziroma v zahodnem delu severne Italije in v vzhodnem delu Italije, ki vključuje tudi Trst. Moral se je odločiti za eno izmed teh dveh okrožij in s tem tudi tretjega izvoljenega: ali ponovno za predstavnika milanske konfindustrije ali pa za tržaškega župana Cecovinija.

Razklana lista

Dobri teden je trajalo kolebanje osrednjega vodstva liberalne stranke, prišlo je

do izredno ostrih polemik in naposled do rešitve, ki je privedla tržaškega predstavnika v evropski parlament. V ozadju zapletenih manevrov pa so po eni strani združeni pritiski framazonskih lož celotne Italije, po drugi pa tajni v Mestrah sprejeti sporazum med Cecovinijem in liberalno stranko.

S tem se je lista za Trst še bolj razklala na štiri osnovne komponente: nekako levo usmerjenega bivšega socialisti Giannija Giuricina, ki se sedaj povezuje z radikalc, listi in njenemu programu »zvesto« novo izvoljeno poslanko v rimskem parlamentu Gruber Bencovo, z liberalno stranko vedno tesneje povezanim Manliom Cecovinijem in skrajno desničarskim Gambassinijem.

Volilni pretres ima resne posledice na celotni strankarski italijanski fronti, nič manj pa ni razburkal duhov na deželni ravni. Z napovedujoč izredni kongres tržaških demokristjanov, mnogo se govori o odstopu in bitki okrog imenovanja novega deželnega tajnika PSI, zapleteni so odnosi znotraj komunistične partije, odnosi med federacijami in še zlasti odnosi v Trstu. Očitno pa je, da se je tudi iz tega zornega kota zrahljala fronta, da prihaja do novih težav, ki se bodo nujno pokazale na deželni vladi, njeni politiki in njeni strukturi.

Slovinci so na teh volitvah dokaj strnjeno glasovali za slovenske kandidate in za italijanske kandidate, ki so nudili največ jamstev, da bodo podprli enotno in osnovno zahtevo vseh Slovincov v Italiji za globalni zaščitni zakon in ki so v prvih vrstah boja za oboji demokratični napredek. Tako so glasovali v Trstu, Gorici in Slovenski Benečiji, kjer sta povsod komunistična partija in socialistična stranka prejeli doberšen del slovenskih glasov. Slovenska skupnost je tokrat razpršila pomemben del svojih glasov s politično ne dovolj pretehtanim zavezništvom s furlanskim gibanjem na političnih in še zlasti s politično dvomljivo kombinacijo s tudi avtonomistično pobarvano Unio Valdotaie na evropskih volitvah. Ponovno je bila izvoljena na listi KPI slovenska senatorka Jelka Gerbec, komunist Pavel Petricig pa je na evropskih voli-

tvah prejel rekordno visoko število: 16 tisoč preferenčnih glasov, kar je še posebej pomembno, ker gre za kandidata Slovenske Benečije.

Nova dodatna bremena

Zanimive so primerjave slovenskih glasov med političnimi in evropskimi volitvami, saj lahko ugotovimo, da je del slovenskih volivcev na političnih volitvah glasoval za KPI, na evropskih pa za PSI, kar je očitno odsev presenetljive kandidature Vittoria Vidalia na evropskih volitvah in še bolj čudne volilne kampanje okrog njegovega imena, ki je preveč spominjala na »melonarsko« nenačelno politiko. Zato je tudi volilni izid tržaške federacije KPI nedvoumen: na političnih volitvah napredek. Na evropskih je ponovno nazadovanje. Tudi ta podatek, združen z izredno visokim številom preferenčnih glasov, oddanih tudi v Trstu za furlanskega antifašističnega Lizera in Slovenca Petriciga, priča o zrelosti tudi tržaških naprednih in še zlasti slovenskih volivcev.

Številčni podatki volilnih izidov, novi odnosi med strankami in še zlasti na tržaški krajevni ravni so za slovensko narodnostno skupnost v Italiji neugodni. Okrepila se je nacionalistična protislovenska fronta, ki sedaj razpolaga v rimskem parlamentu z lastno poslanko in kateri se je pridružil še demokristjanski desničarski poslanec. V evropskem parlamentu bo Cecovini sicer delno vezan s sporazumom z liberalno stranko, bo pa vsekakor nasprotnik sodelovanja med Jugoslavijo in Evropsko gospodarsko skupnostjo, kot je bil že do sedaj nasprotnik izvajanja gospodarskega dela osimskih sporazumov. Razkrajja se deželna vlada demokristične enotnosti. Ustvarjajo se nova žarišča trenj in napetosti.

V takem ozračju bi bilo iluzorno misliti, da se bodo stvari razvijale, kot da se ni nič novega zgodilo in da novo politično ozračje ne bo vplivalo na konkretno izvajanje mednarodnih pogodb. Ne gre še za revizi-

jo, niti za kak uradni akt v tej smeri, vsekakor pa za novo, slabšo klimo, ki lahko pomeni zavlačevanje, vsekakor pa nove ovire.

Slovenska narodnostna skupnost v Italiji je že pod udarcem teh težav in slabšega ozračja. Predvsem se vedno bolj zanika obstoj slovenske Videmske pokrajine, postavljajo se zahteve po preštevanju, ki naj bi bilo osnova za skopo odmerjanje pravic. Globalni zaščitni zakon je bil v središču udarca vseh desničarskih krogov ne samo Trsta, temveč tudi v Videmski pokrajini. Slovenska narodnostna skupnost v Italiji kot celota, njeni pripadniki in njene organizacije, se zavedajo in se tudi pripravljajo na nove težave.

Slovinci v Italiji vedo, da bodo morali v takem težavnem ozračju prevzeti na svoja pleča nova, dodatna bremena, kot so jih že nosili v svoji trdi in borbeni zgodovini. Slovinci so bili nosilci protifašističnega odpora in katalizator tudi italijanskih demokrističnih, protistalinističnih, modernih in naprednih pogledov v demokrističnem delavskem gibanju. Tudi tokrat bodo častno odigrali svoj delež v naporih za osvoboditev italijanskega javnega mnenja, v prizadevanju za ustvarjanje ozračja, ki bo omogočalo plodno gospodarsko, kulturno, politično, vsestransko sodelovanje na odprtih mejah.

V tem novem položaju bo slovenska narodnostna skupnost v Italiji prav gotovo odprta, bo aktivni dejavnik sožitja in sodelovanja. Prav zato pa je treba okrepiti vse njene organizacije in ustvariti pogoje za njen razvoj. Zato je tudi povsem logično, da Slovinci v Italiji v ničemer ne popuščajo pri svojih zahtevah in da z nezmanjšano težo terjajo globalni zaščitni zakon, ki naj obsega vse pravice, celovito zaščito jezikovnega, kulturnega, šolskega in gospodarskega značaja na celotnem ozemlju, kjer manjšina živi. Pri tem se obračajo na italijansko demokristično družbo in na matično državo, sklicujoče se na črko in duh obveznosti, izhajajočih iz osimskih sporazumov.

Bogo Samsa

Vladimir Dedijer: Jugoslavija in interesne sfere

Neprijeten pogovor v Moskvi

Iz britanskih in sovjetskih dokumentov je razvidno, da je Churchill vsako svoje pismo, ki ga je v prvi polovici leta 1944 naslovil na Tita, poslal na vpogled tudi Stalinu in Rooseveltu. Vmes so tudi pisma, v katerih je Churchill obvestil Stalinu, da se bo njegov sin Randolph s padalom spustil v Titov štab, pa o predlogu kralju Petru II., da odstavi Purićevo vladno in ustanovi ožje telo, ki ne bo nenaklonjeno Titu.

Churchill v pismih Stalinu omenja, da je svetoval kralju, naj za nekaj časa potihne. Obenem hvali sovjetsko akcijo za priznanje vlade maršala Badoglija v Italiji, na koncu pa pravi, da mu tako Stalinovo stališče vli-

upanje, da bo sovjetski voditelj enako stvarno gledal tudi na jugoslovanski politični položaj.

Ko je naposled prišlo do prvih izmenjanih poslanic med Titom in Šubašičem, sta

Eden in Molotov poslala predsedniku kraljevske vlade skupno poslanico, v kateri je pisalo:

»Z velikim zadovoljstvom smo zvedeli, da ste izmenjali poslanici z maršalom Titom, kar je vodilo do sporazuma, da se v najkrajšem času sestane na jugoslovanskem ozemlju. Vlada Njegovega veličanstva in sovjetska vlada toplo priporočata, da bi bili cilji tega sestanka uresničeni, in gledata nanje kot na izhod iz jugoslovanskih notranjih problemov in sestavo združene jugoslovanske vlade. Obe vladi se strinjata, da je nagla uresničitev teh ciljev v kar največjem interesu jugoslovanskega ljudstva. S kar največjim zaupanjem pričakujemo, da z vemo od Vas in maršala Tita, kateremu smo tudi poslali poslanico, da sta se sporazumela v duhu tega našega sporočila.«

Churchill je o svojem srečanju s Titom in Šubašičem navedel poročal Stalinu, za kar se mu je le-ta zahvalil 16. avgusta 1944.

»Ne strinjam se z vami...«

Stalin ni samo predstavnikom NOV in POJ svetoval – z njimi se je leta 1944 nekajkrat srečal – naj bi prišlo do sporazuma s Šubašičem, temveč je tudi Titu govoril o nujnem kompromisu s kraljem. O tem neprijetnem pogovoru v Moskvi, ki je potekal konec septembra 1944, Tito v spominih za knjigo »Prispevki k biografiji« pripoveduje:

»Že na prvem sestanku se je zaostrišlo s Stalinom. Bolj ali manj smo se strinjali o vseh vprašanjih, o katerih smo govorili. Tistikrat sem opazil, da Stalin ne trpi, da bi mu kdorkoli nasprotoval. V pomenku je ravnal z ljudmi okoli sebe osorno in grobo. Tu in tam je med vsemi člani politbiroja CK KPSZ (b) le Molotova vprašal, kaj misli, a ga še do konca ni poslušal, pa je že naprej razpredal svoje.«

Nisem bil navajen na tak način pogovora, zato je prihajalo do hudo neprijetnih prizorov. Stalin je na primer dejal:

»Pazite, Valter, buržoazija v Srbiji je zelo močna!«

Mirno sem odvrnil:

»Ne strinjam se z vami, tovariš Stalin. Buržoazija v Srbiji je zelo šibka.«

Stalin se je namrščil, ni rekel nič, a drugi okoli mize: Molotov, Ždanov, Malenkov, Berija so kar zazijali. Potem je začel spravevati po nekaterih jugoslovanskih političnih, kje so, kaj delajo. Odgovarjal sem mu:

»Ta je podlež, izdajalec, dela v španoviji z Nemci.«

Stalin je vprašal po drugem. Enako sem mu odgovoril. Pa je vzkipeł:

»Za vas, Valter, so vsi podleži!«

»Ja, tovariš Stalin, vsakdo, kdor izda svojo domovino, je podlež,« sem odgovoril.

Stalin se je spet namrščil, a Malenkov, Ždanov in drugi so me postrani gledali.

Pogovor se je potem nadaljeval v nadvse mučnem ozračju. Stalin me je prepričeval, da moramo kralja Petra vrniti na prestol. Kar kri mi je planila v glavo. Le kako nam lahko kaj takega svetuje? Zbral sem se in mu odgovoril, da to ni mogoče, da bi se ljudstvo pri nas uprlo, da kralj v Jugoslaviji posebej zadoja, da je pobegnil in zapustil ljudstvo v najhujših trenutkih, da je dinastija Karađorđević pr ljudih zasovražena zaradi korupcij in terorja.

Stalin je pomolčal in nato na kratko pribil:

»Saj ga ni treba vrniti za vse večne čase. Začasno, a pozneje mu v pravem trenutku zasadi nož v hrbet.«

V noči med 24. in 25. novembrom 1944

Tito se je na poti iz Moskve za nekaj dni ustavil v Krajavi v Romuniji. Branka Savic, ki je skrbela za zveze v vrhovnem štabu, je tistikrat spremljala Tita in se še spominja:

»Tito se je vrnil iz Moskve strahovito nerazpoložen. V Krajavi smo se nastanili v neki zelo prostorni grofovski domačiji. Vsi smo se zbrali v voglu sobe, Tito pa je nervozno hodil gor in dol ter govoril: »Nočem kralja, ljudstvo ne bo zdaj spustilo iz rok vsega, kar je doseglo.«

Edvard Kardelj, podpredsednik komiteja

narodne osvoboditve Jugoslavije, in Ivan Šubašič, predsednik begunske vlade, sta obiskala Stalinu v noči med 24. in 25. novembrom. Stalin je v pomenku, brez najmanjšega poudarka za jugoslovanske strani, »začel govoriti o naši vojski in našem deležu k vojni,« se je spominjal Kardelj. »Podcenjujoče je omenjal partizane, njihovo borbenost, celo njihovo število. Vem, kako je s temi partizanskimi številkami, vselej so pretirane...« Po drugi strani pa nam je hvalil bolgarsko vojsko.

»Opozoril sem ga, da je bila to fašistična vojska, ki se je bojevala proti Združenim narodom, da so ostali v njej skoraj vsi stari oficirji, da se ta vojska ne more čez noč prerediti. Stalin je odvrnil, da je to redna, dobra vojska z oficirskim kadrom.

– Vi ne ubogate naših inštruktorjev, je nadaljeval Stalin, pa so tam zato, da bi jih ubogali.

Na splošno nam je želel zmanjšati ugled. Seveda je Šubašič ob takih besedah kar zrasel. Stalin me je še vprašal, zakaj nočemo kralja, ko ga pa imajo tudi druge države. Norčeval se je, kaj nam bodo peterske krake zvezde in rdeče zastave, kaj, za vraga, smo ustanovili proletarske brigade.«

Dr. Ivan Šubašič je, brž ko je prišel iz Moskve v London, poročal predstavniku ameriške obveščevalne službe OSS Bernardu Jarovu, ta pa je poročilo posredoval generalu Donovanu, šefu službe. General Donovan je predsedniku Rooseveltu izročil o tej temi dva memoranduma: 19. in 23. decembra.

Katalonski boj za avtonomijo

Ne morejo
nam vzeti
zgodovinske
pravicePogovor z Joanom Reventosom, prvim
sekretarjem Katalonske socialistične
stranke

Z Joanom Reventosom ni bilo težko vzpostaviti stika. Že pred tremi leti, ko je bil še napol ilegalen, mi je v pogovoru v skromnem uradu založbe Ariel, kjer je delal, rekel, da bi kot socialist in Katalonec zelo rad obiskal Jugoslavijo in se seznanil z njenimi izkušnjami na področju samoupravljanja. Lani je bil kot prvi sekretar Katalonske socialistične stranke (PSC) na obisku v Sloveniji, pred dnevi pa je bil v Kataloniji gostitelj delegacije SZDL Slovenije, ki jo je vodil Mitja Ribičič.

Med tem obiskom je stekel ta pogovor v uradu najmočnejše katalonske stranke, ki se ni povsem popraviljen od nedavne eksplozije bombe – jasna ilustracija nasprotja, iz katerih se ne izklopa španski razvoj po Francovi smrti. Joan Reventos je premišljeno in odkrito odgovarjal na vprašanja o perspektivah katalonske avtonomije, o odnosih med družbenimi in političnimi silami v Španiji ter o zanimanju Kataloncev za Jugoslavijo in njeno izkustvo.

Joan Reventos, vi ste prvi človek Katalonske socialistične stranke, ki je najmočnejša stranka v Kataloniji. Kako ocenjujete, gledano s tega položaja, perspektive katalonske avtonomije?

Katalonska avtonomija je zgodovinski proces, ki ga ni mogoče zaustaviti. V čim krajšem času moramo dobiti avtonomni status. Če bi danes objavili v uradnem listu osnutek statuta, bi lahko v štirih mesecih dali na referendum dokončen načrt. V obrambi osnutka statuta, takega, kot smo ga predlagali mi, so vse politične sile v Kataloniji enotne – od desnice do komunistov, preko nacionalistov in socialistov.

Prav te dni so o osnutku statuta razpravljali v vladi in strankah, ki jo podpirajo. V nekaterih točkah se z osnutkom javno ne nasprotujejo, mislimo pa, da so to začetne pozicije in da bo mogoče še ta mesec in julija, ko bodo tekla pogajanja, najti ustrezno rešitev. Glede tega sem optimist, ker mislim, da je to za Španijo nujno potrebno. Vlada in sile, ki jo podpirajo, ne morejo storiti zgodovinske krivice Kataloniji in Baskiji s tem, da jima ne bi priznale avtonomije.

Pa vendar se zdi, da ta proces ne bo niti malo preprost?

Vsekakor bo v prihodnje prihajalo do sporov, kakšna naj bo vsebina avtonomije. Mi mislimo, da je osnutek ustreven in gre zgolj za zgodovinsko povrnitev tistega, kar so nam nekoč vzeli z orožjem. Očitno pa je, da so v današnji Španiji tudi politične sile, ki so proti temu, da bi bila Španija država avtonomij, federativna država, in te sile

imajo v rokah tudi pomembna sredstva, ki oblikujejo javno mnenje. Mislim predvsem na Demokrasko koalicijo (konser-vativna desnica op. p.), na ostanke fašizma pa tudi na del UCD (Zveza demokratične-ga centra – vladna stranka), posebej se tiste ljudi, ki so izšli iz frankizma.

Kaj pa vojska?

Vojska je prežeta s tradicionalnim nezaupanjem do avtonomističnih teženj. Vendar pa vojaki jasno razločijo med katalonskimi avtonomističnimi težnjami in baskovskimi, ki so v bistvu independentistične. Zato katalonske težnje po avtonomiji v vojski lažje sprejemajo.



Joan Reventos: Jugoslovanske izkušnje in uspehi so za nas čedalje bolj interesantni

Kateri so tiste točke, v katerih v pogajanjih najmočnejši, pa predsednik generalit ni socialist.

To je danes težavno reči. Vsekakor pa bomo vztrajali pri nekaterih načelnih vprašanjih, kot je vprašanje jezika, potem glede nekaterih elementov v gospodarstvu, kulturi... Trda bodo pogajanja o pravosov-

dju, o policijskih silah. Velik problem bo tudi financiranje avtonomije. Mi socialisti pa se zavzemamo tudi za širša vprašanja, recimo za solidarnost z drugimi avtonomnimi skupnostmi. Mislimo, da bi bilo treba ustanoviti sklad za razvoj manj razvitih območij, pri čemer nam je dragocen jugoslovanski zgled.

Že prej ste omenili Baske. Kakšne primerjave se vam kažejo med vašim bojem za avtonomijo in njihovim?

Substrat našega boja je drugačen od njihovega. Katalonski boj je bil vedno napreden, vedno ga je podpiralo ljudstvo in napredne sile. Baskovsko gibanje je bolj meščansko v tem smislu, da je filozofsko bolj zasidrano v konservativizmu.

Nekateri omenjajo tudi razločke med baskovskim in katalonskim temperamentom?

Vsekakor nisem eden izmed tistih, ki verjamejo v nekatere rasne razločke med ljudmi. Gotovo pa obstajajo različne kolektivne lastnosti. Naši ljudje, Katalonci, so vedno pripravljeni zagreti razpravljati, vendar pa naposled vselej dosežejo kolektivne dogovor. Pogajanje in dogovarjanje je bilo za Katalonijo vedno značilno. Zato mislim, da bo problem zmeraj mogoče reševati, če se bodo le razreševali v okviru demokratičnega procesa. V Baskiji pa ni takega kolektivnega razpoloženja za pogajanja in dogovarjanje.

Socialistična stranka je na vseh dosedanjih volitvah dobila v Kataloniji največ glasov. Pa vendar socialisti nimate oblasti.

Socialisti v Kataloniji nimamo oblasti, ker generalitat (začasna avtonomna vlada) ni resničnih kompetenc. V omejenih pristojnostih, ki jih ima, pa so socialistične težnje najmočnejše. Po občinskih volitvah smo socialisti dobili 95 od 800 županov v katalonskih občinah. Toda v občinah, kjer so na oblasti naše uprave, živi 70 odstotkov vsega katalonskega prebivalstva. Imamo župane v vseh štirih glavnih mestih provinc – v Barceloni, Geroni, Tarragoni in Leridu in v vseh drugih večjih mestih, razen v Badaloni, Santa Catalini in Sabadellu, kjer so na oblasti komunisti. V tem smislu torej imamo oblast.

Kako pa so usmerjene vaše težnje v politiki na občinski ravni?

Po občinskih volitvah smo usmerili vse sile v sklepanje tako imenovanih občinskih sporazumov za napredek. Odprti smo za sodelovanje s komunistično partijo, z republikanci in nacionalisti. Pri tem smo namerjali na velike težave, ker se nacionalisti in republikanci niso hoteli pogajati s komunisti. Pogajanja so bila zelo zapletena in so v bistvu tekla po štirih tirih – med nami ter vsako izmed treh partnerjev posebej. Vendar nam je uspelo in skoraj povsod smo dosegli konkretne sporazume, razen z UCD, s katero se nečemo dogovarjati.

Socialisti tvorijo hrbenico teh sporazumov in zavzeli smo se za to, da se najprej izdelajo konkretni programi politične akcije za prihodnjih šest mesecev. V ospredju je vprašanje financiranja občinskih proračunov in prav katalonski socialisti smo dali pobudo za konferenco županov vseh velikih španskih mest v Valenciji, kjer so obravnavali to vprašanje. Generalitat nas podpira v prizadevanjih, da sočimo vlado z dejstvi (tako kot večina drugih velikih občin imajo tudi vsa štiri katalonska velika mesta velikanski primanjkljaj v proračunu, ki so ga nove uprave podedovale in jim veže roke). Zavedamo pa se, da bo boj trd.

Ne glede na to, da ste socialisti v Kataloniji najmočnejši, pa predsednik generalit ni socialist.

V Kataloniji imamo zdaj demokratični politični model, ki je izšel že iz volitev 15. junija 1977. Na drugi strani imamo predsednika generalit, ki je bil predsednik te institucije že v izgnanstvu in se je vrnil v Katalonijo. To v celoti sestavlja funkcionalni model začasne avtonomije. V nekaterih drugih španskih pokrajinah, ki se bore za avtonomijo, so se razvlele srdite bitke med strankami, na primer v Valenci-

ji, Baskiji, Andaluziji, Galiciji. Pri nas tega ni bilo in to je rezultat našega modela. V Kataloniji je zdaj obdobje prehoda k resnični avtonomiji na osnovi stoletnih tradicij. In v tem obdobju predsednik generalit ni socialist.

Stanje, ki smo ga dosegli, je rezultat trdih pogajanj med političnimi silami v Kataloniji, vendar smo zdaj vsi enotni. Ta proces socialistov ni oslabil, in to se je pokazalo tako 1. marca (na parlamentarnih volitvah) kakor tudi 3. aprila (na občinskih volitvah).

Kako bi opredelili odnose med PSC ter drugimi katalonskimi strankami, predvsem komunistično partijo in Unijo in Konvergenco Jordija Pujola (meščanska nacionalistična stranka)?

Mi smo sodelovali s komunisti in nacionalisti že med bojem proti diktaturi, prav tako pa so pozneje poslanci vseh treh strank sodelovali v pripravi osnutka statuta. Zdaj doživljamo nove izkušnje v sodelovanju – gre za sodelovanje v bazi, v občinah. V več kakor 300 občinah sodelujemo s komunisti ali z nacionalisti ali pa z obojimi. To je zdaj nov položaj, nekakšno uigravanje, ko se kadri na srednjih ravneh sporazumevajo o konkretnih problemih. V tem sodelovanju imamo doslej različne izkušnje, pozitivne, negativne in nevtralne. Seveda pa bo mogoče napraviti prvi večji obračun šele čez nekaj mesecev.

Ali bi bilo lahko to sodelovanje v Kataloniji tudi zgled za sodelovanje med opozicijskimi strankami v Španiji nasplo, posebej še med PSOE (Socialistična delavska stranka Španije) in KP Španije?

V Španiji nasploh je položaj drugačen kot v Kataloniji. PSOE in KP nista v celoti našla skupnega jezika, ampak se sporazumevata v posameznih primerih, in to izključno med seboj. Med našimi izkušnjami in položajem drugod v Španiji ni neposredne povezave.

Kako pa so zastavljeni odnosi med Katalonsko socialistično stranko in PSOE?

Po kongresu enotnosti (na katerem so se tri socialistične skupine v Kataloniji povezale v enotno stranko) smo se zavzeli za povezavo s PSOE na federativni osnovi. V tem okviru smo ohranili svojo avtonomijo. V PSOE dobro razumejo naše stališče in v tem sodelovanju doživljamo vsak dan nove pozitivne izkušnje.

PSC potemtakem ni podružnica PSOE v Kataloniji?

To so nam očitali nacionalisti med volilno kampanjo, vendar je to navadna demagogija. Katalonski socialisti nismo nikakršna podružnica, pač pa smo solidarni z vsemi delavci v Španiji v duhu razredne solidarnosti, saj obstaja en sam, kapitalizem in eno samo zatiranje. Ob tem pa se zavzemamo tudi za obrambo specifičnih nacionalnih interesov v Kataloniji.

Na nedavnem kongresu je burna razprava o tem, ali naj bo stranka po programu marksistična ali ne, izzvala krizo v stranki. Kakšno je vaše stališče do tega problema?

Strinjam se z Gonzalezovo oceno, da ne gre mešati bistvenega in stranskega. Debatata za marksizem ali proti njemu nas v taki obliki ne pelje nikamor. V Kataloniji smo to rešili z inteligentno in povsem jasno formulo. Naša stranka sprejema marksizem kot metodo analize družbe, obenem pa spoštuje svobodo mišljenja in prepričanja. Mislim, da se bo ta dilema tudi v okviru PSOE podobno razrešila.

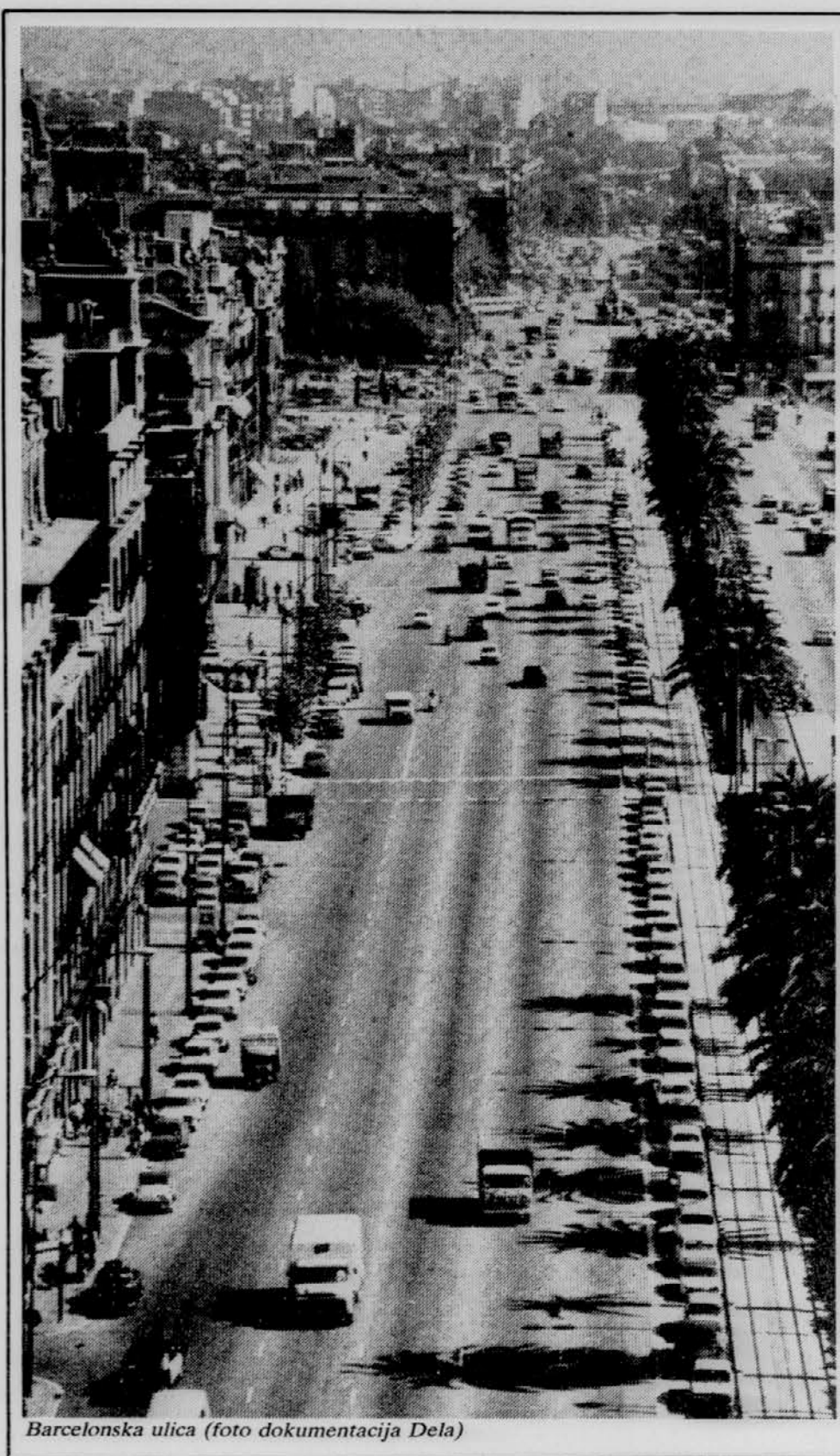
Problem socialistov v Španiji ni v dilemi »za ali proti marksizmu«. Naša prva naloga je iskati konkretne rešitve za probleme delavcev in kmetov. To je naloga vseh socialistov, ne pa akademskih razprav.

Toda razpravo je navsezadnje izzvalo vodstvo stranke samo?

To je bila Gonzalezova napaka. Nепotrebno je bilo sprožati ta problem, saj ne bi primeren trenutek za ideološke debate.

Ali ni v tem tudi nekaj elektoralizma?

Ne bi rekel. Volitve so navsezadnje še daleč, v principu bodo šele čez štiri leta in



Barcelonska ulica (foto dokumentacija Dela)

dotlej bo imela stranka še en kongres. Prej bi rekel, da gre za kombinacijo napačne ocene in pa utrujenosti v stranki, ki je doživljala naporno obdobje volilne kampanje, še prej pa pogajanja o paktu iz Moncloe. Jaz sem se že pred časom zavzel za to, da bi bil kongres septembra ali oktobra, ne pa spomladi, takoj po volitvah.

Kakšne so potemtakem v tem kontekstu perspektive opozicije v Španiji?

Če bi bile danes vnovične volitve, bi bili rezultati enaki. Ljudje so že nekoliko naveličani in utrujeni. Opažamo tudi določeno »desindikalizacijo«, kar nas vznemirja. Na drugi strani Suarez trdno drži desne sektorje v rokah, tako da je operativna politika levice zelo težavna. Poleg tega so možnosti za sodelovanje med socialisti in komunisti omejene. Sodelovanje je mogoče v občinah, mogoče je tudi v avtonomnih pokrajinah, nemogoče pa je v Madridu, tudi zaradi mednarodnega konteksta.

Vi ste se od nekdanj zavzemali za delavsko samoupravljanje. Kakšne so po vašem mnenju perspektive za uveljavitev samoupravljanja v Španiji?

Samoupravljanje ima v Španiji in še posebej v Kataloniji veliko tradicijo, še iz časov državljanske vojne. Naš koncept ni etatiističen, za nas je samoupravljanje formula za napredek, proces, ki nas pelje k socializmu. Najprej se bo uveljavilo v občinah, potem v okviru avtonomije in nekoč mor-

da tudi v Madridu. Treba se je lotiti praktičnih poskusov, in sicer v javnih podjetjih, potem v hranilnicah, krepiji je treba tudi združeno gibanje. Vsekakor mora samoupravljanje priraditi preko javnega sektorja gospodarstva.

Kako pa gledate na nadaljnje sodelovanje med Katalonsko socialistično stranko in SZDL oziroma med Katalonijo in Slovenijo?

Vedno sem trdil, da so odnosi s SZDL Jugoslavije oziroma Slovenije za nas zelo zanimivi, ker sta si Španija in Jugoslavija v marsičem zelo podobni. Obe ležita na meji zahodne Evrope, a sta na določen način sredozemski in hkrati tudi alpski državi. Pri vas in pri nas imamo razvite in nerazvite pokrajine, imamo več narodov in narodnosti. Za nas so izkušnje in rezultati, ki jih je dosegla Jugoslavija, čedalje bolj interesantni kot zgled, na osnovi katerega lahko obogatimo tudi svojo dejavnost. Videli ste, s kakšnimi simpatijami se ljudje pri nas zanimajo za slovenske in jugoslovanske probleme, ki jih razrešujete na osnovi jasne filozofije, marksistične, vendar nedogmatske.

Mislim, da je treba dati temu sodelovanju čim bolj konkretno vsebino in zato smo zainteresirani, da čim več Kataloncev spozna jugoslovanske izkušnje, da se seznanijo z vašo samoupravno prakso.

Andrej Novak

Šubašić je v svojem prvem poročilu takole posredoval vsebino pogovora s Stalinom o monarhiji in kralju Petru II: »Stalin me je vprašal, zakaj se kralj Peter vmešava v politiko vlade in kakšna pobuda tiči za tem. Odgovoril sem mu, da je kralj še mlad in da je imel poprej slabe svetovalce, pa torej ni odgovoren za njihovo početje.

Stalin je brž pristavil, da je kralju 21 let in da ni več tako mlad, da bi se lahko izogibal odgovornosti za vse, kar počne v njegovem imenu. Ruski car Peter Veliki je imel 17 let, pa je znal držati na udi svoje svetlovalce. Stalin je poudaril, da ne želi nikakršnega eksperimentiranja s komunistom v Jugoslaviji in da nasprotuje imenovanju delegatov v AVNOJ. Rekel je, da morajo biti izvoljeni od ljudstva in izražati ljudsko voljo. Izrazil je pripravljenost, da na Balkanu sodeluje z Anglijo, in pristavil: »Če ljudstvo v Jugoslaviji ne želi monarhije, ga ne more nihče prisiliti k temu.«

V drugem poročilu, poslanem 23. decembra, je Šubašić ponovil skoraj iste stvari, navrgel pa je še Stalinovo priznanje, da sta se s Churchillom dogovorila, da se bosta razvalnila po sporazumu o razdelitvi Jugoslavije fifty-fifty.

Odpor proti kakršnikoli invaziji

Stalina je v letu 1944 zanimalo, kakšno stališče bi zavzel vrhovni štab NOB, če bi prišlo do zavezniške invazije na Jugoslavijo. Ko ga je Tito obiskal v Moskvi, je Stalin terjal neposreden odgovor na to

vprašanje. Sredi pogovora je stopil v sobo Molotov z depešo neke zahodne agencije v rokah, da so se Angleži izkrcali v Jugoslaviji. Tito takole opisuje ta prizor:

»Kar vrglo me je pokonci.

– Saj to ni mogoče!

Stalin je jezno odvrnil:

– Zakaj ne bi bilo mogoče? Res je!

Spet sem mu rekel, da to ni mogoče, da je najbrž agencija zamešala stvar. Prosili smo generala Alexandra, naj nam pošlje divizijo težke artilerije in tri baterije v pomoč naši četrti armadi v operacijah za Mostar in Sarajevo, pa je najbrž ta artilerija prispevala v Jugoslavijo. To naj bi agencije krivo tolmačile kot angleško invazijo na Jugoslavijo.

Stalin ni rekel nič. Potem mi je zastavil vprašanje:

»Povejte mi, Valter, kaj bi storili, če bi se Angleži res na silo izkrcali v Jugoslaviji?«

Odvrnil sem, da bi se kar najbolj odločno uprli temu. Stalin je molčal. Najbrž mu moj odgovor ni bil všeč. Morda je tisti hip razmišljal o sporazumih, kako naj bi si razdelili interesne sfere v Jugoslaviji.«

Titova odločitev, da ne smemo nikomur dovoliti stopiti na jugoslovansko ozemlje, je postala še trdnjša med četrtro ofenzivo in skupnim bojem četnikov, Nemcev in Italijanov, pa ustašev proti glavnini sil

NOB. Prepričan je bil, da bi se radi zahodni zavezniški izkrcali v Jugoslaviji in obnovili monarhijo.

V Teheranu pa so Roosevelt, Stalin in Churchill sklenili, da komandose zahodnih sil pošljejo v Jugoslavijo. V prvem sklopu s teheranske konference je rečeno: »Dome-njeno je, naj bi jugoslovanskim partizanom kar najbolj pomagali, v živilih in opremi, pa z akcijami komandosov.« Čeprav naj bi šlo za »pomogo partizanov«, ni Tita nihče obvestil o tej odločitvi, kar dovolj pove o njenih ciljih. In ko so zahodne sile terjale, da izkrajajo komandose, je Tito postavil pogoj, da mora poprej privoliti v to vrhovni štab NOB, pa vsakokrat posebej, če zlasti pa se komandosi ne smejo vmešavati v vprašanje oblasti v Jugoslaviji...

»Brez naše odobritve nihče na naše ozemlje«

Vrhovni štab narodnoosvobodilne vojske je budno pazil, da ne bi nobena zavezniška vojska stopila na ozemlje Jugoslavije brez njegove privolitve. Tako je Tito 29. septembra 1944 izdal ukaz partizanskim divizijam vzdolž Jadranskega morja, v katerem je bilo rečeno: »Zavezniški se nimajo pravice in se tudi ne smejo izkrcati na naše kopno brez naše vednosti in privolitve. Zato morate z ustreznimi silami zasedati pomembne točke ob obali, s katerih lahko nadzorujete obalo in jo obdržite pod našo oblastjo.«

Tudi Tito in Stalin sta v takšnem duhu sklenila sporazum o začasnem vstopu sovjetskih čet na jugoslovansko ozemlje. Stalin je privolil celo v posebna pogoja: prvič, da se bodo sovjetske čete, ko bodo opravile operativne naloge, umaknile iz Jugoslavije, in drugič, da bo na ozemlju, na katerem se bodo zadrževale enote rdeče armade, delovala ljudska oblast komiteja narodne osvoboditve Jugoslavije... Vrhovni štab je zasledoval razplet dogodkov, povezanih s prihodom sovjetskih enot v Jugoslavijo, Tito pa je večkrat posredoval, če je bila kršena integriteta nove Jugoslavije. V enem od ukazov, izdanem v začetku novembra 1944, je pisalo:

»Sporočite sovjetskim poveljnikom, da imam v rokah sporazum z generalnim štabom rdeče armade, po katerem pripada ves material, sovražnikovo orožje in drugo nam. Če kateri od poveljnikov noče spoštovati tege, zapišite njihova imena in mi jih pošljite, da jih sporočim generalnemu štabu zaradi nadaljnjega postopka...«

Tito je na poti iz Moskve, ob postanku v Krajovi 5. oktobra 1944 sprejel delegacijo vlade otečestvene fronte Bolgarije; delegacija ga je prosila, naj delu nove bolgarske armade dovoli bojevati se v operacijah proti Nemcem. Že Stalin mu je v Moskvi svetoval, naj privoli v to. Tito je ravnal tako in z Bolgari je bil sklenjen sporazum, katerega besedilo je znano.

V arhivih vojnega inštituta hranijo dokumente vrhovnega štaba, med katerim je več Titovih ukazov glavnima štaboma Sr-

bije in Makedonije, ki se nanašajo na vstop bolgarskih čet na jugoslovansko ozemlje. Šestnajstega oktobra 1944 je Tito zapisal: »Premik bolgarskih čet je bil predviden v sporazumu z menoj. V zvezi z vašimi depešami, v katerih omenjate lastne vstopne trofeje, ki so jih izbojevale naše enote, pa nelojalno vedenje Bolgarov, sem zahteval od sovjetskega poveljstva, da se bolgarske čete nemudoma prenehajo pomikati proti Kosovu in se umaknejo v območja Srbije. O tej odločitvi bom obvestil sovjetsko vlado. Če bi se Bolgari temu upirali, bomo to imeli za sovražno dejanje.«

Že naslednjega dne je Tito sporočil v glavni štab Srbije: »Prek sovjetskega vrhovnega poveljstva sem zahteval, da se vse bolgarske sile umaknejo iz Srbije.«

Tudi ob zahodnih mejah je bilo poleti in jeseni 1944 čuti vse močnejši pritisk, še zlasti s strani angleških političnih in vojaških osebnosti, da bi z najrazličnejšimi izgovori zasedli jugoslovanska letališča in pristanišča. Prišlo je tudi do incidentov med našimi enotami in angleškimi misijami. Churchill je na to z nejevoljo reagiral. Tito pa je sporočil zahodnim zaveznikom, da lahko uporabljajo jugoslovanska letališča in pristanišča, vendar samo dotlej, dokler se Nemci ne umaknejo, in pod pogojem, da so oporišča pod jugoslovanskim poveljstvom in nadzorstvom. Petindvajsetega novembra je Tito poslal diagram vsem jugoslovanskim enotam; v njem je pisalo: »Brez našega nadzorstva in naše odobritve ne more nihče stopiti na naše ozemlje...«

Molotov in Eden tržita

Stalin in Churchill sta poslala skupno sporočilo Rooseveltu, v katerem je bilo rečeno, da se »moramo pogovoriti o tem, kako bi najbolje izpeljali zastavljeno politično akcijo o balkanskih državah, vstevši Madžarsko in Turčijo.«

Neki ameriški zgodovinar, ki ne navaja virov informacij, piše, da je Churchill poslal 10. oktobra Stalinu povzete razprave prejšnjega dne, »Rus pa je skrbno zbral vse stavke, ki so se nanašale na interese sfere, dejstvo, ki ga je Churchill prikril v svojih spominih.«

Zgodovinar je navajal, da sta Eden in Molotov nadaljevala pogovore o razdelitvi interesnih sfer v osrednji Evropi in na Balkanu. V britanskih arhivih, ki so potovali 10. oktobra ob 19. uri in 11. oktobra ob 15. uri. Na obeh sestankih so bili navzoči poleg zunanjih ministrov s sovjetske strani še: Višinski in Gušev, pa prevajalec Pavlov, z britanske pa veleposlanik v Moskvi in dva uradnika Foreign Officea.

Aktualen intervju

Kulturne akcije moramo snovati dolgoročno

Predsednik sveta za kulturo pri republiški konferenci SZDL Beno Zupančič o aktualnih kulturno političnih vprašanjih

Znani politični delavec in plodoviti pisatelj Beno Zupančič je podpredsednik republiške konference SZDL Slovenije in predsednik sveta za kulturo v vodstvu te naše najbolj množične politične organizacije. Prej je bil podpredsednik skupščine SRS, podpredsednik republiškega izvršnega sveta, generalni sekretar zvezne konference SZDL Jugoslavije itd. Pred koncem »politične sezone« smo ga zaprosili, naj pove svoje misli o nekaterih aktualnih kulturno političnih vprašanjih, pojavih in načrtih.

DELO: Začnimo s portoroškim posvetovanjem o slovensčini v javnosti, ki je po splošnem prepričanju uspešno in ki je razgibalo precejšen del kulturne populacije: ali smemo zdaj tudi na drugih področjih kulturnega življenja pričakovati večjo živahnost?

BENO ZUPANČIČ: Portoroško posvetovanje smo pripravljali dve leti. V zvezi z njim je zanimivo nekaj, kar bi moralo biti značilno za večino akcij socialistične zveze, da je namreč v pripravah poročil sodelovalo veliko ljudi, in sicer ne samo kulturnih ali prosvetnih delavcev. Na samem posvetovanju ni bilo pripomb ali popravkov, ki bi bistveno spreminjali vrednost, kakršna se je nabrala v poročilih. Ta poročila so bila zanimiva zato, ker se je prvič, odkar Slovenci obstajamo, zgodilo, da smo se tako lotili jezika v politiki, turizmu, gospodarstvu, solstvu ipd. Poljudno, pa vednar na strokovni osnovi smo skušali nazadnje v »sporočilih« sniti spoznanja ter na podlagi tega predvideti dolgoročne in kratkoročne naloge za družbeno akcijo. Ta sporočila je zdaj delovna skupina pripravila za predsedstvo republiške konference. Ta mora o nekaterih stvareh sklepati predvsem o tistih, glede katerih se sporočila sklicujejo nanjo. Predlagajo predvsem, naj se posvetovanje spremeni v stalno sekcijo republiške konference. Z delovanjem sekcije bi vstopili v drugo obdobje prizadevanj za višjo kulturo slovensčine v javnosti. Poglavitno delo nas potemtakem šele čaka, in sicer vsepovsod, kjer se kažejo potrebe in kjer imamo dovolj moči za uresničevanje zastavljenih nalog.

DELO: Ali je kdo kritiziral to našo »družbeno skrb za jezik«?

ZUPANČIČ: Kritika je bila bolj obrobna. Bolj dvomi kot kritika. Ali posmeh koga, ki je prepričan, da je nepismenost poglavito znamenje pripadnosti delavskemu razredu – tudi po tridesetih letih samoupravljanja. Slišati je bilo nekaj svarilnih glasov, kajti nekateri so pričakovali, da se bomo šli puristično gonjo zoper nesnago v jeziku. Taka težnja ni bila sprejemljiva. Celotno od tistih, od katerih bi kaj takega lahko pričakovali, ni bilo take vrste razprav ne glede na to, da je naš jezik danes resnično z marsičem onesnažen. Ampak moralistična akcija gotovo ne bi kaj prida zalegla. Na drugi strani pa ni šlo za to, da bi dopuščali popoln nered v jeziku, da ne bi imela jezikovna norma nobene vrednosti več. To pomeni, da smo šli po poti, ki lahko resnično omogoči najširšo družbeno jezikovno skrb, ta pa bo potem pomagala tudi stroki. Jezikoslovju zlasti takrat, kadar se sprejemajo obvezne jezikovne norme. Posebno vprašanje je socialistična zveza sama kot politična fronta in množična politična organizacija, ki mora marsikaj narediti v svojih lastnih vrstah. Napisati si bomo morali pravila jezikovnega vedenja, da ne bomo s svojimi lastnimi izdelki ravnali drugače, kot govorimo in v sporočilih. V obliki elaboratov, pisem, sklepov, javnih sporočil sami soustvarjamo del tistega, kar je eden izmed udeležencev ankete v »Sodobnosti« imenoval latovščina. S takimi pravili bi se tudi zlahka izognili vprašanjem v izjemnih jezikovnih situacijah in se izognili kritikam, kot je bila tista, ki nam jo je neznana vpraševalka naslovila v radijskem pogovoru o seji CK ZKJ v Bohinjski Bistrici. Podobna vprašanja se zastavljajo tudi v zvezi z resolucijo zvezne skupščine o enakopravnosti jezikov v zveznih organih in organizacijah (iz l. 1969). Smernice iz te resolucije se ponekod dobro uresničujejo, ponekod slabše, ponekod pa sploh še ne.

DELO: Ali to pomeni, naj bi se vrnil na tisti prvotni koncept: da v javnosti govori vsak svoj jezik?

ZUPANČIČ: Moramo se dogovoriti, kako se bomo vedli zlasti takrat, kadar je situacija zamotana in poslušalstvo jezikovno neenotno. Državne jezika pri nas ni, a se zaradi delavcev iz drugih republik pojavljajo napačne razlage o tem, da so jeziki enakopravni. Enakopravni so v zvezi, v Sloveniji je prvi jezik slovenski. Zato ni mogoče, da bi kdo, ki govori drug jezik, strahoval ves delovni kolektiv, ker se sam ni pripravljen naučiti slovensčine. Zanimiv je drug primer, ko gre za enakopravna jezika narodov in narodnosti: pred dnevi smo bili na proslavi Italijanske unije v Rovinju, kjer smo govorili kar v treh jezikih, italijansko, hrvaško in slovensko. Torej moramo imeti pravila jezikovnega vedenja. Drugače zbuja spodsrljaji pomsleke brez potrebe, vprašanja, kritike. Sam sem bil v zvezni konferenci SZDL velikokrat v zadregi, zlasti kadar so bili sestanki na področjih, kjer bi morali vnaprej temeljito razmisliti o jezikovni praksi.

DELO: Na filmskem področju zakon zagotavlja podnaslavljanje filmov v materinski, distributerji pa se izgovarjajo, češ, kaj pa pripadniki JLA, kaj pa naši delavci v vaši republiki. Oni imajo tudi pravico do podnaslavljanja v makedonščini. Ali bomo zdaj dajali predstave za Hrvate, Srbe in Slovence? V resnici so pravila potrebna.

ZUPANČIČ: Seveda so potrebna in potrebni so natančni dogovori. Slišali smo za primer tovarne, v katerih dela strokovna skupina, ki ni slovenska. Zdjaj bi se menda morali Slovenci učiti njihovega jezika, namesto da bi se oni slovenskega. Drugje zaposlijo profesorja, ki poučuje slovensčino v srbohrvaščini. Sami smo krivi, ker nismo postavili pogoja, da poučuje v slovensčini. Z začenjem so nam o tem pripovedovali celo delegati iz vrst zamejskih Slovencev.

DELO: To so sicer skrajni primeri, ampak ne nenevarni.

ZUPANČIČ: Zbuja nacionalistične odmeve, čeravno smo – kolikor smo mogli dogovoriti – sami krivi. Stališča sporočil s posvetovanja so v tem pogledu nedvoumna.

DELO: Po drugi strani pa lahko občutljivost malo uplame, kadar je kak jezik resnično enakopraven, ne samo formalno.

ZUPANČIČ: Toda zakaj ta občutljivost narašča? Pri nas je že precej ljudi iz drugih republik in je treba spoštovati njihovo kulturo, navade in jezik, vendar za nekatere stvari moramo vedeti, kaj pomenijo. Morali bi jim omogočiti jezikovno šolanje, kakor bi ga morali omogočiti za naše delavce, kadar odhajajo na delo v druge republike ali v federacijo.

DELO: Veseli smo, ko dobimo turističnega vodnika ali navodilo za uporabo gospodinskih aparatov v slovensčini; ne dobimo pa navodila za samoupravno vedenje v lepi in razumljivi slovensčini. Se vam ne zdi, da problem političnega jezika ni samo v lepi ali nelepi slovensčini?



Beno Zupančič: Z razpravo o jeziku smo segli v druge sfere družbenega življenja, v moralo, v naše navade in podobno.

ZUPANČIČ: Tu gre za pomembna vprašanja. Z razpravo o jeziku smo segli v druge sfere družbenega življenja, v družbeno razmerja, v moralo, v naše navade in podobno. Segli smo v nekaj, kar se imenuje v širšem smislu miselna kultura, politična kultura itn. Če kot predstavnik organizacije govorim tako, da me ljudje ne razumejo, potem se očitno poživžgam na to, ali me razumejo ali ne. Jezik izraža družbeno razmerja in jih tudi oblikuje.

DELO: Kako pišete svoje razprave ali govore na političnem zboru in kako v tej zvezi osebno gledate na problem jezika? Imate pred seboj poslušalca?

ZUPANČIČ: Če imam čas, se pripravim. Zelo me zanima, kdo bo poslušalec. Včasih me prosijo za predavanja in potem skušam zvedeti, kakšna bo publika, pa dostikrat ne morem zvedeti. Zgodi se seveda, da srečam ta osnovnošolske otroke, srednješolske profesorje, delavce, aktiviste in ne vem, kaj bi storil. Za nekatere je pretežko, za druge prepoceni. Če se imam čas pripravljati, potem se pripravim tako, da dam kakšno stvar tudi trikrat prepisati, kar pač nisem zlepa zadovoljen. Velikokrat človek improvizira. To je najboljšje in najtežje in v jezikovnem pogledu lahko tudi slabše. Toda če je publika enovita in če dobro poznaš stvar, je stik z njo lahko zelo pristen. Imaš občutek, da te razumejo.

DELO: Koncept portoroškega posveta so odlikovali izredna širina, dolgotrajne priprave, sodelovanje velikega števila ljudi. Je nastal s tem model za nadaljnje uveljavljanje kulturne politike pri nas?

ZUPANČIČ: To, o čemer govorite, so spodbude dejanske potrebe, kadar pa so le-te dovolj pereče, se morajo najti tudi rešitve. Zelo bi bil vesel, ko bi šle tudi druge naše akcije po podobni poti. Da bi bile na eni strani tako dolgoročno zasnovane, da bi pa na drugi strani težile k taki konkretnosti in uresničljivosti, kakršni že sami po sebi delujete. Nekaj podobnega je akcija SZDL za knjigo. Škoda je samo, da je bilo gradivo pripravljeno v ožjem krogu. Dobro bi bilo, ko bi podobno kot gradivo za Portorož pripravljali vse sklepe, zakone, resolucije ali smernice. Velikokrat dobimo na sejo sveta za kulturo osnutke, ki so šele polizdelki. Če dobimo nanje sto pripomb in predlogov, je gotovo, da celotna priprava ni bila temeljita. Seveda smo potem – zlasti delegati – vsi skupaj brez moči. Take izdelke bomo morali odločno zavračati. Socialistično zvezo bi nekateri radi spremenili kar in servis, ki naj bi popravljal njihovo šušmarstvo. Pri tem pozablja, naj bi bili socialistična zveza predvsem delovni ljudje in občani, ne pa politična »aparatura«, na razpolago najrazličnejšim »strukturam«. Včasih gre za tako neizdelane stvari, da jim v socialistični zvezi niti pomagati ni mogoče.

DELO: Za jesen pripravlja svet za kulturo pri RK SZDL nadaljevanje razprave o kulturni politiki: tisto, o čemer so pred meseci začeli v sekciji umetniki, naj bi zajelo širši krog. Naštetje osnovne probleme kulturne politike, zaradi česar take akcije sklicujemo.

ZUPANČIČ: Prvo sekcijo SZDL o kulturni politiki smo sklicali predvsem zaradi tega, da bi preverili splošne poteze naše

kulturne politike: ali se ljudje z njo strinja, ali jo doživljajo, ali jo čutijo kot svojo, kaj mislijo o tem, kako se uresničuje? Nadaljevanje naj bi nam povedalo, kaj mislijo o kulturni politiki delavci iz družboslovnih ved. Kdaj pa kdaj je slišati kritiko, da gojimo samo amaterizem, da zapostavljamo poklice dejavnosti. Da eno govorimo, drugo delamo. Razprava je pokazala, da je pereče predvsem uresničevanje dogovorjenega in sprejetega. In da bi bilo mogoče marsikaj voz razvozlati že tam, kjer se je zavozlal (v krajevni skupnosti, v društvu, v občini, v javni razpravi ipd.). Seveda si naših ustvarjalnih možnosti ni mogoče razlagati poenostavljeno: umetnik delaj, kar želiš, tistemu, ki naj prispeva k njegovim možnostim zlasti z gmotnimi sredstvi, pa naj bi se ta sredstva jemala ne glede na to, ali se s tem strinja ali ne. No, moram reči, da takih glasov ni dosti slišati. Več pa tistih, ki imajo marsikaj povedati o kulturnem posredništvu, administraciji ipd. Očitno je, da je stanje takšno, da kulturni delavci in kulturne ustanove še niso vraščeni npr. v kulturne skupnosti, ampak se do njih vedejo kot do nečesa zunaj sebe. Druga stvar so kulturne akcije, recimo za kulturno vzgojo v usmerjenem izobraževanju. Ko bi te akcije tako vodili, kot smo jezikovno, potem bi bile resnično zasnovane – veliko bolj dolgoročno, zajeli bi zelo širok krog ljudi in njihovih interesov. Na drugi strani pa bi se morali, kar se tiče zakonodaje, o čemer naj ljudje v socialistični zvezi povedo svoje mnenje, podobno lotiti zadeve. Tukaj pa nismo razrešili nekaterih bistvenih vprašanj. Na primer tega, da nam delovni ritmi med republiško upravo, izvršnim svetom, skupščino, socialistično zvezo in drugimi organizacijami pogosto ne tečejo po isti uri. Uprava in izvršni sveti si jemljejo kar precej časa za pripravo kakšnega predpisa, včasih tudi nekaj let, za javno razpravo pa se zdi, da je dovolj mesec dni.

DELO: Včasih kaže, da pomembnih osrednjih ustvarjalec ni mogoče pritegniti k samoupravnemu dogovarjanju in sodelovanju. Morda to povzroča, da se veliko ljudi upira nekaterim konceptom. Na primer konceptu Moderne galerije. Vsaj deloma znan je zaplet z novim pravopisom. Prej je bil v Kranju spor okrog nagrad ob Prečrsemnov dnevu...

ZUPANČIČ: Ne bi rekel, da pomembnih ustvarjalec ni mogoče pritegniti v samoupravljanje. Gotovo pa ne v kakršno koli, zlasti če je bolj formalno kot dejansko, če gre bolj za tehnologijo kot za vsebino. Če bi imeli družbeno jezikovno politiko tako zasnovano, kot smo si jo zdaj približno zamislili, tudi okrog pravopisa ne bi prišlo do sporov in zastojev. Do nesoglasij je prišlo med strokovnjaki, med njihovimi pogledi na to ali ono jezikovno ali idejno vprašanje. In ker gre v bistvu za ožje skupine strokovnjakov, se lahko stvari zataknejo tudi pri popolnoma nepomembnih. Podobno bi lahko rekli o samoupravljanju v kulturnih ustanovah. Včasih bi na seji sveta za kulturo rad vprašal člane, ali govorijo v imenu svojih organizacij ali ustanov ali ne. Če govori nekdo v imenu pisateljskega društva, potem bi moral govoriti vsaj v imenu upravnega odbora. Ali v imenu SAZU – kdo oblikuje stališče SAZU?

DELO: Problem je najbrž v tem, da take ustanove samo enega mnenja sploh nimajo.

ZUPANČIČ: No, vidite, velikokrat se dogaja, da ga nimajo, da niso niti tako samoupravno zgrajene, da bi lahko do njega

prišlo. Včasih niti ni nujno, da bi ga imele, včasih pa je to vendarle potrebno tako zanje kot za družbo v celoti. Potem se nam glas delegata, ki nastopa v imenu dejanske skupnosti, meša z glasom nekoga, ki vendarle govori kot posameznik. In je veliko vprašanje, ali bi se njegova ustanova s tem strinjala, ko bi ga slišala. Glede kritike Moderne galerije sem prepričan, tudi ko berem protest nekaterih umetnikov, da je v samoupravljanju vseh naših kulturnih ustanov treba še veliko, veliko dejanskega narediti. Glede konkretnih očitkov na račun samoupravljanja v Moderni galeriji bi bilo prav, da nanje odgovorijo predvsem njeni samoupravni organi.

Z vsem tem se je glede umetniških dejavnosti zastavilo še neko drugo vprašanje: Ali lahko samoupravni organ kar preprosto in dokončno reče »tole je vredno, tole pa ni«. Kot avtor nisem nikoli ugovarjal kritiki, ne glede na to, da se mi je kdaj zgodila krivica. Tu očitno nastopajo še dejavniki, ki ne morejo biti samo samoupravljalški. Mislim na »subjektivni dejavnik«, ki mu pravimo kritičen pretres, strokovno mnenje, znanstveno spoznanje, pogled iz določene časovne razdalje ipd. Če si kot partija in kot država ne lastimo končne sodbe o umetniških in znanstvenih delih, si jih tudi samoupravni organi ne morejo. Samoupravljanje pa lahko omogoči, da pride do čimbolj objektivne ocene kakšnega dela ali razstave. Umetniki, ki so protest podpisali, so znana imena, ampak o teh imenih imam kot o umetnikih zelo različna mnenja, tako kot imajo oni lahko različna mnenja o meni kot pisatelju. Ko bi bil v žiriji, ki bi morala izdelati tak in tak izbor za razstavo ali antologijo, vseh likovnih umetnikov in vseh pisateljev ne bi uvrstil vanjo. Tisti trenutek, ko pa ne zajameš vseh, je videti, kot da to ni samoupravno. To pa ni res.

DELO: V konceptu dogovarjanja obstaja tudi prostor, ki mogoče ni dovolj izkoriščen, njegovo bistvo pa je v tem, da se o nekaterih stvareh ni mogoče samo dogovarjati, ampak je potrebno polemizirati, se spopasti.

ZUPANČIČ: O nekaterih stvareh se res ne da dogovarjati. Lahko se dogovorimo, da gremo jutri skupaj na Smarno goro, o tem, ali pa je ena in ena dva, se ne moremo. Tudi se ne moremo kar dogovoriti, ali je kdo dober pesnik ali ne. Škoda je pri tej zgodbi okrog Moderne galerije, da se razprava ni začela prej, ko se je stvar pripravljala. Tudi med umetniki udeleženci razstave nekateri niso bili zadovoljni z izborom svojih del. Morebiti bi ob tako občutljivih stvareh kazalo pravi čas objaviti zamisel razstave (pravila, kriterije, žirije ipd.), zlasti če je pripravljala doba sorazmerno dolga. Sam kot avtor ne bi nikoli protestiral, če me kdo ne bi uvrstil v antologijo. Vrednotenje umetniških del ni preprosto, ne prepustimo samo danemu trenutku. Seveda bi bilo dobro, ko bi bili tudi v samoupravnih organih navzoči strokovna vednost, kritična misel, znanstveno spoznanje, zato da bi bili dogovori tehtnejši. Če to ni mogoče, je treba izbor prepustiti strokovnemu telesu, ki mora svoje ugotovitve podpisati in biti pripravljeno tudi na kritiko.

DELO: Kako se po vašem mnenju ob dogovarjanju uveljavlja ta kritična misel?

ZUPANČIČ: Naša kritična misel se velikokrat sproži potem, namesto da bi se že poprej. Drugič pa, včasih se lotevamo stvari, kjer kritične misli ali znanstvenega spoznanja o dani stvari ni, kjer kratko in malo nimam kaj vzeti v roke, da bi si pomagali. Poglejte primer »Osvoboditve Skopja«. Programski svet je imel zelo različne pripombe na Jovanovičovo dramo, ampak dogovoril se je, da gre za repertoar. To pa ne pomeni, da Josip Vidmar ali Ivan Potrč nimata več pripomb ali pomislekov. To pomeni, dogovor lahko nekaj reši v kulturni politiki, ni pa nujno, da bodo vsi delo, ki so ga sprejeli, do zanje črke tudi branili. Ves čas moramo paziti tudi na to drugo plat, drugače nam lahko samoupravljanje zaide v vodo, da ne bo več privlačno. Samoupravljanje pa mora biti privlačno kot prostor za razpravo in dogovarjanje o tistih stvareh, ki se jih v družbi pač lahko lotevamo ravno z dogovarjanjem. Gre – politično govorjeno – za združevanje ali razdruževanje. Razdruževalnega je pri nas kar precej od temeljev do vrha naše kulturne stavbe. V zadnji posledici ponavadi škoduje – tako kulturnim dejavnostim kot družbenemu življenju v celoti.

DELO: Kakšen je kadrovska položaj v kulturnih ustanovah?

ZUPANČIČ: Ta trenutek je najtežji pri tako imenovanih poslovnih organih v kulturnih ustanovah. Tu imamo opraviti z nasprotjem, da so poslovodni organi (direktorji) odgovorni za vsestransko delovanje delovne organizacije ali tozda po vseh predpisih kot v vsaki organizaciji združene dela. To pomeni, da so zadoženi tudi za samoupravljanje, za delovanje samoupravnih organov, za programske usmeritve, ne nazadnje za gospodarjenje. Na drugi strani pa so po tradiciji kulturni delavci in ustvarjalci. Pri tem očitno zlahka pridejo v nasprotje s temi ali onimi interesi ali predpisi. Zato smo razmišljali, da bi te dolžnosti razdelili. In mogoče bo nekeje to tudi potrebno narediti. Na eni strani ni mogoče prepovedati npr. Poldeta Bibiču, da bo igral, ker je direktor Drame, ali Cirilu Cvetku, da v Operi tudi dirigira, na drugi strani pa morajo biti te stvari v samoupravnih aktih urejene, da ne bi prihajalo do očitkov in razdorov. Razmišljali smo o tem, da bi bil direktor kulturne ustanove predvsem poslovodni organ, pri čemer ne bi bilo nujno, da je kulturni delavec. Zraven bi imeli še umetniškega vodjo, ki bi vodil umetniško politiko ustanove, ob programskem svetu seveda in vsem tistem, kar samoupravljanje v takih ustanovah predvideva. Tudi taka rešitev je lahko problematična, zlasti če celotno samoupravljanje ne deluje dejansko samoupravno.

DELO: Kakšni so problemi v zvezi z domom Ivana Cankarja, ki je gotovo velikanska ustanova. Bo ritem kulturnega življenja v Sloveniji spremenil?

ZUPANČIČ: Saj ni tako velikanski. To se nam le zdi, ker podobnega nimamo. V tem pogledu smo zamudniki. Zdjaj nas je seveda nekoliko strah te velikanske zgradbe. Mislim, da bo to velika pridobitev, da pa bo potrebno v miselnosti in praksi kulturnih dejavnosti in ustanov marsikaj spremeniti, da bi dom lahko zaživel tako, kot si predstavljamo. Preden je zgradba gotova, se je oblikoval programski svet, ki skuša predvideti vsebinsko podobo doma in njegovo funkcioniranje. Mislim, da je bilo to o pravem času pripravljeno za javno razpravo, saj bo dom mnoge kulturne ustanove postavil pred resne in popolnoma nove naloge. Ne gre samo za to, da bo to zdaj nova prostorska in tehnična možnost, ampak za to, da bo morala vsaka kulturna dejavnost svoj delež v domu pravočasno vsebinsko, organizacijsko-tehnično in finančno predvideti. Bolje je razmišljati in se pripraviti že zdaj, kot pa potem ugotoviti, da stvari niso kos.

DELO: Koliko pa te priprave potekajo v spoznanju, da je to slovenski dom kulture, da zanj prispeva vsa Slovenija. Koliko bo vračal vsej Sloveniji?

ZUPANČIČ: V osnutku programa je ta misel nenehno navzoča. Dom mora biti slovenski v tem smislu, da se bo lahko vsak Slovenec udeležil njegovih prireditev, da bo lahko vsaka kulturna dejavnost dejavno sodelovala v njem. Ne samo ljubljanska gledališča in filharmonija. To bo posebno vprašanje, saj so naše kulturne ustanove v marsikakšem pogledu revno opremljene (organizacija, tehnika, planiranje, gospodarjenje ipd.). Morale se bodo torej opremiti in vsestransko posodobiti, čeravno nas dom ne sme strahiti samo z dvoranami s 1600 sedeži. Manjše dvorane bodo dajale možnosti tudi tistim, ki ne bi mogli uporabiti velike. Možnosti bodo v celoti velike, kulturne in umetniške dejavnosti pa se bodo morale temeljito spopasti z vsem, v čemer so v zaostanku, in se pravi čas pripraviti tako glede izvedbe prireditev kot glede publike. Slehera prireditev, v domu bo potemtakem posebne vrste proizkušnja njihovih vsestranskih zmogljivosti in sposobnosti.

DELO: Kulturno življenje se bo le odvijalo malce v znamenju strahu, ali je dom optimalno izkoriščen ali ni?

ZUPANČIČ: Potrebno je misliti na dolge roke. To je mogoče doseči samo tako, da bo dom na razpolago tudi za znanstvene simpozije, kongrese, ne nazadnje za mednarodne prireditve, ki smo se jih morali doslej odrekati. Dom bo moral v vsakem pogledu delovati vsestransko – glede na izbor prireditev in glede na vse svoje možnosti.

DELO: Ali je že kaj znano, kakšne so predstave o materialni plati slovenske kulture v prihodnjih letih? Mogoče v zvezi s tem domom pa tudi v zvezi z govorom, da bo način financiranja kulturnih dejavnosti drugačen, kot je sedanj. Bo mogoče finančna plat kaj boljša?

ZUPANČIČ: Zelo težko bi določeno odgovoril, ker je v tem pogledu osnovno vprašanje vseh naših kulturnih dejavnosti in kulturne politike v celoti planiranje. Tu smo še zelo šibki. Plani se zdaj pripravljajo, in od njih bo v veliki meri odvisno, kakšna bo perspektiva. Na osnovi tega bo treba vpeljati nekatere izpolnitve v načinu »financiranja« (poudarek na svobodni menjavi dela) in delovanju kulturnih skupnosti. Tu nas čaka še zelo veliko dela. Sicer pa si bomo morali prizadevati, da bi v planih kar se da razvozlati stari vzol potrebe-možnosti, pri tem pa pojmovali vprašanje, ali človek živi zato, da bi delal, ali dela zato, da bi živel, kar se da dialektično tudi v planski praksi, in sicer od družbenih temeljev vse do vrha do celotne družbene razvojne usmeritve. S tem vprašanjem ste se dotaknili tudi dela poslovnih in samoupravnih organov v kulturnih dejavnostih, ki so še vedno preveč navajeni po starem delati. Včasih naše kulturne ustanove ne vedo, kaj bo čez 14 dni pri njih, kaj šele, kaj bo čez dve leti. Vse to je šibko tudi zaradi preživelih navad, ne samo zaradi resničnega pomanjkanja materialnih sredstev. Investitor filma »Dražgova bitka« naj bi se na primer dogovoril za igralce z gledališči, ravno tako pa za primerno celotno povračilo. Tako bi igralce dobil osebno povračilo za udeležbo v nadaljevanji v svojem osebnem dohodku do gledališču, ne pa da ga najemajo kot sebnika in meznega delavca. Po tej poti bi se izognili mnogim težavam in zlasti očitkom, da so igralci osebni dohodki preveliki, a da so honorarji velikanski. O teh in onih se dostikrat govori napamet – ne de na opravljeno delo.

Z Benom Zupančičem so se pogovarjali STANKA GODNIČ, SLAVKO FRAŠ in JOŽE HORVAT

Akademiki o temeljnih raziskavah

Oglodane
korenine
našega
znanjaPojmovanje »iz rok v usta« onemogoča
resno raziskovalno delo

Kar pronica ta potrošniška miselnost, ali kako bi ji že rekli, v naše življenje, nas peha v svet »od danes do jutri« in obenem počasi slabi globino naših znanstvenih hotenj. Dolgo se ne bo kadilo iz dimnikov, če bomo v temelje našega razuma in znanja vgrajevali vse šibkejša gradiva in tanjšali njihov obseg.

O kroglu miza na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti v prvem junjskem tednu na temo »Temeljne raziskave v naravoslovnih, tehničnih, biotehničnih in medicinskih vedah ter povezava z združenim delom« je odgrnila povrhnjico našega raziskovalnega, znanstvenega trenutka in pokazala na rakave celice, ki se javnosti prikrito širijo in slabijo našo razvojno podlago.

O kroglu miza, ki v slavnostni dvorani SA-ZU sicer sploh ni okrogla in za katero so se zbrali akademiki, znani družbenopolitični in znanstveni delavci, predstavniki univerze, raziskovalnih in gospodarskih organizacij in skupnosti ter drugi, ni bila nobeno naključno srečanje ob kakšni trenutni težavi ali globoko teoretiziranju o neki, morda na pogled zelo abstraktni temi, temveč je črna, stvarna ocena stanja, v katerega vse bolj polzijo za naš družbeni razvoj tako pomembna področja.

Za slovensko akademijo in za raziskovalno dejavnost nasploh bodo dnevi do konca prihodnjega leta tisti kamenčki, od katerih ne bi smeli biti noben nepobran, kajti vsak, še tako neznan, bo okreplil našo skupno zavest, da je podlaga našemu razvoju, naši smernosti znanje, ki bo raslo iz naših tel.

Krojači raziskovalne prihodnosti

Naše ravnanje bodo v prihodnje vodila tri zakonska besedila, ki jih je uvodoma omenil predsednik SAZU akademik dr. Janez Milčinski (zakon o raziskovalni dejavnosti in raziskovalnih skupnostih, zakon o sistemu družbenega planiranja in o družbenem planu SRS in zakon o skupnih osnovah svobodne menjava dela). V vsakodnevem življenju bomo vse tisto, kar nam bodo narekovali, reševali mimogrede, sproti, kakor nam bo pač tisti trenutek najbolj ustrezalo, ni pa se seveda mogoče tako obnašati pri raziskovalnem delu. Toda prav v to naša znanost vse bolj polzi in postaja priročni kiosk za dnevne potrebe našega gospodarstva. Pri tem pa je vse manj prostora za postavljanje knjigarn, v katerih bi bila na voljo ustvarjalna dela, namenjena bogatstvu in razvijanju naših umskih zmogljivosti.

Ni neznano, da število tujih licenc pri nas raste in da število domačih inovacijskih dosežkov pada, da zaostajamo za razvojem v svetu, kajti taka opozorila že dolgo kažejo na slabosti in obenem dokazujejo, da pri nas slabi podlaga v temeljnih raziskavah, to je prav tam, odkoder naj bi črpali temeljno znanje. Če za povojno obdobje trdimo, da so prednjačila temeljne



foto Joco Žnidaršič

raziskave, potem lahko za zadnjih osem let, ko naj bi se znanost bolj vključila v neposredno prakso, v aplikativno delo, in ko smo ukinjali vlogo države kot uporabnika, ugotovimo, da se je raziskovalno delo vse bolj drobilo, pri čemer je vse bolj padal delež temeljnih raziskav, ki dandanes ne dosegajo niti 10 odstotkov vseh vlaganj na raziskovalnem področju. Skupaj s tem pa pada tudi kvaliteta raziskovalnega dela, kar občitamo na gospodarskem, izobraževalnem in drugih področjih.

Kemiji greni življenje birokracija

Napisano je le drobce iz razmišljanj akademika dr. Roberta Blinca, ki je navedel nekaj statističnih pokazateljev in primerjav z razmerami v tujini (v Sloveniji nas stane raziskovalec le 10 odstotkov več kot pa v povprečju delavec v določeni gospodarski panogi, čeprav je raziskovalno delo nosilec razvoja in kot tako, razumljivo, najdražje. V tujini so vsote od podobnega povprečja dvakrat večje). Pogled v posamezne stroke pa so kot iztočnico za širšo razpravo dopolnili še drugi člani akademije: dr. Dušan Hadži, dr. Ivan Vidav, dr. Janez Peklenik, dr. Anton Kuhelj, dr. Janez Batis, dr. Miroslav Brzin in dr. Peter Gosar.

Za kemijske znanosti lahko rečemo, da je razvoj raziskovalnega dela dosegel v raznih panogah višek v prvi polovici 70 let, zadnja 4 leta pa ni pravega napredka in sedanje delo je le nadaljevanje že prej zastavljenega. Pri tem je izjema kemijsko inženirstvo, ki se v zadnjem času vzpenja. Zaskrbljivo je pri opremi, ki zastareva, in naša kemija vse bolj zaostaja za svetovno ravni, tako da se bo razkorak med nami in razvitejšimi družbami še povečeval.

Prav pri opremi pa se velja zamisliti še na nečem drugim. Ponavadi najprej pomislimo na pomanjkanje denarja, tu pa našim raziskovalnim ustanovam greni življenje med drugim naša že kar prebogatena birokracija. Za popravilo naprave v tujini je namreč ves postopek tak kot za nakup nove opreme, pri čemer dragoceni čas odteka. Podobno pravilo velja tudi pri nakupu novih delov. Očitno je postavljanje administrativnih ovir za razvoj naše družbe pomembnejše opravilo kot pa čim bolj kontinuirano raziskovalno delo.

Kemija pa tudi druge naravoslovne vede so zaskrbljene zaradi premajhnega zanimanja mladih za raziskovalno delo, tako da starostno povprečje narašča. Seveda se take in druge slabosti v raziskovalni dejavnosti s preprostimi ukrepi ne dajo odpraviti.

ti kar čez noč, ampak minejo leta, medtem pa se svet na razvojni poti zakotali še za nekaj razdalj naprej.

Matematiki so dali nov zamah elektronski računalniki in zato sodi v vsej izobraževalni in raziskovalni verigi med pomembne predmete in znanja. Če pa želimo njeno raven še izboljševati, moramo imeti dovolj dobrih učiteljev matematike in dovolj matematikov za razvojne inštitute v industriji in zunaj nje. Teh pa ni. Nove učitelje in raziskovalce lahko vzgajamo le pri znanstvenem delu, za kar so potrebne tudi teoretične raziskave. Vemo pa, da v matematiki tako rekoč ni takih uporabnih raziskav, ki bi bile znanstveno utemeljene in bi imelo naše gospodarstvo od njih neposredno korist. Za znanstveno delo v matematiki je potrebna tudi dobro opremljena knjižnica. Ljubljanska matematična knjižnica ima več kot 22.000 knjig in revij, vendar pa je v zadnjih letih v vse večjih denarnih težavah, ker od raziskovalne in izobraževalne skupnosti pomoči ni zadostna. Tako se je morala odpovedati mnogim revijam in monografijam, kar pa seveda resno ogroža raziskovalno delo v tej vedi.

Tožba: ni raziskovalcev in opreme

Ljudje in oprema – to je tožba še na mnogih drugih področjih. Raziskovalna generacija v teoretiški fiziki se stara in bi morali temeljito spremeniti sedanje kadrovske politike. Raven raziskovalnega dela na tem področju je ostala še razmeroma visoka, medtem ko je bila eksperimentalna jedrska fizika v zadnjem desetletju praktično pred ukinitvijo, to pa predvsem zaradi izredno zastarele eksperimentalne opreme. Slab položaj delno rešuje sodelovanje z raziskovalnimi centri v tujini. Sedanja, v veliki meri uporabna usmerjenost na tem področju pa ne more trajneje zagotavljati primerne strokovne ravni, ki si je svojo zalogo nabrala v preteklih časih.

Na področju tehničnih ved, kamor sodijo elektrotehnika, gradbeništvo, kemijska tehnologija, strojništvo, rudarstvo, metalurgija in tekstilstvo, je navadno dovolj denarja, posebno iz organizacij združenega dela za kratkoročne uporabne raziskave, medtem ko ga za temeljne znanosti, ki so pomembne za tehniko (mekhanika, uporabne matematične metode, materiali, kibernetika, elektronika in podobno) ni oziroma pri republiški raziskovalni skupnosti zelo malo. Ker so težave tudi na kadrovske področju, bi morali v prihodnje odpraviti dosedanje organizacijske in izobraževalne slabosti (skupinsko delo, politika napredovanja univerzitetnih učiteljev, vrednotenje dela raziskovalcev na temeljnih raziskavah).

Na biotehniškem področju prevladujejo uporabne naloge, ki jih v 70 odstotkih financirajo delovne organizacije, vendar pa predvsem za razvojno-pospeševalno delo in manj na področju temeljnih raziskav, ki stagnirajo, na nekaterih področjih pa se sploh ne morejo razvijati. Raziskovalno delo je zelo razdrobljeno, saj je bilo lani pri okoli 240 raziskovalcih v 13 raziskovalnih organizacijah opravljenih 217 nalog. Tožba o šibki infrastrukturi in opremljenosti, ki v zadnjih štirih letih ni skoraj ničesar pridobila (potrebni bi bili lastni poskusni objekti), in pomanjkanju raziskovalcev je pač podobna vsem drugim, kajti slabosti imajo na vseh področjih nekaj skupnih točk.

Sedanje temeljne raziskave, ki bodo dale rezultate kasneje, se ukvarjajo zlasti z genetiko, zlahtnjenjem rastlin, s selekcijo go-

vedi in z fiziologijo ter s patologijo živali. Sicer pa so raziskovalni programi usmerjeni predvsem v pridelovanje zdrave in kakovostne hrane, boljše oskrbe prebivalstva z živilom in v preudarno izkoriščanje vseh možnosti na tem področju.

Raziskave v medicini zaostajajo

Organiziran razvoj medicinskih raziskav se je v primerjavi z večino drugih naravoslovnih ved začel precej pozno, vendar je rast po 1970. letu vse bolj upočasnjena in je pod evropsko in svetovno ravni. Ker v Sloveniji ni osrednje ustanove za medicinske raziskave, pravzaprav tudi ni samostojnih raziskovalcev, temveč dela večina v učnih ustanovah, zdravstvu in industriji. Čeprav je njihova struktura dobra, pa je zaradi njihove osnovne zaposlitve vedno vprašanje, koliko časa lahko namenijo raziskovalnemu delu. Ker je zaradi dražje opreme in materialov denarja vsako leto manj, je ogroženo še tisto, kar je bilo v zadnjih 15 letih doseženo. Temeljne raziskave na tem področju so navadno nezanimive za delovne organizacije, zato bo potrebno denar zanje zagotavljati na podlagi skupnih, samoupravno združenih sredstev. Če so na mnogih drugih področjih vrzeli v pretoku znanja, so v medicini le-te tudi v samem znanju.

Ti drobci, pobrani iz posameznih znanstvenih ved, prožijo vrsto zaokroženih vprašanj, na katera bo morala odgovoriti naša širša družbena skupnost, se opredeliti, začrtati razvojne smeri in potem na poti predvsem vztrajati. Pojem raziskovalna dejavnost je postal v praksi zelo širok in razrahljan in pogosto označujemo nekoliko zahtevnejše strokovno delo že za raziskovalno. V tem širokem sklopu predstavlja znanost le majhen del, ki pa je izredno pomemben za vzdrževanje strokovne ravni. In ta del stagnira, ker smo premalo skrbeli za uskladenost rast posameznih veš znanosti, premalo je bilo usmerjanja, še posebej, če to primerjamo z vloženo energijo na področju samoupravnega organiziranja raziskovalne dejavnosti.

Sedem nobelovcev pri Bell Telephone

Če so bili v preteklosti pri tehnološkem napredku možni veliki skoki zaradi srečnih okoliščin, pa dandanes lahko kaj takega dosežemo le na podlagi širokega znanja, ki izvira iz sistematičnega temeljnega raziskovanja. Znanje o zgradbi atomov in molekul nam je v povezavi s kvantno mehaniko dalo laser, napravo, ki je svojo uporabno vrednost potrdila na mnogih, med seboj zelo oddaljenih območjih, obenem pa je na svoji razvojni poti potrebovala sodelovanje mnogih strok. Podobno bi lahko rekli tudi za polprevodniško elektroniko. Da so temeljne raziskave neposredno podlaga razvoju tudi znotraj gospodarskih družb, potrjuje Bell Telephone, ki ima med raziskovalci kar 7 nobelovcev.

Seveda si tudi mi želimo takih skokov, ki pa jih ne bomo dosegli, če bomo samo stopicali po poti, ki so jo že drugi doobrili. Moči bi morali zavestno združiti, usmeriti v področja, ki bi jih opredelili za prednostna, in zanje poskrbeti v strokovnem in gnotnem smislu. Ker pa nimamo dobrih razvojnih programov, tudi nimamo poglobljenih, v močnih skupinah odvijajočih se raziskovalnih procesov. Tiste skupine pa, ki se ukvarjajo s temeljnimi raziskavami, počnejo to ob uporabnih, kar iščejo pri tem zvezo, izvirno znanje in v povezavo njeno vidijo neki notranji vsebinski smisel.

Branko Sosič

Skozi beograjska gledališča

Klasika
terja
veliko
domišljijeUprizoritve so nekaj drugega kot
repertoarni nameni in načrti

Po številu uprizorjenih premier to sezono prepričljivo vodi Drama Narodnega pozorišča v Beogradu. Ta ansambel, ki je, resnici na ljubo, tudi najštevilnejši v Beogradu, je na svojih treh odrih uprizoril precej več premier od drugih beograjskih gledališč. Pomembno je, da je bilo med temi premierami tudi veliko prvih izvedb del domačih pisateljev.

Tako so po prvi izvedbi komedije »Gospodja Olga« Milutina Bojića z velikim zanimanjem pričakovali novo delo Borislava Pekića, njegovo dramatično fantazmagorijo v dveh dejanjih z epilogom – »Remek delo ali umetnikova usoda«. Narodno pozorišče, ki goji domačo dramatik, poleg tega še naprej seznanja svoje občinstvo s še neuprizorjenimi deli svetovnih klasikov. Tako je prišla na repertoar komedija ruskega avtorja iz prve polovice 19. stoletja Aleksan-

dra Sergejeviča Gribojedova, »Gorje pametnemu«, v prepisni Velimira Lukića, na podlagi prevoda Cisane Murusidze, ki je delo tudi režirala.

Toda eno so lepi repertoarni nameni in načrti, čisto nekaj drugega pa odrske uprizoritve. Odrska uprizoritev je namreč najbolj preskus dramaturških vrednot slihernega odrskega dela. In tako so se lahko gledalci, tudi najbolj vneti zagovorniki Pekićeve proze, neizpodbitno prepričali, da

njegova drama »Remek delo« ni posebno hvaležno gledališko tivo. Prav tako pa so se lahko ob uprizoritvi komedije »Gorje pametnemu« še enkrat prepričali, da rutinski režijski prijem ne more prispevati k afirmaciji klasičnih del, pa čeprav gre za delo nedvomne poetične lepote in bleščeče duhovitosti. Borislav Pekić v svoji dramatični fantazmagoriji »Remek delo ali umetnikova usoda« obravnava neko temo, ki je aktualna, bi lahko rekli, odkar obstajajo umetnost in umetniki. Gre za umetnikov položaj oziroma za to, kako so umetnike sprejemali v različnih srenjah in družbah in kakšen odnos so do njih imeli predstavniki in nosilci te ali one oblasti.

Celotna Pekićeva odrska zgodba bi prav lahko bila tudi traktat o umetnikovem položaju, pa tudi o potrebi po umetnosti. Da pa ne bi bila samo to, pisec vanjo interpolira eno celo dejanje, drugo zaporedoma. »Noč utvar«, v katerem nastopi več umišljenih ljudi, medtem ko ima v tretjem dejanju, »Smrt in preobrazba«, pokojna osebnost turškega sultana Sulejmana II. prav tako aktivno simbolično vlogo. Vse to daje Pekićevemu delu posebno značilnost v tem smislu, da ne samo ustvarja neke metaforične pojme, temveč tudi možnosti za ustvarjanje situacij, v katerih se dogajajo nagli preobrati in v katerih posamezni liki pokažejo prave poteze svojih značajev, tako kot osrednji junak drame Simeon Njago ali pa Leonidas Kajsunizade.

Toda čeprav je Pekićeva drama o umetnikovi usodi tako spretno sestavljena in se v njej prepleta stvarnost neke zgodovinske situacije s prikaznimi preteklostmi, pa se njen celotni učinek izgublja kljub privlačnosti teme in samemu zgodovinskemu okviru, to pa zaradi njenega pretežno monološkega in dialoškega ustroja. Drama sestoji največ iz dolgih monologov Simeona Njaga ali pa njegovih dialogov z Leonidasom.

Tudi fantazijski del ni nič drugega kot predolg dialog oziroma dva prizora dialogov. To pa delu jemlje potrebno dinamiko in še bolj razkriva pomanjkanje pravega dramskega dejanja, čeprav pisec ni mogel odrekati sposobnosti, da nas postopoma uvaja v dogajanje, sicer znano iz zgodovine: turška vojska pred Sigetom leta 1566 ne sme zvedeti, da je njen poveljnik, Sulejman II. padel, če naj ohrani postojanke

in uspešno izpelje obleganje mesta. Zato veliki vezir otomanskega carstva Mehmed paša Sokoli poskrbi, da vojaki iz daljave vidijo svojega sultana. Naloga je naložena Simeonu Njagu, umetniškemu obrtniku (kozmetiku in šminkerju), a tudi krošnjarju in svojevrstni propalici. Ko Simeon dojam pomen svoje misije, izreče pri tem, ko si prizadeva čimbolj izkoristiti svoj položaj, vrsto resne o umetnikih in o tem, kako jih družba obravnava, in prav ti njegovi monologi ali pogovori z mrtvim sultanom so dejansko najvrednejše strani tega dela.

Režiser Borisav Grigorović se je zavedal, da je treba razbiti odrsko statičnost, ter se trudil, da bi dramo »Remek delo ali umetnikova usoda« čimbolj spektakularno postavil na oder v vseh sestavinah, od mizanscene (kolikor so obširni monologi ali dialogi to sploh dopuščali) do različnih vizualnih učinkov, pri čemer mu je veliko pomagal scenograf Dušan Ristić. V tem prizadevanju, da bi kolikor toliko razvil dinamično mizansceno, je režiser Grigorović v glavnem uspel. Vendar se mu to ni dovolj posrečilo v drugem dejanju (veliki dialog med očetom in sinom), morda tudi zaradi preveč utesnjene prostora, tako rekoč na samem robu odra.

Glavno vlogo Simeona Njaga je igral Branislav Jerinić, ki je razodeval neslutene možnosti svoje igralske umetnosti. Uspešno mu je namreč, da je zanj sicer tako značilen robustni ton in nastop spremenil, kadarkoli je bilo potrebno, in to zelo prepričljivo, v prikrito bolečino ali pa plahost spričo življenjskih negotovosti, pri tem pa je bil povsem suggestiven pri odkrivanju umetnikove dvolčnosti in poudarjanju njegove potrebe po uveljavitvi in samohvali. Morda mu je manjkalo več prožnosti v gestah in celotnem nastopu, kar pa nikakor ne more zmanjšati njegovega igralskega dosežka v tej predstavi, ki je bil, se zdi, odločen za njen obli uspeh.

V igri Miloša Žutića je bilo pogrešati več ironičnega cinizma. Če bi bil liku Leonidas Kajsunizadeja, osebnega zdravnika sultana Sulejmana II., vili več ironičnega prizvoka, tako da bi vzpostavil neko distanco pa manj poudarjal togo dvorjansko pokorščino, bi dvolčnost tega lika nedvomno precej jasneje izstopala. V Žutićevi upodobitvi pa je Leonidas učinkoval nekam skrivnostno in malce nejasno, njegovo stališče do Simeona ni bilo vedno razumljivo.

Med drugimi igralci sta se izkazala Radmilo Čurčić (Simeon alias Tebanski) in Branko Jerinić (Simeon Njago – prikazen). Posebno priznanje zasluži Čurčić za bleščečo dikcijo v svojem dialoškem prizoru, ko je z izrazitim smislom za pretanjeno komiko izgovarjal kramarske besede. Jovan Miličević (Mehmed paša Sokoli) je z ustrežno avtoriteto, umerjeno v vsakem gibu, oživil ta zgodovinski lik.

Scenografija Dušana Ristića je imela vse značilnosti velike predstave. Posamezni posegi (posebno postavljen pregradni prečni zastor, nadalje postavitev enega od šotorskih krlj) so omogočili hitro spreminjanje prizorišča. Kostumi Jasminke Ježić so bili izdelani zvesto po avtentičnih oblačilih tiste dobe.

Kljub velikemu prizadevanju Borislava Grigorovića in vsega ansambla, ki sta se poizkuševalno trudila, da bi čimbolj spektakularno oživila Pekićev tekst na odru, ni smemo prepričani, da je drama »Remek delo ali umetnikova usoda« tudi trajnejša pridobitev za repertoar. Prepričani pa smo, da je precejšen prispevek k literaturi.

Nedvomno so literarne vrednote komedije »Gorje pametnemu« – njena zanimiva fabula, sijajno orisani značaji v množici komičnih situacij kakor tudi duhoviti stiki, ki še potencirajo bralke replike glavnih junakov – narekovele sestavljalcem repertoarja Narodnega pozorišča, da izberejo to delo. In seveda tudi dejstvo, kot smo že poudarili, da to imenito delo doslej v Beogradu ni bilo uprizorjeno.

Mnogi kritiki so komedijo »Gorje pametnemu« primerjali z najboljšimi Puškinovi ali Gogoljevimi stvaritvami. Belinski ni brez razloga ugotavljal, da Gogol brez »Onjegina« in komedije »Gorje pametnemu« ne bi bil sposoben tako globoko in resnično prikazati ruske stvarnosti. Toda ravno literarno zgodovinski pomen te komedije je odrske ustvarjalce zavezoval, da se je lotijo studiozno, zlasti upodobitve likov.

Imeli smo vtis, da je režija, ker ni imela pred očmi jasnega osnovnega koncepta, omahovala med klasičnim oziroma dobesedno realističnim slogom uprizoritve in umirjeno groteskno stilizacijo. Čeprav je režiserki Cisi Murusidze uspelo ustvariti živahno mizansceno in se deloma izogniti salonski statičnosti dela, ni pokazala kake posebne inventivnosti pri množičnih prizorih.

rih, tako da bi poudarila nekatere podrobnosti, se pravi izločila bistveno od nebi-stvenega za samo dejanje kakor tudi podčrtala splošne poteze komedije, ki ji tudi dajejo globlji pomen.

Prav ta režiserkina neiznajdljivost je bila kriva, bi rekli, da so posamezni glavni liki v komediji – Sofija Pavlovna, Molčalin, pa tudi sam Čaki, učinkovali neizvirljivo, blede in nekako nedoločno, celo nedorečeno. Prav tako je režija tolerirala nedopustne karikature v množičnih prizorih, kar velja zlasti za like iztehtih stark. V okviru takega režijskega prijema sta protest Čackega in njegovo puntarsko rezoniranje zvenela povsem pridušeno, medtem ko so posamezniki učinkovali kot blede marionete, pa tudi tisto malo življenja, kar ga je bilo na odru, je utesnjevala težnja po ustvarjanju nepotrebnih odskih poigravanj in gegov.

Iz velikega števila nastopajočih v uprizoritvi komedije »Gorje pametnemu« je treba izzvati Dušana Jakšića v vlogi Famusova, ki je znal strmiti dobrohotno strogot v odnosih z družino in zvito preračunljivost, ko gre za kariero in odnos z ostalim svetom. Poudarja kot Sofija Pavlovna, mesto celotnega dela, mestoma celo prevleč, mladostno kapricioznost lika, medtem ko je bila Sonja Jauković v vlogi Lizanke naravnana in spontana. Bogdan Diklić kot Molčalin je preveč karikiral posamezne značilne lastnosti lika.

Najtežjo nalogo je imel vsekakor Predrag Ejdos v vlogi Čackega. Ta lik je upodobil, kot da gre za človeka, ki je bolj nevrotič, pa manj domoluben, bolj nebrzan impulzivno sobesednik, pa manj cinik. In to je škoda, kajti zdi se, da bi moral biti ravno narobe. Vendar je tudi tako kdaj pa kdaj segel do občinstva protesta proti splošni družbeni hipokriziji, tako imanentno prisotni v stihih, ki jih izgovarja Čaki in ki dajejo ton celotni komediji Gribojedova.

Raško V. Jovanović

Izmed drugih izvajalcev naj omenimo tiste, ki niso pretrivali pri karikiranju likov. Žal jih ni veliko: Danilo Lazović (Skalozub), Marko Nikolić (Repetilov) in Mira Bibić (knežinja Tuduohovska) kakor tudi izvrstni Zinaid Memišević (Petruška).

Okrogla miza Športna rekreacija čedalje bolj vsakdanja potreba

Hoja je najboljša vaja, narava najboljša vadišče – Najprej množičnost, potem kvaliteta – Velik pomen za SLO – Milijon 200 tisoč obiskovalcev gora – Previdnost ni nikoli odveč

Koliko se nam je doslej posrečilo v Sloveniji spodbuditi ljudi za športno rekreacijo, katere najbolj značilni znanci so hoja in tek ter hoja in tek s smučmi – to je bila tema okrogle mize, ki jo je pripravilo športno uredništvo Dela v času, ko pri nas na tem področju vsekakor še nismo tako daleč, kot smo načrtovali.

Kažejo se relativne težave in tudi odmiki. Rekreativna dejavnost dobiva marsikje potenciranje tekmovalne razsežnosti, velike publicitete je deležna povsod tam, kjer gre za tekmovalništvo. Še posebej v bistvu drugačen. Marsikdo v preveliki vnetosti tudi pretirava in si nalaga prehude obremenitve.

DELO: Ali je tekmovalništvo v športni rekreaciji zaželeno ali ni?

HERMAN BERČIČ: Zdi se mi, da smo po znanih trmiskih akcijah nekaj časa čakali, delovnim ljudem se nam ni posrečilo

bi morali posvetiti mnogo večjo pozornost tako proizvodnji kot vzgoji kadrov. Skrbeti moramo za naravna vadišča.

DELO: So smučarski teki zmeraj dobro pripravljeni?

MILE OGRIN: Ugotavljam, da je zanimanje za hojo in tek v zadnjih dveh letih pri nas večje. Morda so organizacijska vprašanja drugotnega pomena. Pomembno je, da ljudi še spodbujamo za hojo in tek. Če nekaj let se bomo lahko posvetili problemom v zvezi z organizacijo. Dogaovoriti se moramo za vsebino tistih oblik rekreacije, za katere je zanimanje od leta do leta večje. V zadnjem obdobju imamo

JOŽE ŠVIGELJ: Naloge SZS na področju rekreacije so velike, vendar rezultati zadnjih let kažejo, da se je smučanje razmahnilo tudi mimo naših prizadevanj. Praksa je pokazala, da brez dobrih osnovnih organizacij, brez dobre baze, telesnokulturnih organizacij, Partizana in drugih ne moremo pričakovati rezultatov. Vprašanje je zelo široko, rekreativno smučanje mora izhajati iz potreb delovnih ljudi. K smučanju moramo pripeljati ljudi, ki 7 ali 8 ur stojijo za strojem ali sedijo za pisalno mizo. Ti potrebujejo rekreacijo. SZS sama, brez pomoči drugih organizacij, ne bo mogla sprejeti vseh in poskrbeti za njihovo osnovno vzgojo. Še posebno pomemben je delež SLO. Malokatera druga športna disciplina je tolikšnega pomena za ljudsko obrambo! Težične naj bi bilo na občinski ravni. Posebno pomembno je spoznavanje terena. Največja prednost med NOB je bila, da smo odlično poznali teren, naravo. Mnogo je ljudi, ki hodijo na izlete z zaprtimi očmi. Odhajanje v prirodo pomeni tudi seznanjanje z njo. Ne gre zgolj za to, da nam znoj curlja z nosa, redno pridobivanje kondicije je pomembno; med NOB je tisti, ki je prvi osvojil vrh hriba, zmaga! Prav zato so planinstvo, smučanje, turno smučanje itd. pomembne panoge SLO. Vse te dejavnosti navajajo na tisto, kar bi s pridom lahko uporabili v morebitni vojni.

DELO: Kdo naj bi vodil praktične akcije?

JANEZ PAVČIČ: Osnovne organizacije so za razvoj smučarskega teka zelo malo storile. Poseben komite za mednarodne teke v Bohinjski Bistrici dobro dela, v Črnem vrhu je tudi komite, ki poganja zadevo. V Dupleju je del ljudi zunaj Partizana itd. Tu nekaj ni v redu. Akcija hoja in teka se je rodila pri proizvajalcih opreme in zanesenjakih, prevzel jo je odbor ZTKOS in šele potem SZS. Akcija je zelo široko zastavljena, morda bi jo kazalo omejiti na 15 občin, saj vsega ne bomo mogli hkrati. Številne ekipe so propadle zaradi tega, ker je vadiatelj tekkel na čelu in ekipo »izgubil«. Sprašujem se, kako naj speljemo akcijo, da bi bil učinek kar največji.

HERMAN BERČIČ: Kdo naj praktične akcije, tudi po strokovni plati, vodi v prihodnje? Ugibanje je staro. To naj bi bil team strokovnjakov s posameznih področij, v katerem naj bi bili zdravnik, psiholog, sociolog in drugi, ki bi lahko vsak s svojega vidika prispevali za nadaljnji razvoj akcije. Na strokovnem svetu za športno rekreacijo smo poskušali tak team strokovnjakov zbrati, z nekaterimi se še srečujemo.

STANKO MUROVEC: Trnovski maraton je predvsem rekreacija, čeprav sodelujejo tudi kategorizirani športniki. Vse naše delo je sicer usmerjeno v pospeševanje smučarskega teka. Prirejamo maraton,

Komna in Vogel, potem pa je v Triglavskem pogorju konec veselja. Pred vojno je bila koča pri Sedmerih jezerih v glavni sezoni odprta za turne smučarje. Danes si tega ne moremo privoščiti. Vse gledamo skozi dinar. Društvo ne more odpreti postojanke, tudi oskrbnika ne dobi. Problem sta tudi oskrbovanje in pa nerentabilnost.

DELO: Vrnimo se k trmiskim akcijam. Ali dobivajo dovolj gnotne pomoči?

PETER AŽMAN: Trimske akcije so kljub pomanjkanju kadrov in prog pa tudi opreme doživele boom. To ni naključje. Trim združuje vse tisto, kar drugi športi onemogočajo. Trimska akcija »Vsi na kolo, za zdravo telo« ni imela zaželenega uspeha zato, ker sta samo še dva obrtnika, ki popravljata kolesa. Rekreativna vadba potrebuje strokovnjake, ki so pripravljeni delati prostovoljno. Vsaka družina ima za rekreacijo določena sredstva. Kako naj dela, ni mogoče povedati skupini 40, 50 ljudi, pač pa je dosti lažje voditi manjše skupine. Ljudje imajo namreč različne ali pa skupne interese.

Kako podpirati te akcije, da ne bi zašli v drugo skrajnost? Velja ovrednotiti, kaj je primerno in kaj ni. Pri akcijah smučarskega teka moramo biti zelo previdni, zlasti za osnovne šole in vrte. Otroke je treba vendar naučiti hoditi in skakati in šele potem jim lahko pripnemo smuče.

Prihajajo tudi do polarizacije rekreacije: ena je vrhunska rekreacija, druga pa je za preostale ljudi. Tudi kinezoterapija ima že svoje rezultate, pri čemer ne bi smeli odklanjati sodelovanja.

V zadnjih letih smo poskušali z vsemi mogočimi samoupravnimi interesnimi skupnostmi v javnem in družbenem življenju človeka »raztelesiti«. Vsaka IS vzame nekaj. SIS za telesno kulturo je vzela srce, pljuča in noge, za izobraževanje glavo, za zdravstvo zobe i. t. d., vsi pa morajo vedeti, da imajo pred sabo človeka. To pa ni stvar samo TK, ki je napravila velik korak, pač pa tudi političnih forumov, sindikata, socialistične zveze in drugih.

Nas ne zanima, kdo bo, denimo na Sedmra jezera, prinesel pijačo. Lahko se zgodi, da bo TK tista, ki bo ponudila način prehrane med tekmovalcem. Ljudje, ki delajo v turizmu, ne pridejo do tega, kaj bi ponudili delovnemu človeku.

RUDI BAJEC: Akcij bi bilo veliko več, če bi bilo finančne podpore več. Letos je Partizan Slovenije organiziral regijske posvete, ki so opozorili, da ObTKS in ObZTKO nimajo pravega posluha za financiranje te dejavnosti. Portoroških sklepov ne izvajajo povsod enako. V nekaterih občinah potiskajo tekmovalne športe med

obutev. Razvoj pa je pol leta za povpraševanjem, če ne več.

DRAGO ULAGA: Naša proizvodnja je že toliko napredovala, da imamo vodilno obutev. In če greste v nedeljo na Rašico, boste lahko ugotovili, da so ljudje že precej pravilno opremljeni.

JANEZ PAVČIČ: Veliko je bilo treba prepričevanja, da smo do opreme prišli. Pri nekaterih proizvajalcih še vedno prevladuje obrtniška miselnost, vidijo samo trenutni položaj, vendar ni mogoče misliti samo na danes. Vsa podjetja niso izpolnila obveznosti. Pletenina in Rašica še do danes nista izdelali vodnikovih dresov. Verjetno bi morala tudi SZS v okviru svojih možnosti prispevati nekaj denarja za to akcijo. Letos nismo porabili niti dinarja. Najhujši problem je izbira opreme za začetnike. Strokovnjak bi moral sodelovati, da smučarji ne bi kupovali pretrdih ali premehkih smuč.

JANEZ BRODNIK: Izbira opreme za rekreacijo je problem. Velikokrat se dogaja, da pride nekdo, ki še ni stal na smučeh, po opremo, kot jo imata Stenmark ali Križar. Prodajalci svetujejo. Sodelujemo s SZS. Z Elanom in drugimi proizvajalci imamo seminarje za prodajalce smučarske opreme, vsako leto, na Pokljuki, s teorijo in prakso.

PETER AŽMAN: Kompletna ponudba. Če bi imeli še mazilo proti ozeblinam in vitaminsko prehrano itd. na enem mestu, bi ponudbo kompletirali. S farmaceutsko industrijo bi se morali zmeniti, kaj vse daje v prosto prodajo. Dodati bi morali še brošuro o zdravi prehrani, nadalje napotke, ali je tek primeren za nosečnice ali ne itd. Če bi od vsake prodane adidaske namenili za to dinar, bi stroške pokrili.

DELO: Zadnje čase imamo kar veliko maratonov. Kaj je pri njih dobro in kaj pomanjkljivo?

JOŽE RAIŠP: Rekreacijske akcije imajo marsikje preveč tekmovalno oblečanje. Ko se pozimi selimo iz kraja v kraj, se selimo zato, ker nas čaka vsaj dve uri urejena proga. Če bi maratone pripravili 10 ali 15 dni prej, se bi precej manj ljudi vozilo sem ter tja. Manj bi potovali tudi, če bi bila možnost za organizirano rekreacijo v krajih, kjer se sicer redno rekreirajo tekači. Osrednji maraton naj bi bil trnovski, drugi pa krajnega pomena. Nobene koristi ni, da nekdo, ki je doma na Štajerskem, vstane ob treh, teče na Črnem vrhu in se potem pelje nazaj. To je napor; dvomim, da koristi. Bolje bi bilo, da bi ljudje vsako nedeljo preverjali (na kartončkih) svojo telesno vzdržljivost.

JANEZ PAVČIČ: Res je, da se nastopi marsikje izvajajo v tekmovalni in izgubljanje energije, namesto v nabiranje. Preveč je individualnih nastopov. Najbolj plaščen primer je bil nastop na Komni na dokaj zahtevni, 20 km dolgi progi. Nič (prvič) ni imel pripomb, ker so imeli udeleženci toliko opraviti drug z drugim, da niso mislili na napore in spodrsanje. Morali bi imeti čimveč družabne, družinske in ekipe rekreacije. Potem tudi ne bo naprežanja, kdo bo prvi in kdo tretji. Družinska oblika rekreacije je najboljša! Nekateri prireditelji dobesedno silijo ljudi k pretiravanju. Slabo pripravijo proge in izvajajo

Korenini in pri pohodih po poteh tovarštva in spominov, se ne bi smeli ponavljati. Po laični oceni 10 do 15%, če ne celo 20% udeležencev, ki so potencialni kandidati za tovoriko, niso bili pripravljeni za napore. Posamezniki v zadnjih dveh mesecih niso naredili za hojo in tek skorajda nič. Izraz na obrazu in še drugi elementi so bili dovolj zgovorni, to je antipropaganda. Zato bi morali poslati enostavne brošure med ljudi. To bi lahko napravili tudi proizvajalci opreme.

ANDREJ BRVAR: Občani pojmujejo športno rekreacijo tako, da je vse tisto, kar ni vrhunska šport. Tu se potem znajdejo vsi tekmovalci, ki so zaradi selekcije izpadli. To je vzrok za negativne pojave. Delavske športne igre se izvajajo v »olimpijske« enaki kombinaciji, enake smuči, enotenske skupne priprave na stroške delovne organizacije itd. Glede tega moramo spremeniti miselnost ljudi. Zmaga je moto v vrhunskem športu, glavni namen rekreacije pa, da se ljudje razgibajo.

PETER AŽMAN: Vrhunska rekreacija je v organizacijskem in tekmovalnem smislu velik problem. Rekreacijska dejavnost je samo osnova za zdrav organizem ali pa tudi za načetega, ki se lahko opomore. Nekje sem prebral, kaj se dogaja na slovenskih rekreativnih igrah. Na leto imamo nekaj smrtnih primerov, vendar nihče ne piše o tem, medtem ko smo pripravljeno objaviti vse tisto, kar se primeri kakemu nogometašu. Morali bi izbrati tako rekreacijo, ki je primerna za skupine ljudi. Ni nobene aparature, ki bi lahko komurkoli zagotovila tri mesece vnapij, da ne bo zbolel za infarktom, trombozo in podobnim, so pa kazalci, ki dokazujejo, da skozi gibanje boleznost pada. Pri nas tega še nimamo. Res pa je tudi, da vsi ne moremo hkrati tekmovali na šestih maratonih. Gre za precejevanje lastnih moči. Ta zvrst športa ima glede zdravstvenih meril svoje poudarke. V teku, denimo, nismo imeli tako kričočih primerov poškodb v primerjavi z rekreativnim alpskim smučanjem, ko imamo v enem samem dnevu kar 40 odprtih fraktur, medtem ko pri teku tega ni.

Zavedati se moramo, da nismo tako bogati, da bi se lahko ukvarjali z vsemi vrstami rekreacije. Pred petimi leti je bilo zelo malo rekreativcev. Starejši ljudje danes ne tekmujejo več, so rekreativi. Prihajajo k zdravniku, ki se ukvarja s športno medicino in rekreacijo ter se posvetojuje. So pogostni primeri, da kar družine prihajajo na sistematične preglede, ker je možno samo s stalnim delovanjem na terenu. Bil sem na prenekanjih rekreacijskih akcijah in se tam precej pogovarjal z ljudmi, kaj smejo in česa ne. Ljudje potrebujejo zdravnikov nasvet. V nekaterih stvareh smo visoko znanstvenim, namesto da bi na list papirja napisali, česa naj se rekreativi varujejo. Ugotavljam, da je zelo malo prehladnih obolenj in poškodb. Ljudje s temperaturo pridejo celo nekaj dni pred tekmo vprašati, če lahko tečejo. Hoja in tek sta najstarejši obliki gibanja. Zdj mi to primarno svojstvo človeka verificiramo kot šport. Z medicinskega aspekta je to povsem sprejemljivo.

STANE UREK: Letošnjo zimo sem bil precej med smučarji tekači, ki so najbolj zagnani, ki bi radi imeli lovoriko vzdržljivosti v tej panogi. Prepričani smo, da vadijo vse leto. Prejšnjo sezono se ne udeležil teka Vasa. Med pogovorom z enim izmed



Peter Ažman



Rudi Bajec



Herman Berčič



Janez Brodnik



Andrej Brvar



Stanko Murovec



Mile Ogrin



Janez Pavčič



Jože Raišp



Jože Švigelj



Drago Ulag



Stane Urek

ponuditi novih oblik rekreacije. Slovenci smo menda narod, ki si želi vedno novih pobud. Vsak sam želi biti aktiven, rad pa se udeležuje organiziranih oblik. Premiki so in 11% delovnih ljudi ter občanov Slovenije se rekreira že dvakrat na teden. Kajpak zaostajamo za razvitejšimi narodi. Veliko dela nas še čaka. V zadnjem času smo opravili več regijskih posvetov. Temeljni problem je: tekmovali na področju športne rekreacije ali ne. Z našo študijo smo poskušali analizirati motive, zakaj so se Slovenci udeleževali trmiskih akcij. Pri moških je na prvem mestu pridobivanje in ohranjanje psihofizične kondicije in nato tekmovalni motiv. Pri ženskah je bilo zdravje prvo, nato lepa postava in ohranjanje sposobnosti. Vsekakor pa smo odločno proti posameznim modelom treniranja in usmerjanja sil k »olimpijskim« ali drugačnim igram. Ta motiv so imeli bržčas pred seboj na televiziji s Kaveljem in Korinno. Verjetno je taka akcija koristna in bi lahko najbrž spodbudila določeno dejavnost. Ob podpori dr. Petra Ažmana pa smo tudi ugotovili, da bi kaj lahko zašli v pretiravanje. Tridesetletniki poskušajo, kar dosegajo tridesetletniki ali kar so dosegali v dobi svojih najboljših dosežkov. To je velika nevarnost!

DELO: Ali veliko in množično hodimo?

DRAGO ULAGA: Če spremljam 10, 15 let razmah rekreacije pri nas, tedaj lahko rečem, da je napredek znaten. Trimske akcije in navajanje ljudi na redno hojo vsaj ob koncu tedna – ta aktivnost daje rezultate. Prej je bilo 50.000 planincev, ki so kdaj pa kdaj hodili v gore, danes jih je 100.000, ki hodijo kar redno. Naš cilj je, da bi vsak človek redno hodil! Hoja je najboljše vaja in narava najboljša vadišče. Poglavitna je zavest, da moraš hoditi, da moraš vaditi. V procesu osveščanja, predvsem pri šolski telesni vzgoji, je potrebno vzgajati človeka za prenašanje naporov, za bivanje v naravi in redno vadbo. Vsaj dvakrat na teden bi morali v telovadnico in v plavalnišče; teh ni dovolj, lahko pa gremo na steze. Ta skrb je pri nas še premajhna. Ne gre samo za izjeme ali akcije, kot je »Na teku se dobimo«, potrebna je vadba v vseh letnih časih, vsak teden. V NDR je cilj vadba vsaj enkrat na teden. Konec tedna imamo vsi dovolj časa. Osnovna pa je postopnost in rednost, tako da bo Trnovski maraton vrhunec. Pri nas je to dobra klima, kar bi morali izkoristiti. V šolah naj privajajo trajne navade. Nadaljnja skrb naj bi bila, da naša pota uredimo tako, kot bi bilo prav. To naj ne bo makadam, asfalt ali cement (kot na Lošnju), ampak mešanica žaganja in mivke. Temu

nekaj lepih primerov naših društev, ki delajo tudi kot tekaški in smučarski centri. Mislim na Partizan Lovrenc na Pohorju, Dupleje, Gorje in še nekatera društva, ki so spodbuda tudi za druge naše organizacije in društva, ki imajo kadre in možnosti, da na tem področju naredijo kar največ.

JOŽE RAIŠP: Za skokovit razmah v smučarskih teh organizacijah nismo bili dovolj pripravljeni. V krajih z maratoni smo skrbeli za proge, druge pa ne. Tekalci si želijo, da lahko vsak čas tečejo na vzdrževanih progah. Tudi strokovnih kadrov nimamo dovolj. Približno 100 jih je v Sloveniji končalo inštruktorski in trenerski tečaj pa še ti niso organizirani. Radi bi zbrali vse inštruktore, da bi dobili enotno metodo poučevanja smučarskih tekov; te v Sloveniji nimamo.

DELO: Kaj pa stori Smučarska zveza Slovenije za množično rekreacijo?

JANEZ PAVČIČ: Smučarska zveza Slovenije, ki ji pripadam tudi sam, ne naredi skoraj ničesar za razvoj množične rekreacije. Ustreden odbor je sestavljen praktično iz enega samega človeka, ki nekaj dela. To sem povedal, da bi vsi pritiskali na SZS in jo spomnili, da je njena osnovna naloga skrb za množičnost in šele potem za kvaliteto, ne glede na to, da ima SZS dve vlogi. Slabo uslugujemo sami sebi, ko jemljemo organom in institucijam tisto skrb, ki bi jo morali pokazati pri vzgoji naših tekmovalcev.

V minuli sezoni stvari niso teklo, kot smo si zamislili. Med športniki prireditelji sta bili samo dve izvedeni v redu, denimo, tri, nekaj jih sploh ni bilo, čeprav ni bilo razlogov za odpoved, Stane Urek je ob neki priložnosti lepo rekel: Meni niso mar vaše peripetije, rad bi hodil, ne nastopal; kaj imate med seboj, pa se zmenite. Preveč se pogovarjamo o tem, kje bodo nastopi, namesto da bi pogledali, kje so možnosti in tam pripravili prireditve. Ne zahtevamo olimpijskih iger. Letos se je začelo zatikati že pri spremembi koledarja. V Dupleju in na Črnem vrhu pa še marsikje je sneg decembra in marca. Ko pa bi radi prireditve (roke) zamenjali, so ti ljudje povsem gluhi in slepi in se trdovratno drže svojih terminov.

Te dni potekajo priprave za drugi del tečaja za skupino 37 novih vadištev, ki so bili že tri dni zbrani v Kranjski gori. Vodili naj bi akcijo »Hoja in tek na smučeh« v 18 slovenskih občinah.

DELO: Komu bi bilo pravzaprav namenjeno? Ali ne sodi tudi v splošni ljudski odpor?

mali maraton, poseben tek za vojake in pionirje, med tekmi si, glede na počutje, lahko premisliš in izbereš krajšo pot. Pri zavedati si moramo, da bi bile proge čim lažje. Mali maratoni smo pri nas skrajšali na 15 km. Udeleženci prihajajo iz vse Slovenije, manj iz bližnjih, če ne upoštevamo Črne vrha in Blok. Sodelujemo z družbenopolitičnimi organizacijami, ObZTK, Partizanom, DPM, ZSMS, zvezo ŠSD, sindikati itd. Učinek sodelovanja pa je še premajhen.

DELO: Kako skrbimo za ljubitelje gora?

ANDREJ BRVAR: Ponudbo PZS smo v zadnjih letih zelo povečali; ob sobotah in nedeljah jutraj lahko vidite veliko ljudi z nahrbtniki in gojzericami. Čedalje več je organiziranih planinskih izletov z 10 do 100 udeleženci. Tudi množičnih pohodov je več, s čedalje več udeleženci. Lani smo imeli v naših kočah 1.200.000 obiskovalcev, članstvo se bliža številki 100.000. Množičnost pa povzroča tudi težave, denimo kadrovske. S sedanjimi ne moremo več obvladati razmaha. Najhujši pa je problem materialne osnove – od planinskih poti do koč.

Za večjo osveščenost si moramo prizadevati, najučinkovitejša je pri mladini. Nameravamo pionirje z akcijo navaditi, da bodo prebili svoj prosti čas v naravi. Organizirati bi morali take oblike, ki jih lahko izvaja vsa družina skupaj.

Nismo omenili še turnega smučanja. Dobro bi bilo, da bi ga še bolj popularizirali. Organizirati bi ga morali v manjših skupinah, da na rekreativnih poligonih ne bi bilo gneče. To srečujemo, da so pri nas idealne naravne možnosti. Začetek glavne sezone je marca in traja do junija. Napredek je že, večji razmah pa zavirajo pomanjkanje opreme, literatura in strokovni kadri. Največji problem pa so postojanke v sezoni. Za skupine bi morale biti odprte, da bi lahko smučarji prespali. Odprti sta

množične, napak pa je še več. TKS SRS bi morala bedeti nad izvajanjem sklepov. Proti kršilec sporazumov bi bilo treba ukrepati. Za več rekreacijskih akcij naj bi bilo tudi dovolj finančne podpore, zanje bi morali imeti vsaj toliko posluha kot za tekmovalni šport.

STANE UREK: Poročila s terena, spremljanje letošnje akcije »Na teku se dobimo« v omejenem številu občin kaže, da v nobeni občini ni bil problem denar za to akcijo.

DELO: Kako se v rekreaciji vključujejo tovarne s svojimi izdelki?

JANEZ BRODNIK: Trgovina mora pozreti marsikatero pikro na račun opreme za rekreacijo. Po količini prodanih potrebščin vidimo, da je rekreacija v zadnjih petih letih skovito napredovala. Pomanjkanje opreme je žgoča, industrija zaostaja za razmahom. Proizvodnjo nekaterih artiklov so podvojili, pa jih še zmeraj ni dovolj. Pred leti smo bili zelo odvisni od opreme z zahoda, zdaj pa je domača industrija naredila že veliko. V Sloveniji imamo še kar dobre razmere, nekatere podjetja sodelujejo z znanimi svetovnimi koncerni, ki organizirajo proizvodnjo v Jugoslaviji. Za smučarske tekače je posebno pomembna obutev. Te izdelujejo naše tovarne v glavnem za zahodno tržišče, domače tržišče potrebuje približno 10.000 parov. Prednjačita Alpina in Planika, ki zadovoljita domači trg z desetredno proizvodnjo. Veliko pa je športnih potrebščin, ki jih v Jugoslaviji še dolgo ne bomo izdelovali, sodelovanje z industrijo pa je le daleč do sebe. Pred 5 leti smo v Jugoslaviji prodali 100.000 parov športne obutve adidas. Obutev so največ razvijali športniki, kar pa se včasih križa z medicinskimi dognanji. Povpraševanje je tolikšno, da smo lani prišli na milijon parov ene vrste obutve adidas, še vedno pa jo je premalo. Športni čevlji tehtajo približno 90 dkg, za jogging, predvsem v ZDA, ne sme tehtati več kot 44 dkg. V kratkem bomo lahko ponudili tako

ljudi, da si za vsako ceno zagotovijo dobro mesto v smučini. Tek na Vršič nima dobrega mesta za štart. Nevarnost je tudi, da pride na sezono pet napornih tekmovalj (Vasa itd.). Na sindikalnih tekmah nihče ne pretirava. Letos smo imeli tri velike teke, marsikdo je štartal povsem nepripravljen.

DRAGO ULAGA: Računati moramo, da naši ljudje niso trenirani. Za maraton je pripravljen tisti, ki je pretekel 1000 km ali višinsko razliko 40 km s sedmimi klanci. Velika večina nastopajočih je slabo pripravljena. Mnogi, ki danes nastopajo, se 10 let niso ukvarjali s športom. Zdj imajo odvečno težo. Jutri bodo nastopili petdesetletniki, šestdesetletniki in čedalje starejši bodo hoteli sodelovati. Tu velja biti previden. Rekreacija ni vrhunsko naprežanje, marveč razvedrilo, tudi počitek, družabnost, seveda zraven telesna aktivnost. Če smo pred dilemo, ali se naj odločimo za dolgo ali težko progo ali za lažjo z milejšimi klanci, sem privrženec tega, da je proga krajša. Če bi imeli na Trnovskem maratono progo, dolgo 10 km, bi šel prav rad zraven. Potrebna pa bi bila dobra propaganda, da bi se ljudje vse leto pripravljali, da bi bil Trnovski maraton vrhunska manifestacija dobre vsestranske pripravljenosti. Kajpak pa so še druge dejavnosti, denimo hodilne panoge, kot je športno orientiranje, nabiranje gozdnih sadežev itd., gojiti moramo, kar izhaja iz naše tradicije ljudskih navad.

JOŽE RAIŠP: V časopisih zasledimo predvsem tekmovalni del. Del tekmovalnosti v rekreaciji pa bo bržkone zmeraj ostal. Če se zberejo prijatelji, štejejo gole. Težko si predstavljam, kako bomo drugače organizirali koarko ali odbojko. Problem zadeva ob osveščenosti: ni pomemben rezultat, pomembno je sodelovati.

DELO: Kdaj pretiravamo? Ali je rekreacija lahko škodljiva zdravju?

HERMAN BERČIČ: Primeri pretiravanja; kot smo jim priča pri Kavelju in

Za okroglo mizo so se se pogovarjali profesor Drago Ulag, urednik oddaj o rekreaciji Radia Ljubljana Stane Urek, sekretar za rekreacijo in šport OS ZSS Maribor Jože Raišp, načelnik mladinske komisije Planinske zveze Slovenije Andrej Brvar, magister, profesor VŠTK v Ljubljani za področje športne rekreacije Herman Berčič, podpredsednik Partizana Slovenije Rudi Bajec, sekretar Partizana Slovenije Mile Ogrin, vodja komercialnega oddelka Slovenijašport Janez Brodnik, predsednik odbora za množični smučarski tek SZS in sekretar TKS Bežigrad Janez Pavčič, predsednik OK Trnovskega maratona Stanko Murovec, podpredsednik SZJ Jože Švigelj in zdravnik dr. Peter Ažman, pogovor pa so vodili člani športnega uredništva Dela. Po zapisih Danice Velkavrh sta gradivo pripravila za objavo Stane Lipar in Henrik Ubeleis.

V ogledalu časa

Zgodilo se je spodaj v Šelovi grapi

Pred proslavo 4. julija na Kozjaku – Djuro Djaković in Nikola Hečimović ter čas šestojanuarske diktature

Letošnji dan borca, 4. julij, bo Slovenija proslavila z osrednjo prireditvijo v hribih na jugoslovansko-avstrijski meji. Na Kozjaku blizu mejnega kraja Duh na Ostrem vrhu sta orožniška kaplarja Milan Brkić in Nikola Aralica pred 50 leti ustrelila (po naročilu zagrebške kraljevske policije) organizacijskega sekretarja CK KPJ Djura Djakovića in Nikole Hečimovića, sekretarja centralne odbora Rdeče pomoči Jugoslavije (Rdeča pomoč je bila sestavni del MOPR, mednarodne organizacije za pomoč revolucionarjem).



Pogled na Duh na Ostrem vrhu. Tukaj bo 4. julija republiška proslava dneva borca, združena s petdesetletnico smrti Djura Djakovića in Nikole Hečimovića ter odkritjem spomenika Lackovemu odredu.

Umor je bilo prvo gnusno dejanje šestojanuarske diktature, ki jo je monarh kraljevine Jugoslavije Aleksander Karađorđević uvedel 6. januarja 1929.

O diktaturi, političnih, gospodarskih in socialnih razmerah, ki so pripeljale do samoderstva, so spregovorili jugoslovanski zgodovinarji za okroglo mizo letos 11. junija v Mariboru. V luč novih zgodovinskih dejstev so postavili tudi velika moza jugoslovanskega delavskega gibanja, Djura Djakovića in Nikole Hečimovića. Orožnika sta ju ubila v Šelovi grapi. Bil je naveden tolovajski umor, tako slabo prikrit politični zločin (češ da sta ujetnika hotela zbežati čez mejo), da se je gnusil celo meščanski Evropi.

Pri obeležjih zločina pred 50 leti se bodo zbrale množice 4. julija k proslavi 60. letnice KPJ, SKOJ in revolucionarnih sindikatov, počastile pa bodo tudi spomin obeh mučencev. Obmejni kraji pričakujejo goste iz vse Slovenije prenovljeni, z novimi cestami in poživljenim gospodarskim in kulturnim utripom, ki so ga v okviru akcije »Kozjak 79« ustavili ob pomenu mariborskega združenega dela, mladine, JLA in občanov.

V tem sestavku bomo odstrli bralcem nove osvetlitve zgodovinskih dejstev, kakor so jih povedali zgodovinarji. Povzeli smo najbolj značilne in zanimive izseke iz gradiva mariborske okrogle mize. Kakor zborovalci smo tudi tukaj ohranili poglavitne problemske kroge: anatomija diktature, osebnost, delo in smrt Djakovića in Hečimovića, življenjske postaje obeh revolucionarjev, zraven pa logično sodi tudi pogled v zgodovino delavskega gibanja v Mariboru, mestu gostitelju. Tako kakor referate za okroglo mizo je tudi tu objavljene odlomke povezal poznavelec te snovi France Filipič. On in naš novinar France Forstnerić sta gradivo tudi pripravila za tisk.

O bistvenih potezih šestojanuarske diktature so spregovorili dr. Nedim Šarac, univ. prof. v Sarajevu, dr. Todor Stojkov, raziskovalec v inštitutu za sodobno zgodovino v Beogradu, France Klopčič, nestor slovenskih komunistov, dr. Miro Stiplovec, univ. profesor iz Ljubljane, in dr. France Kresal, direktor IZDG v Ljubljani.

Vzroki in pogoji diktature

DR. NEDIM ŠARAC: Korenine in pogoji tistega, kar se je zgodilo leta 1929, tičijo v splošnem sklopu novejšje zgodovine jugoslovanskih narodov, ki ni potekala neodvisno od sodanih bistvenih procesov in dogodkov v Evropi, pa seveda tudi v drugih delih sveta. V vseh deželah, ki so po prvi svetovni vojni prišle v sestav na novo ustanovljene kraljevine SHS, je bila večstoletna, skoraj nepretrgana tradicija monarhio-absolutistične vladavine. Centralistični ustroj države, podprt z uradno nacionalno unitaristično formulo, in nezadostna ter nesorazmerna gmohtna in duhovna razvost jugoslovanske sredine so bile okoliščine, ki so v obdobju 1918–1928 znatno bolj pogojevale avtokratske kot pa demokratične težnje. Medtem ko so pravi pobudniki demokratizma v jugoslovanski državi vse od njene ustanovitve bili razpršeni,

sorazmerno maloštevilni in brez krepkejših opor v družbi, zatrti in tudi sami večkrat nadosledni, pa so predstavniki nasprotnih struj izrabljali vse razpoložljive možnosti, osvajali položaje in vse bolj vplivali na osnovne tokove družbenopolitičnega življenja. Šestojanuarska diktatura je seveda posledica vsega tega, obenem pa vrhunec dotedanjega desetletnega procesa zatiranja in onemogočanja parlamentarne sistema v kraljevini SHS. To je bil epilog neprestanih zapletov in globoke krize v državi in družbi.

DR. TODOR STOJKOV: Ustavno parlamentarni red je bil radikalno likvidiran leta 1929, vendar pa je utrpel hud udarec nekaj let prej. Podkopali so ga pravzaprav že leta 1920 in 1921 z obznanom in zlasti z zakonom o zaščiti države, ali ko so legalno revolucionarno delavsko stranko in njene legalno izvoljene poslance vrgli iz skupščine. Na prvi pogled se zdi paradoksalno, da so to storili glavni zagovorniki in nosilci ustavnega parlamentarnega režima, torej vodstva vodilnih meščanskih strank. Razlogi za to so bili manj nacionalne kakor socialne narave. Strah pred rastočim socialnim revolucionarnim gibanjem. To je kazalo na brezizhodnost meščanskega parlamentarizma pa tudi na to, da so vodilne meščanske sile že pri samem štartu bile nemočne, da bi konsolidirale parlamentarni red, ne da bi ga resno načele že na samem začetku. Režim diktature je imel torej samo navidez politične razloge, v resnici je šlo za hude nakopičene socialne probleme in nezadovoljstvo ljudskih množic. Čeprav je KP v prvih letih diktature utrpela najhujše udarce v svoji dotedanji zgodovini, se je pokazalo, da je odpor komunistov diktaturi od prvega dneva naveden boj, obenem pa izrednega pomena za bodočnost KP in sploh delavskega gibanja. Nasilje in samovolja diktatorskega aparata sta bila hud izziv vsem svobodoljubnim silam in delovnim množicam, ki so hitro dojele – po določenih iluzijah in razočaranjih nad meščanskimi političnimi vodstvi – bistvo diktature. Tako je tudi nastal odpor proti samoderstvu pod vodstvom komunistov. Diktatura je mogla samo začasno potlačiti politična in socialna nasprotja. Hitro se je pokazalo, da raste odpor na narodni in socialni osnovi.

Diktatura in komunisti

FRANCE KLOPČIČ: Ko razmotrivo družbeno ali razredno bistvo šestojanuarske diktature, nismo daleč od vprašanja, kako je imel reagirati delavski razred na državni udar, kakšno politiko in zlasti kakšno rešitev iz novega položaja naj bi predložila komunistična partija. Ta je v glavnem pravilno ocenila nove razmere, ko je ugotovila, da gospodujoči krogi niso mogli več vladati po starem, da so vrgli meščansko demokracijo skozi okno, in je morala nakazati izhod. Delavsko kmečko vladno, samoodločno narodov, federacijo delavsko kmečkih republik socializma kot eno od najbolj primernih in mogočih poti je partija označila oboroženo vstajo.

V zgodovinskem prelomnem trenutku mora partija, če hoče biti revolucionarna, nakazati izhod in rešitev iz situacije. To je KPJ storila. Spričo poudarka na oboroženi vstaji kot eni izmed poti k socializmu je zadnjih dvajset let bilo zelo mnogo napisanega in rečenega, v glavnem odklonilnega.

Padali so očitki, da je bilo geslo oborožene

vstaje zgrešeno, pustolovsko, celo zločinsko. Razmotrivo torej vprašanje oborožene vstaje. Načelno z marksiističnih stališč ni nihče zoper oboroženo vstajo. To je aksiom, ki nam ne dela preglavic. Drugo, kar je treba razločevati, kjer pa se že začnejo težave, je razloček med nakazano potjo oborožene vstaje in pozivom neposredno k akciji za oboroženo vstajo. To sta dva pojavi in med njima je velik razloček. Priznanje revolucije še ne pomeni, da je treba v tistem hipu tudi začeti z revolucijo. Za revolucijo in oboroženo vstajo morata dozoreti čas in položaj. Tretjič, v prvih mesecih leta 1929 je bilo nekaj partijskih pozivov neposredno k vstaji. Takšen je bil letak centralnega komiteja (februarja 1929. leta) in tako je bil napisan majhen letak, ki ga je izdal pokrajinski komite SKOJ za Slovenijo ob umoru Djure Djakovića in Nikole Hečimovića. To je bilo zgrešeno, zmotno. Globoko nerazumevanje situacije, ampak to je bilo tudi vse.

Partija v celoti in partijsko vodstvo v svojih sklepih odgovornih zborovanj, plenimov itd. ni klicalo neposredno k oboroženi vstaji.

Socialne in gospodarske razmere

DR. MIRO STIPLOVEK: V Sloveniji v drugi polovici dvajsetih let ni bil problem obstoja dveh central razrednega sindikalnega gibanja, ker so oblasti dovolile delovanje le reformistom, pač pa je bila huda razcepljenost v tem, da sta imela svoje strokovne organizacije tudi oba meščanska tabora. Klerikalci so poskušali širiti svoj vpliv med delavstvom prek krščansko-socialistične jugoslovanske strokovne zveze (JSZ), liberalci in narodni socialci pa prek Narodne strokovne zveze in Zveze jugoslovanskih železničarjev; poleg njih so delovale še številne in razdrobljene organizacije javnih in zasebnih nameščenecv, pretežno pod strankarskim vplivom liberalnega tabora. Toda prepoved neodvisnih sindikatov je bil udarec za celotno jugoslovansko gibanje, ki je z njimi izgubilo svoje borbene jedro. Osrednjemu odboru URSSJ v Beogradu se je z izjavo, da bo skrbel le za izboljšanje socialno ekonomskega položaja delavstva in za kulturno prosvetno delo, posrečilo 1. februarja 1929 dobiti dovoljenje notranjega ministrstva za nadaljevanje aktivnosti. V Sloveniji delovanje strokovne komisije in drugih strokovnih organizacij z uvedbo diktature ni bilo prekinjeno, toda poostreni zakon o zaščiti države je tudi njim, kot vsem sindikatom, okrnil možnost za delovanje. V takih razmerah so takoj po razglasitvi diktature sledili udarci po socialno ekonomski pridobitvah delavcev. Sredi velikih priprav strokovnih organizacij na volitve delavskih zaupnikov, ki naj bi bile januarja 1929, je ministrstvo za socialno politiko preključilo izvedbo volitev.

DR. FRANCE KRESAL: Leta 1925 do 1930 so bila konjunktura za razvoj skoraj vsega gospodarstva. Premogovništvo pa je leta 1925 zašlo v hudo krizo, ki je mnoge rudarje pognala v tujino. Gmotni položaj večine ostalega delavstva (zaposlenega) pa se je v teh letih nekoliko izboljšal. Mezdni sistem je bil v tem času dokaj ustaljen. Mezdni gibanj je bilo manj. Vprašanje pa je, koliko je bilo relativno zatijše delavskega gibanja v teh letih rezultat razmeroma stabilnih gospodarskih razmer, koliko pa slabše strokovne sindikalne organiziranosti in manjše aktivnosti delavskih strank na eni strani ter policijskega terorja in zatiranja delavskega gibanja na drugi. Na splošne politične razmere v rudarskih re-

virjih in na razvoj delavskega gibanja v njih pa ni moglo ostati brez vpliva zmanjšanje zaposlenosti rudarjev in njihovo izseljevanje sredi dvajsetih let. Posledice velike svetovne krize leta 1929 so se v naši industriji pokazale šele 1930. leta. Najhujša kriza, ki sta jo spremljala tudi huda brezposelnost in poslabšanje gmohtnega položaja delavstva, je bila v letih 1932–1934.

Maribor v času diktature

V svojem pozdravnem nagovoru udeležencem okrogle mize je sekretar komiteja občinske konference ZKS Maribor Jože Florjančič spregovoril tudi o razmerah v delavskem gibanju v Mariboru med obema vojnama. Za leta okrog diktature je med drugim dejal: Obdobje šestojanuarske diktature, zlasti še po uboju Djakovića in Hečimovića, pomeni tudi za mariborsko partijsko organizacijo izredno težavno obdobje. Vendar partija kljub temu ves čas deluje, prav tako mestni komite KP pod vodstvom inž. Jožeta Hermanka, ki ga je vodil vse do leta 1932. V letu 1931 je bila v Mariboru razkrita izredno močna organizacija SKOJ in 1932 partijska celica med oficirji. Posledica je bila, da se je v zaporu našla večina mariborskih komunistov, med njimi tudi Jože Hermanko. Skupina komunistov, zaprtih v mariborskih zaporih v tistem času, med njimi so bili tudi Josip Broz Tito, Rodoljub Čolaković, dr. Moni Levi, Ivan Čolović, Rade Vujović, Ivan Kocman in drugi – je bila sicer čvrsto povezana z zagrebško partijsko organizacijo, vendar so bile vzpostavljene tudi vezi z mariborsko organizacijo KP.

Podobno kakor mariborski sekretar je spregovoril o delavskem gibanju v Slavoniskem Brodu tamkajšnji predsednik občinskega komiteja ZKH Slavonki Brod Luka Samardžija, ki je naglasil, da so med plejado jugoslovanskih revolucionarjev – komunistov tudi veliki borci iz Slavonskega Broda: Djuro Djaković, Djuro Salaj, Zlatko Šnajder, Ivan Fajferbah, Josip Kavaj, Stjepan Sekulić, Mika Babić.

Lik Djure Djakovića in Nikole Hečimovića

Sicer dokaj znano življenjsko pot Djure Djakovića so osvetlili podrobneje po posameznih obdobjih dr. Ibrahim Karabegović iz inštituta za Slavonijo in Baranjo v Slavoniskem Brodu in dr. Ubavka Vujošević iz arhiva CK ZKJ v Beogradu. Ob obširni analizi Djakovićevega revolucionarnega delovanja v Bosni in Hercegovini med leti 1905 do 1923, nato v Slavoniskem Brodu do 1927 in naposled v zadnjih dveh letih pred smrtjo – z vmesnim obdobjem v Sovjetski zvezi – se je predstavitev njegovega revolucionarnega lika stnila dr. Ubavki Vujošević v takole oznako:

Prav zavoljo vloge Djure Djakovića nam preučevanje njegovega življenja in dela omogoča globlje spoznanje prelomnih dogodkov v delavskem gibanju Bosne do 1918 in Jugoslavije od 1919 do 1929 oziroma idejnega boja proti zastranitvam v oportunistične vode avstromarksizma in

druge internacionale, proti razcepu v gibanju in za enotnost delavskega razreda. V tem boju je Djaković prehodil težko, vendar bogato revolucionarno pot in zrasel v eno izmed najuglednejših likov jugoslovanskega delavskega in komunističnega gibanja. Začel je z najbolj drobnimi posli – bil je delavski zaupnik, zbiral je prostovoljno prispevke in razširjal delavski tisk, sčasoma pa je postal eden od osrednjih organizatorjev stavk, sekretar vodstva ene od najmočnejših strokovnih zvez in član vodstva glavne delavske zveze Bosne in Hercegovine. Še odgovornejše funkcije je Djaković dobil v združenem delavskem gibanju – postal je član centralnega sveta KPJ, bil je izvoljen za komunističnega poslanca, za člana izvršnega odbora partije, 1928 pa za organizacijskega sekretarja KPJ. Tega leta se je z izvolitvijo za kandidata za člana izvršnega komiteja komunistične internacionale Djaković uvrstil tudi med voditelje mednarodnega komunističnega gibanja.

Podobno analitično po obdobjih kakor Djakovićevo življenjska pot je doživela interpretacijo tudi Hečimovićevo revolucionarno dejavnost. Kot prvi je o njem spregovoril dr. Slavoljub Cvetković iz inštituta za sodobno zgodovino v Beogradu. V Hečimovićevo življenjski poti je posebej osvetlil obdobje njegovega skojkevskega delovanja v letu 1919, zlasti še Hečimovićevo izjemno revolucionarni nastop avgusta 1919 na srednješkolskem zborovanju v Celju, nadalje njegovo iniciativo pri ustanavljanju in delovanju kluba študentov komunistov v Zagrebu, njegovo vlogo med organizatorji ustanovnega kongresa SKOJ oktobra 1919 in člana prvega sekretariata te organizacije s sedežem v Zagrebu in Beogradu. Iz tega prvega obdobja Hečimovićevega revolucionarnega delovanja je ob navajanju podrobnih podatkov Cvetković razgrnil evropske razsežnosti Hečimovićevega organizacijskega dela pri ustanavljanju in krepitvi organizacij Rdeče pomoči v Jugoslaviji.

Človek, ki je zavzel tak položaj v gibanju, seveda ni mogel biti kot osebnost kaj drugega kot izjemno odprna in ustvarjalna natura. Stanislava Koprivica-Ostrič iz inštituta za delavsko gibanje Hrvatske v Zagrebu je vnovič temeljito raziskala Hečimovićevo delovanje v zadnjih letih, preden so ga ubili. Nadrobno je preverila tudi zapisnike policijskih zasliševanj v Zagrebu in ovrgla predstavo o slabotnem, omahljivem, krhkem intelektualcu:

»Zdaj bi pa povedala nekaj o njegovi osebnosti, saj so o tem, kakšen je bil Hečimović kot človek, napačne predstave. Najprej o Hečimovićevev »krhkem videzu«. To ni res, saj je obdukcijski zapisnik sodne komisije zabeležil, da je Hečimović človek močne postave, visok 187 centimetrov. Tako on kot Djaković sta visoka in močna moza. Manj je znano, da je bil Nikola Hečimović organiziran planinec v zagrebškem planinskem društvu in družina ima shranjene njegove članske planinske izkaznice, na katerih so žigi z gorskih izletov po Sloveniji, npr. tudi žig s Kredarice. Človek, ki se je povzpel na Triglav, je torej menda bil kos hoji po terenih okrog sv. Duha. Bil je tudi smučar in atlet v hrvatskem akademskem športnem klubu.«

O tem, kako sta se Djaković in Hečimović vedla med preiskavo, je pripovedoval policijski agent, kakor navaja Ostričeva, ki je bil simpatizer komunistov. Povedal je, da so Djakovića in Hečimovića zasliševali noč in dan in ju hoteli telesno in duševno uničiti in od vsega tega grozovitega zasliševanja so ostali trije dvomljivi zapisniki. Usta Grabar je rekel, da iz zasliševanja niso ničesar izvedeli od nobenega od njiju, zato

so vso stvar prekinili in se odločili, da ju ubijejo. Vse skupaj je bila samo farsa.

Zadnji štirje dnevi

V tej zvezi se je Ostričeva ozrla tudi na Potrčev roman Zločin: »Tu so opisani zadnji štirje dnevi Djakovića in Hečimovića sicer pod imeni Djurović in Selimović. Mislim, da je v tej literarni obdelavi, v tej literarni interpretaciji lika Nikole Hečimovića narejena napaka, saj je ta osebnost predstavljena samo v zadnjih štirih dneh življenja in ustvarjena je podoba osteričnem intelektualcu, slabicu, ki ničesar ne more vzdržati in ki je zato, da bi lahko čimprej odšel z dekletom na izlet, želel vse čimprej povedati, da bi ga izpustili. To je precej naivno, če vemo, da policija ni spustila niti ljudi, ki so na svoje naslove dobivali pisma, ne da bi vedeli, kaj je v njih, ampak so jih imeli celo zabeležene v policijski kartoteki. In to delo je zgrajeno na takih zapisnikih. Menim, da ne moremo zameriti avtorju, da je vzel te zapisnike za verodostojne, saj imamo še mi zgodovinarji dovolj dela pri dokazovanju, da niso avtentični. Nikolo Hečimovića si včasih predstavljamo po zelo stari fotografiji z metuljčkom in ščipalnikom na nosu – to je maturitetna slika tega moža deset let pred njegovo smrtjo. Ko so ga ubili, je bil čisto drugačen.«

Zločin

O poslednji poti Djakovića in Hečimovića je dal podrobno zgodovinsko komentar opis zgodovinar France Filipič iz Maribora. Na osnovi dokumentov je rekonstruiral dogajanje med 20. aprilom 1929, ko sta bila oba revolucionarja aretirana in 25. aprilom, ko sta bila okrog šeste ure zvečer na jugoslovansko avstrijski meji na Velikem Boču v Šelovi grapi ustreljena. O tem, kako so potekali dogodki na kraju umora, je Filipič povedal tole: »To kar se je zgodilo tam spodaj v Šelovi grapi, lahko povzamemo samo posredno iz podatkov Nikole Aralice na sojenju po vojni. Aralica je tedaj izjavil, češ da sta z Brkićem ujetnika pripeljala do meje in da je Brkić ujetnika zaklal, bežal, da pa se je Djaković obrnil in rekel: 'Ne bom bežal!' Nato naj bi bil najprej Brkić ustrelil Djakovića in potem Aralica Hečimovića. Verjetno pa je bilo tako, da sta orožnika prignala ujetnika s poljske steze navzdol po bregu do majhne ravnine, kjer potok iz Jugoslavije teče v Avstrijo. Na tej ravniči že na avstrijski strani je bila najdena velika mlaka krvi. Mednarodna Rdeča pomoč je pozneje tudi objavila podatke iz poročila orožniškega inspektorja Moserja iz Lučan, ki je ugotovila, da je zločin izveden na avstrijski strani. S tem v zvezi so zanimivi podatki tamkajšnjega kmeta Hormona – Ivana Hariha, ki je bil takrat osemindvajsetleten mladenič in je med prvimi prišel jutraj, dan po tistem, ko sta bila Djaković in Hečimović najdena, na mesto umora. Takrat je v Hormonovi navzočnosti človek iz njegove sosesčine Djakovića potegnil iz avstrijske strani na jugoslovansko. Ko je potem prišla okrajna sodna komisija iz Maribora, je bil Hečimović tostran meje, Djaković pa še vedno z delom svojega telesa preko mejne črte.«

Filipič je tudi navedel rezultate sodne obdukcije, ki je dokazala, da sta Djaković in Hečimović bila ustreljena od spredaj, iz neposredne bližine naravnost skozi pljuča in da je bila gola laž trditve režima, da sta bila ustreljena na begu.

Pariško pismo

Japonska lekcija na bulvarjih poletja

Počitniška prtljaga francoskih dopustnikov, da o pozabljenih rečeh ne govorimo

PARIZ, junija (od našega pariškega dopisnika) – Volitve v »evropski parlament« so pod streho, vlada je podražila, kar se je podražilo dalo, 345.000 deklet in fantov se je spotilo na maturi... in zdaj se za 53 milijonov Francozov ter njihovih 8,2 milijona psos, 6 milijonov mačk in 7,6 milijona ptic začenejo drugačne skrbi.

Prvi val se po začepjenih cestah že prebija na jug in zahod, drugi, še večji, bo »heksagon«, kot pravijo Francozi svoji deželi, opljusnil čez mesec dni. Toda prave skrbi med odsotnostjo ne bodo skopnele.

Pariške avenije so že pred tedni čez noč spremenile podobo, o binkoštnih pravzaprav, ko so jih zavzele prve legije tujcev. Med turisti je Japoncev iz leta v leto več, toda trgovci iz dežele vzhajajočega sonca ne stokajo in ne tarnajo, ker jim rojaki čez poletje uhajajo na tuje. Izmišlili so si nekaj prav neverjetnega, a verjetno se jim je splašalo: preprosto so se podali – za turisti. Okrog opere, na znanih bulvarjih, odpirajo trgovine: z japonskim blagom za japonske turiste... če kupi še kdo drug, toliko boljše. Japonski turisti vsekakor pridno kupujejo, saj je blago zaradi eksportnih cen velikokrat cenejše kot doma. Pa tudi v japonske restavracije disciplinirano zahajajo – kot po čudežu so se pojavile v bližini teh novih trgovin...

Maturanti brez treme

Med letošnjimi 345.000 maturanti so bili štirje prav nenavadni. Pisali so pravzaprav samo maturitetno nalogo, kajti TV je vodstvo slovitelja »Henri IV.« pregovorila, da so smeli v šolske klopi sedeti trije pisatelji in ena pisateljica, med njimi nihče drug kot slavni Pierre Daninos. Vsa reč je bila strogo konspirativna in ocenjevalcem se ni niti sanjalo, čigave izdelke popravljajo. Avtor nesmrtnega »Dnevnika majorja Thompsona« se je bolj slabo odrezal, kajti od letošnjih tem filozofske smeri je izbral naslov »Ali je družba brez religije sploh možna?« Najbrž so nič hudega slutečemu ocenjevalcu šli lasje pokonci, da je bral, denimo, takale razmišljanja tega »dijaka« (nalogo je objavil dnevnik »L'Aurore«).

»Pri vprašanju, ali je družba brez religije sploh možna, me najbolj preseneča, da je taka tema v letu 1979 še lahko predmet

začudenja – v smislu 17. stoletja... in da ga lahko hladnokrvno zastavljamo sprčo reke krvi, ki zaradi religije še vedno teče pred našimi očmi...«

Daleč najvišjo oceno (19 točk do 20) je požel pisatelj, ki mature sploh nikoli ni delal – brkati Cavanna, ki ga je profesor v opombah pohvalil za »izredno izvirne zamisli in zanimiv literarni pristop«. Nekonvencionalni (in zadnje čase večkrat nagrajeni) Cavanna se je odločil za drugo temo: »Ali bistrost nujno pelje k pesimizmu?« Njegovo nalogo smo lahko še vso svežo prebrali v satiricnem tedniku »Charlie Hebdo«, s takimle začetkom:

»Tale vprašanje ni nedolžno. Napeljuje že k odgovoru: pesimizem je »slab«, optimizem je »dober«... Tako, kot je postavljeno tu, vprašanje izvira prej iz morale kot iz filozofije. Morala pa je higiena. Njen namen je čisto pragmatičen... in Cavanna končuje, da pesimizem ni nujno nekaj žalostnega, pač pa lahko na razvoj dogodkov kratkoročno vplivamo glede na to, ali smo razpoloženi optimistično ali pesimistično, kajti tedaj pride do vrnitvenega delovanja (feedbacka), pri katerem posledica vpliva na vzrok.

»Pa smo spet pri čisto praktičnem priročniku. A kaj ni prav to področje, na katerega bi nas tako vprašanje moralo neogibno privedi?«

Prestrašeni »ambasadorji Francije«

Vsi Francozi dopusta seveda ne bodo preživeli na domačih tleh. Po neki nedavni anketi 40 odstotkov otrok sploh nikamor ne bo šlo, kajti nezaposleni oziroma slabo plačani starši jim počitnice ne morejo zagotoviti. (Rezultatov te ankete seveda nista objavila ne »L'Aurore« ne »Charlie Hebdo«, temveč glasilo KP Francije »L'Humanité«. A znajdi se, če moreš, kajti taisti

teden je prosocialistični »Le Matin« poročal, da Francozi po številu počitniških hiš na 100 prebivalcev prekašajo tako Američane kot zahodne Nemce: baje so v »heksagonu« našli po eno počitniško hišo oziroma stanovanje na 32 prebivalcev – v ZDA na 77, pri večnih tekmečih v ZRN pa 82.

Bodi tako ali drugače, na tujih peščinah se bo letos sončilo, dokazano, več Francozov kot kdajkoli – a pri nas žal manj, kot je bilo pričakovati po lanskem rekordnem obisku. Sam ne bi verjel, da je tega lahko kriv strah pred potresom, kot trdijo v agencijah, dokler se nisem zaklepetal s tehnikom, ki mi je popravil (nov) teleprinter in ki ga nisem mogel prepričati, da je od Črnogorskega primorja pa do Istre (kamor hodi največ Francozov, zlasti po glavni sezoni, in predvsem starejši ter manj premožni ljudje) veliko dlje kot od Nice do Perpignana.

Nad turističnimi rojaki so očitno zaskrbljeni tudi v zunanjem ministrstvu, kajti na TV vztrajno ponavljajo propagandni film, ki kaže francoska diplomatska predstavnstva na vseh koncih in krajih sveta, s sklepnim opozorilom: »Bodite letos tudi vi ambasadorji Francije!«

Sloves dvomljivega zvena

Najboljši ambasadorji Francije pa so očitno francoski proizvajalci orožja. Komaj je namreč minil veliki mednarodni aeronavtični salon na starem letališču Bourgetu, že so se odprla vrata nekega drugega, na katerem pa ni bilo ne občinstva ne novinarjev: v oporišču Satory, blizu Versaillesa, so tujim kupcem postavili na ogled kopensko orožje. Stosestinsedest francoskih industrijskih firm je izvoz kopenskega orožja od leta 1970 kar podvojilo! Med najhvalježnejšimi odjemalci so Španija, Grčija, Maroko, arabski emirati in nekatere latinskoameriške države – lani so odšli za

kake štiri milijarde frankov, v konvertibilnih devizah, seveda.

Francoska industrija kopenskega orožja – sicer skromna v primerjavi za aeronavtičnim vojaškim arzenalom, ki ga prodajo na tuje za več kot 10 milijard frankov na leto – ponuja danes okrog 1500 izdelkov, od navadnega naboja za revolver do najbolj zapletenih protiletalskih sistemov. Francoski tanki so med najbolj iskanim blagom (modeli AMX), a med imeni proizvajalcev naletimo na firme, ki jih sicer poznamo po velikih bolj miroljubnih izdelkih: renault, matra...

Vsi smo anketarji

Ko smo že pri avtomobilih: letos se bo zelo veliko Francozov peljalo na dopust z novim vozilom, čeprav ga v resnici ne bodo kupili... Tale rebus je preprost: ker se je francoska podružnica Chryslerja osamostojila in nima ničesar več skupnega z Američani, bodo vse smice in druga Chryslerjeva vozila vsak hip dobila novo ime. Kupili so ga pri grupaciji P. S. A. Peugeot-Citroën, ki je imela v predalu že dvajset let neuporabljano, a zaščiteno ime stare slave – »talbot«. Smice bodo poslej torej talboti, za kar se je pri sondiranju javnega mnenja – brez tega v Franciji ne gre – ogrela zlasti mladina.

Sondaže javnega mnenja so res prava kuga in vse več politikov dviga glas proti njim, češ da postajajo kuhinja, v kateri nekateri manipulirajo z volivci (kar pa politikov ne moti, da ne bi sami naročali zasebnih anket, premier Barre si je baje dal napraviti kar sedem takih otipavanj francoskega pulza). Na tapeti sta zlasti ustanovi Sofres in Ifop; slednja francoski otrok ameriškega Gallupa. »Če bi človek tem sondažem verjel,« je pred volitvami v »evropski parlament« grmel Jacques Chirac, »potem bi bil François Mitterrand danes predsednik republike, Michel d'Ornano pa pariški žu-

pan!« Zdaj je pariški župan tiho, kajti tokrat se anketarji niso zmotili, ko so mu napovedovali polom...

Res pa je, da so med honorarnimi anketarji predvsem mladi ljudje; ti si posel radi poenostavijo in hodijo samo po hišah, v katerih je veliko stanovalcev, povrh pa s svojimi levičarskimi nagnjenji bolj ali manj vplivajo na odgovore. Se mi je zadnje zgodilo pred Notre Dame, kjer sta me zaskočili študentki z vprašalnikom, kaj mi je v tej cerkvi najbolj všeč; in ko sta si opomogli od odgovora, da najraje zlezem na zvonik, sta me nedolžno vprašali: »Kaj pa vitraže, vam vitraže niso všeč?« (Najbrž je anketo naročil nekdo, ki ima z barvastimi notredamskimi okni kake posebne namene.)

Posebne namene ima te dni tudi neka velika kategorija državljanov, za katere počitnice prav tako ne bo. S podeželja, kjer so prejšnje mesece pridno praznili prazne počitniške hiše (lani so vlomili v 15 tisoč »sekundarnih bivališč«, kot pravijo Francozi vikendom, ki pa so dostikrat pravi gradovi), se zdaj torej selijo v mesta, kjer jih čakajo prazna stanovanja. Številni vlomov se je lani povečalo za približno 15 odstotkov, pri čemer so nepridipravi odnesli za najmanj pol milijarde frankov plena. Še huje je v samem Parizu – tu so vlamjali enkrat več kot leta 1977.

Cvetje, ki vene na balkonih, prospekti, ki se nabirajo pred pragom, noč in dan spuščene rolete, vse to so zgovorni namigi, da so stanovalci na Azurni obali ali na Kanarih. Statistika je neizprosna: en Francoz od dveh bo vsaj enkrat v življenju žrtev vlomilcev. Policija se je precej manj znašla kot domiselni prodajalci raznih varnostnih naprav: v vseh časopisih, na radiu in TV, na stenah metroja plenjajo oglasi za »nevlomljive ključavnice« in za bolj ali manj zapletene alarmne naprave. Za najpreprostejšo reč odšteje 600, 700 frankov, če pa želiš, ti za tri milijone centimov (tudi Francozi imajo še vedno težave s starimi in

novimi franki, pa večje vsote izražajo kar v centimih) montirajo detektorje s fotocelami in snemalnimi kamerami, ti blindirajo vrata, vzdajajo blagajno.

Nerodno je le to, da se take naprave dostikrat sprožijo same od sebe, in zadnjič je pri večno odsotnem libanonskem sosedu več kot pol ure tulilo, preden je »concierge« priklicala strokovnjake, da so z muko vlomili in izključili sireno. A kaj, premoženje, to sladko breme, je iz dneva v dan teže prenašati. Pred kratkim je neka uradna ustanova objavila podatke o premoženju Francozov, vendar samo zasebnikov, in se le za leto 1975. Če odštejemo zadožitev, dobimo številko 4350 milijard frankov, a 16 odstotkov te vsote je v rokah ozkega, zelo ozkega sloja ljudi – vsega 2 odstotkov državljanov. Največ premoženja je vloženega v nepremičnine, in sicer v poslopja in zemljišča. Najbogatejši pa so po tej statistiki industrialci in veletrgovci, sledijo ljudje, ki opravljajo svobodne poklice, nato zaveza široka vrzel in šele potem se zvrstijo zemljiški lastniki, obrtniki in trgovci.

Mnogi se ob taki statistiki seveda nasmihaajo, saj se prav ob vlomih dostikrat pokaže, koliko je bilo skritega pred zvedavimi darcari. Glede prikrievanja pa zastavo zadnje čase nosijo pariške bolnišnice: kar v treh so izbruhle skrivnostne epidemije – tudi z usodnimi posledicami – a so jih zdravniki po cele tedne ohranili za zaveso molka (celo ministrstva za zdravstvo, ki te dni pospravljajo kovčke, ker jo kandidirajo za predsednico novega »evropskega parlamenta«, je za prvi primer zvedela – iz časopisov).

Najprej so torej zboleli novorojenčki in porodničnice Baudelocque, potem so v osrednji bolnišnici La Pitié srčnim operirancem dajali okuženo transfuzijsko kri, a nazadnje je izbruhnila okužba v bolnišnici Tenon – vsega 10 mrtvih. Skandal toliko bolj odmeva, ker je Francija po številu bolniških postelj tretja na svetu (426.000 postelj v javnih, 174.000 postelj v zasebnih bolnišnicah). Zdaj se je pokazalo, da položaj v javnem sektorju le ni tako rožnat: kar 150 tisoč bolnikov leži v velikih skupnih prostorih.

Ministrici za zdravstvo očitajo, da po petih letih zapuščajo socialno zavarovanje v še slabšem stanju, v kakršnem ga je bila podedovala. Zagovorniki: po letu 1974 se je število postelj v starih dvoranah zmanjšalo za dve tretjini, sredstva za medicinske raziskave so se povečala za 80 odstotkov, dobili smo zakon o kontracepciji in legalizaciji splava itd. Prvi krivci za vse težave, trdijo, je kronično pomanjkanje denarja, kajti francosko prebivalstvo se stara in pokojnine zahtevajo čedalje večji kos socialnega kolača.

Vse to je že res, odgovarjajo kritiki, a zakaj se na dolgo in široko razpišemo, če v nesreči DC-10 izgubi življenje več kot dvesto ljudi, skrivamo pa smrt desetih pacientov? Proti »cehovski zaprtosti« medicinskih krogov se je razvila prava kampanja, a njeno sridost – na srečo »obtoženi« – čas dopustov že blaži. Brezskrbnost počitniških mesecev je precej ublažila tudi vse nevedne podražitve nasploh; gotovo ni naključje, da jih je vlada tempirala za 1. julij. Spisek je kar dolg, a na jesen, ko bodo »povratniki« posledice prvič občutili, ga bo že lažje prebaviti.

Bencin se je podražil že pred dnevi, prevoz z metrom se zasočil s 1. junijem, najbolj pa bodo podivjale cene stanarin, ki so bile nekaj let zamrznjene. Vlada sicer apelira na lastnike, naj se ustavijo pri desetih, dvajsetih odstotkih, pa bo najbrž tako, kot je bilo pred meseci, ko se je – prav tako po dolgih letih – spustila cena kruha in zdaj le to »obžalovanjem« ugotavlja, da so peki »pretiravali«. Parizu gotovo ne grozi, da bi izgubil prvo mesto, ki si ga je priboril v nedavni anketi nacionalne zveze agentov za nepremičnine: primerjava z Anversom, s Hamburgom, z Luksemburgom, Madridom in Ženevo je pokazala, da je cena stanovanjskega kvadratnega metra v francoski prestolnici daleč najvišja (v povprečju 8250 frankov), temu ustrezne pa so seveda tudi najemnine.

Vilko Novak

Tehnologija in zaposlovanje

Nezaposlenosti ne bo mogoče odpraviti

Vpliv tehnologije na vrsto zaposlovanja in stopnjo rasti zaposlovanja je dokaj zapleten. Običajno mislimo, da višja stopnja tehnologije zahteva od delavcev več izobrazbe in višjo kvalifikacijsko strukturo. S presenečenjem pa vedno ugotavljamo, da praksa zaposlovanja ni skladna s tem stališčem. Delovne organizacije zaposlujejo pri nas najvišji proporc nekvalificiranih in polkvalificiranih delavcev ne glede na stopnjo tehnološkega razvoja.

Tudi praksa zaposlovanja v industrijsko najbolj razvitih državah se pomembno spreminja. Značilno za tehnološko zahtevne proizvodnje je, da zaposlujejo na eni strani veliko strokovnjakov in specialistov z visoko izobrazbo, na drugi strani pa delavce, ki jih je mogoče hitro priučiti na delovni proces in ki zato ne potrebujejo veliko izobrazbe. Gre za tako imenovani polarizacijski trend zaposlovanja.

V zadnjih petih letih nezaposlenost v industrijsko razvitih državah kljub majhnim oscilacijam raste. Države Evropske gospodarske skupnosti so imele 1976. leta 4,6% nezaposlenega prebivalstva, kar znaša v absolutni številki nekaj čez 5 milijonov aktivnih prebivalcev. Če vzamemo Zahodno Nemčijo, ki ima znotraj EGS najbolj učinkovito gospodarstvo in najbolj uspešno ekonomsko politiko, lahko ugotovimo, da je imela 1976. leta 4% nezaposlenih. Problem je v tem, da Zahodna Nemčija te svoje številke ne more pomembno znižati in da se število nezaposlenih kljub oscilacijam v zadnjih letih ves čas vrti okoli enega milijona.

En sam kompjuter za gore pisem

Doslej so problem nezaposlenosti obravnavali z vidika klasičnih aspektov ekonomske politike. Vzrok zanjo so videli v napakah vladne ekonomske politike, v pretiranih zahtevah sindikatov za zvišanje mezd, v neustreznih delitvi narodnega dohodka, preniknem izvozu, recesiji na svetovnem trgu in podobno.

Novije analize pa kažejo, da je neza-

poslenost posledica novih tehnoloških dejavnikov, ki jo z elementi klasične ekonomske politike ni mogoče odpraviti. Gre za tako imenovano strukturalno nezaposlenost, zato analize predvidevajo večanje, ne pa zmanjševanje nezaposlenosti. Tako nekateri analitiki predvidevajo, da bo imela Zahodna Nemčija leta 1985 že 2 milijona nezaposlenih.

Tehnološke spremembe v zadnjih letih dvigajo produktivnost dela tako, da je možno dosegati rast družbenega proizvoda z vedno manj zaposlenimi.

Največje tehnološke spremembe se dogajajo v elektriki, tj. v industriji z izredno visoko stopnjo rasti in ekspanzije, v kateri se pa venomer znižuje število zaposlenih. Čeprav ta industrija proizvaja zelo različne izdelke, so določeni elementi v teh različnih proizvodih isti ali vedno bolj podobni.

Tehnološke spremembe, inovacije in racionalizacije na področju elektrike se postopoma prenašajo v druge industrijske in neindustrijske dejavnosti. Še leta 1974 je švicarska industrija ur odklonila izvedbo elektronskih ur z utemeljitvijo, da so predrage. Medtem je cena elektronskih ur padla na 20 dolarjev in pričakujejo, da bo znašala manj kot 10 dolarjev.

Uvedba elektrike je v grafični industriji povečala produktivnost od 50 do 100%. Zato zaposlenost v tej industriji v Zahodni Nemčiji pada, število podjetij pa se zmanjšuje.

Začeli so uvajati industrijskega robota, ki opravlja raznotere naloge. Predvidevajo, da bo cena ene ure dela takega robota leta 1980 znašala 13 DM. V okviru eksperimen-

mentov in projektov so v ZRN v avtomobilski industriji uvedli že 30 različnih industrijskih robotov. Inštitut za sociologijo v Göttingenu pa izvaja obsežno raziskavo o tehnoloških in socialnih posledicah uvedbe robotov.

Čeprav IBM v Nemčiji povečuje proizvodnjo, ima 24.000 zaposlenih, ki jih zadnja leta ne povečuje.

Trgovina na veliko je v veliki meri kompjuterizirana. En sam kompjuter sortira gore pisem. Značilno za vse te tehnološke spremembe, inovacije in racionalizacije je, da potekajo v skladu s polarizacijsko tezo.

Elektronika prodira vsepovsod

V elektronski industriji je veliko finih mehanikov, elektrikaarjev in podobnih poklicev postalo odveč, njihovo delo pa so prevzeli nekvalificirani delavci. IBM je veliko svojih zaposlenih premestila na manj zahtevna dela. Proizvodnja se reducira na eni strani na enostavno montažo, na drugi strani pa na izredno zahtevno razvojno-raziskovalno delo.

Tehnološke spremembe, ki jih elektronika vnaša in bo vnašala v druge dejavnosti, so tako velike, produktivnost dela pa raste s tako visokimi stopnjami, da bo nezaposlenost predvsem strukturalen-tehnološki pojav, ki ga s klasičnimi prijemi ekonomske politike ne bo več mogoče odpraviti. Možno bi jo bilo odpraviti samo v primeru, če bi družbeni proizvod raste z vedno višjimi stopnjami, kar pa ni verjetno. Zato nekateri zahodni ekonomisti zastavljajo vprašanje, če je neomejena rast edina alternativa?

Ali se mora proces stalnega zviševanja proizvodnje in potrošnje neskončno nadaljevati, da bi se sistem obdržal? Ali pa je nujno iskati pota in sredstva, ki bo omogočila zaposlitev, čeprav ne bi imeli visokih stopenj rasti?

V Nemčiji je samo v obrti zaradi nove tehnologije od 1970. leta dalje vsako leto 3% delovnih mest odveč. Tudi če bo rast terciarnega sektorja zelo ugodna, le-ta ne bo mogel absorbirati nezaposlene delovne sile, ker elektronika prodira tudi v nekatere dejavnosti terciarnega sektorja, jih tako racionalizira in poceni.

Takšen proces je značilen za industrijsko najbolj razvite kapitalistične države, v katerih industrijo in kapital zanimajo le profit in konkurenčna sposobnost na svetovnem trgu. Nezaposlenost je skrb vlad, ne pa industrije in kapitala.

V smislu logike tega sistema je bolj učinkovito imeti v industriji vse zaposlene optimalno izkoriščene, kot pa imeti polno zaposlitev z majhno stopnjo izkoriščenosti. Tako lahko industrijsko najbolj razvite države dominirajo na svetovnem trgu s tehnološko visoko zahtevnimi proizvodi, pri katerih je mogoče največ zaslužiti.

Vprašanje je, ali je opisani trend tehnološkega razvoja prevladujoč in do kolikšne mere in v kolikšnih okvirih je zakonit?

In kako bo pri nas?

Ali je tehnologija dosegla že tisto točko razvoja, ki bo v vseh ali večini industrijskih in celo neindustrijskih dejavnostih povzročala zmanjševanje zaposlenosti, hkrati pa nenehno povečevala proizvodnjo?

Šport

Trenutek za odkrivanje košarkarske resnice

Kdo je poglavitni krivec »bronastega
neuspeha«? – Škodljiv »dvoboj«

V kolikšni meri je bronasta kolajna na 21. evropskem prvenstvu za košarkarje v Torinu pravzaprav tragedija naše košarke ali celo jugoslovanskega vrhunskega športa v celoti? Res, že vprašanje zveni pesimistično in sili tudi v črnoglede odgovore. Toda namerno in po vsej sili vendarle ne gre »torinskega primera« raziskovati samo iz te smeri, kajti razmere izvirajo v evropski košarki se bistveno le ni spremenilo, predvsem pa naš bron ne pomeni, da smo Jugoslavlani zdaj »samo« tretji v Evropi. Vsaj to je gotovo neizpodbitno dejstvo.

Prihodnje dni bo zasedalo predsedstvo Košarkarske zveze Jugoslavije, ki bo pregledalo in ocenilo strokovno poročilo zveznega trenerja Petra Skansija. Delo bo še tolikanj lažje, ker je bil vodja reprezentance na evropskem prvenstvu sam predsednik KZJ Vladimir Pezo, ki je tako lahko na lastne oči videl vse, kar se je dogajalo. Razen tega pa je bil v Torinu tudi predsednik komisije za moško košarko pri strokovnem svetu KZJ, bivši zvezni trener Mirko Novosel.

Kakšna bo ocena predsedstva, je za zdaj še težko reči, kajti v javnosti se pojavlja toliko različnih mnenj, predvsem pa torinskih inac, tudi mnogih očividcev, da je le težko še uganiti, kaj drži in kaj ne. Seveda bo pri vsem veljalo upoštevati tudi mnenje in oceno igralcev samih. Toda tudi ti so v svojih ocenah zelo različni. Bolj kot so kdajkoli bili. To pa je tudi razumljivo, kajti ta rod se je večinoma vračal z velikih tekmovanj z zlatimi kolajnami, ob katerih je bilo manj »javnih analiz«, skoraj nobene žolča ali opozorila, da vsi le niso zadovoljni.

Bron pa je očitno izbil sodu dno in zdaj mnogi trdijo, da tudi v košarki prihajajo na dan stvari, ki so bile prej prekrite z zlatom in jih v takšni bleščavi ni bilo videti. Niti slutiti...

Na evropskem prvenstvu v Gorici in Torinu je boje na igrišču, od njem, v hotelih in drugje, vsaj izmed nas videl pač vsak po svoje. Ta je ujel nekaj, drugi drugo. Nekaterim se je ob prijateljskem sodelovanju posrečilo sestaviti tudi kakšen del mozaika o naši reprezentanci. Mnogi trdijo, da so sestavili tudi celega in da je podoba kristalno jasna. Ne bi se spuščal v kritiko takšnih trditve, ker so že barvni odtenki in sicer popolnem mozaiku pri vsakem ocenjevalcu lahko različni. Zato bi veljalo bolj v ospredje postaviti le ugotovitve, ki so pri večini vsaj približno enake.

Če to drži in če je ta trend dejansko že značilen za najbolj razvite industrijske države, lahko zastavimo vprašanje, če bo veljal tudi za Jugoslavijo, Slovenijo in kdaj?

Tukaj pa se srečujemo z zelo raznovrstnimi in celo inkompatibilnimi elementi. Za Jugoslavijo je pri relativno nizki tehnološki razvitosti značilna visoka stopnja nezaposlenosti (okoli 700.000), za Slovenijo pa je značilna ne samo polna zaposlitev, temveč velik kadrovski primanjkljaj, ki ga vemo pokrivalo iz nerazvitih območij.

Čeprav smo imeli v vsem povojnem obdobju zadovoljivo rast produktivnosti dela, je v zadnjih treh letih produktivnost dela zelo nizka in se giblje med 1 in 2%, prispevek produktivnosti dela k rasti družbenega proizvoda je majhen in ima celo težnjo po upadanju. Zato se konkurenčna sposobnost našega gospodarstva znižuje, naš položaj se na mednarodnem trgu poslabšuje, ker na ta trg ne moremo prihajati s tehnološko zahtevnimi proizvodi. Tehnološko nezahtevne proizvode pa je čedalje težje prodajati (ker je konkurenca tretjega sveta vedno večja in ker je nasičenost trga s tehnološko nezahtevnimi proizvodi hitra).

Iz tega izhaja verjetnost, da bomo imeli polno zaposlitev in velik kadrovski primanjkljaj – ki ga bomo pokrivali iz nerazvitih območij – toliko časa, dokler bomo imeli nizke stopnje rasti produktivnosti dela in dokler bomo izvajali gospodarsko ekspanzijo predvsem s tehnološko nezahtevnimi proizvodi.

Zelo verjetno pa bo imela ekstenzivna rast z nizkimi stopnjami rasti produktivnosti dela (in pri tehnološko nezahtevnih proiz-

Pri odločanju o lastni kritičnosti je seveda vedno delež tveganja, da se postaviš bolj na eno stran kot na drugo. A temu se nihče ne more povsem izogniti, ker tudi idealne objektivnosti v takšnih trenutkih ni.

Na račun Skansijevega dela

Za večino je poglavitni krivec »bronastega neuspeha« zvezni trener Petar Skansi. To razlagajo na glas vsakomur, ki jih hoče poslušati. Med njimi so tudi takšni, ki so priznali, da prenosov niso redno gledali, a so daleč od dogajanj vseeno trdno prepričani, da velja vso krivdo zvrniti na zveznega trenerja. Del krivde za to, da naši niso nastopili v superfinalu za prvo mesto, po katerem bi tudi v primeru drugega poraza s Sovjetsko zvezo bila podoba precej drugačna, vsekakor gre pripisati Skansiju. Toda krivda je drugačna, kot si predstavljata večji del javnosti. Skansi je bil med pripravami na evropsko prvenstvo včasih res morda malce preveč popustljiv, toda delal je vendarle z igralci, ki so vedeli, kaj jih čaka, ki so konec koncev računali tudi s tem, da si bodo z igro v Gorici in Torinu postavljali ceno na mednarodnem košarkarskem tržišču. Za kaj bi to skrivali, če je res? Torej ob takšnih igralcih Skansi niti ne bi mogel niti smel biti priganjač.

Sam pravi, da je prepozno začel s prvimi rezi v igri reprezentance, kajti že tekma s Poljsko je pokazala, da igralci, ki sodijo v izbrano peterko, niso pripravljeni svojo »veličino« v vsakem potrebnem trenutku tudi dokazovati. Če bi Skansi to upošteval že takrat, potem morda niti ne bi bilo spodrsilja proti Izraelu, ki je bil na koncu za naše vendarle usoden. Pred televizjskim zaslonom in tudi z novinarske klopi je bilo eksperimentiranje s posameznimi kombinacijami peterk, ki so stopale na igrišče, moč oceniti kot »igračkanje«, neresnost, prehudo igranje z živci. Tudi z živci posameznih igralcev.

vodnjah ni več možno dosegati visokih stopenj rasti produktivnosti dela) dalekosežne posledice. Razlike v razvitosti med nami in industrijsko razvitimi državami, ki smo jih v tridesetih letih uspeli zmanjšati, se lahko začno ponovno večati. Nadaljnje zniževanje konkurenčne sposobnosti našega gospodarstva lahko povzroči, da bomo vedno težje prodajali na mednarodnem trgu ali pa bomo sodelovali z velikimi giganti tako, da nam bodo odstopali le tista dela, ki so zanje predraga. Takšna oblika sodelovanja in vključevanja v mednarodno delitev dela z velikimi industrijskimi giganti pa je problematična, ker nas spreminja v kooperante, ki imajo le poceni delovno silo.

Težko pa je predvideti, kako se bodo vsi omenjeni problemi zaostrovali in reševali, ker ne vemo, kolikšen tempo in obseg bodo imele opisane tehnološke spremembe v industrijsko najbolj razvitih državah in kdaj, v kolikšnem obsegu in kakšni intenzivnosti jih bomo občutili pri nas.

Neizčrpen vir nekvalificiranih moči

Glede na to, da se Jugoslavija in vsa zahodna Evropa sooča z visoko stopnjo nezaposlenosti, Slovenija pa ima ne samo polno zaposlenost, temveč beleži veliko pomanjkanje delovne sile, moramo povedati, da našo polno zaposlenost spremlja pojav podzaposlenosti. Gre za to, da so delovni čas in znanje številnih kategorij delavcev nizko izkoriščeni.

Podatki nam že vrsto let kažejo, da se delovne organizacije razširjajo s tehnološko nezahtevnimi proizvodnjami. Za takšno tehnologijo pa iz slovenskega delovne-

Toda Skansi je takšne poteze vsaj retorično znal odlično braniti. In moč je reči, da je mnoge prepričal o njihovi upravičenosti. Toda s svojimi razlagami je dvigoval tudi tlak znotraj ekipe. Vedno več je bilo tistih, ki so postajali nezadovoljni, ki so po straniških kanalih svoje nezadovoljstvo znali spraviti na dan v primerni obliki. In prav zanimivo je zdaj prebrati izjave neposrednih udeležencev bojev na torinskem parketu. Najbrž ne gre na tem mestu ponavljati izjav Kičanovića, Dalipagića, Delibašića, Čosića, Jerkova, Krstulovića, Slavića, Nakića, Radovanovića in drugih reprezentantov. Eno zanimivost pa vsekakor velja posebej omeniti.

Kičanović sam očita nekaterim soigralcem neborbenost in hkrati daje prav Skansiju pri njegovih odločitvah. Nekateri so enakega mnenja in branijo Skansija pred napadi z vseh strani. Vsi ti so, zanimivo, v Torinu prispevali bistven delež, da smo do tudi do bronu sploh prišli. Tisti pa, katerih delež je bil manjši, ki se jim v Torinu ni uspelo vnovič ali prvič uveljaviti na evropski sceni, so v svojih ocenah Skansijevega dela mnogo ostrejši, napadalnejši in ne varčujejo z očitki.

Največ vrhunskih igralcev

Glede na to, da je večji del javnosti tudi razočaran nad velikim neuspehom, je večina tako zlahka našla grešnega kozla – Skansija. Pred začetkom letošnjega evropskega prvenstva sem že zapisal, da se najbrž že takrat pripravljamo, da bomo Skansija »križali«. Ni šlo za daljnovidnost, za zlo slutnjo. Do takšnega sklepa sem pač prišel glede na vse okoliščine pri izbiri igralcev za ekipo, pri reakcijah v košarkarskih krogih ob izbiri Skansija za zveznega trenerja, pri težavah s pomočniki in ne nazadnje na podlagi dodatnih nesreč, kot so bile vremenske razmere in poškodbe ter slaba forma nekaterih vodilnih igralcev. Vsi so bili sicer v svojih izjavah optimisti polni samozavesti in upanja na najboljšje.

Predsedniku komisije za moško košarko in bivšemu zveznemu trenerju Mirku Novoselu, ki je skoraj z isto ekipo dvakrat osvojil naslov evropskega prvaka, gre pritrlditi, ko pravi, da so bili igralci preveč prepričani o tem, da se jih bodo vsi ustrašili že, ko bodo stopili na igrišče, in da potem ne bo težjega dela. Tudi trener novih in starih evropskih pravok, sovjetski vodja Aleksander Gomelski trdi, da nobena ekipa v Evropi nima v ekipi na kupu toliko vrhunskih igralcev kot Jugoslavija. S tem je seveda namenoma sam sebi dvignil ceno, a hkrati priznal, da je Skansi lahko igral z več kot petimi igralci...

Mirko Novosel se je že med prvenstvom spustil s Skansijem v polemiko v italijanski časopisih, kar seveda jugoslovanski košarki ni moglo kaj prida koristiti. Skansi je naprej trdil, da ne verjame, da je vse to Novosel izjavil, danes pa mnenje počasi spreminja. Sam pravi, da je nekaj Novosel že moral reči, saj si italijanski novinarji niso mogli vsega izmisliti, pri čemer on nikdar ni, recimo, Novoselu doma očital, da je on zapravlil Ciboni naslov državnega prvaka.

Skansi je tudi javno dejal, da bo zahteval odstop Novosela kot predsednika komisije za moško košarko. Kam bo takšen »dvoboj« pripeljal, je trenutno težavno reči, da pa je nepotreben, nekorekten in škodljiv, je na dlan. Za vse. Reakcije z obeh strani so od vsega začetka napačne. Novosel, recimo, tudi trdi, da je bilo tistim, ki so od blizu opazovali priprave in prvenstvo, jasno, da nekaj škripa. Sam najbrž dosti ni videl, kajti med pripravami reprezentance je bil mesec dni s Cibono na turneji po Avstraliji, v Gorici ga ni bilo videti, v Torinu pa je bil večinoma v tuji družbi, saj je postal in postal predsednik evropske sekcije mednarodne zveze košarkarskih trenerjev.

Po drugi strani pa so spet nepotrebna namigovanja, da je reprezentanca nastopala v opremi ameriške tvrdke »Converse«, katere zastopnik je zagrebška Astra. Le nekaj grešnikov pa si je upalo na parket v copatah znamke »adidas«...

ga potenciala, ki znaša na leto okoli 25.000 delavcev – in se postopoma zmanjšuje – ne morejo dobiti zadosti delavcev. Zato jih zaposlijo nekaj čez 13.000 iz drugih republik.

Delovne organizacije, ki izvajajo svojo ekspanzijo s tehnološko nezahtevnimi proizvodnjami – ki zahteva predvsem nekvalificirano delovno silo – izhajajo iz zelo problematične postavke, tj., da manj razvita območja v Jugoslaviji predstavljajo neizčrpen vir nekvalificirane delovne sile. Druga problematična postavka je v tem, da so delovne organizacije prepričane, da so omenjeni nekvalificirani delavci z vidika celotnih stroškov poceni. To pa je obravnavanje stroškov iz ozko podjetniškega vidika, ki ne upošteva tistih infrastrukturnih stroškov, ki jih nosijo širše skupnosti.

Torej velik del delovnih organizacij izvajajo svojo ekspanzijo na konceptu, ki je bolj značilna za nerazvite države, ki imajo velike zaloge nezaposlene delovne sile. Če je v strukturi novo zaposlenih kar 49% nekvalificiranih in polkvalificiranih delavcev, pomeni, da izvajamo ekspanzijo s tisto vrsto tehnologije, pri kateri je majhna novo ustvarjena vrednost in s katero ne moremo prodreti na zahteven svetovni trg.

Premalo pripravljeni

Koncepcije o ekspanziji, ki niso več v skladu s stopnjo naše ekonomske razvitosti in omejenimi delovnimi potenciali, bodo delovne organizacije spremenile, čim bo usahnil vir delovne sile iz manj razvitih območij. Do spremembe koncepcij o ekspanziji bi nujno prišlo, če bi imele delovne organizacije visoke stopnje rasti produktivnosti dela.

Tudi poročevalci so krivi

Predsedstvo čaka izjemno težko in odgovorno delo, kajti že letos čakajo naše košarkarje še nastopi na spartakiadi, univerziadi in sredozemskih igrah. Nepotrebni zapleti lahko nazadnje škodijo tudi kadetom na evropskem in mladincem na svetovnem prvenstvu. In na teh naj bi gradili našo košarko vnaprej. Kakšne pojme bodo dobili o tem, kako je treba braniti barve Jugoslavije, in kaj jih v njihovih karierah čaka, seveda ob sedanji »polemiki« ni treba posebej omenjati.

V mnogočem smo za položaj, ki je v naši košarki nastal po osvojitvi ničvrednega bronu na evropskem prvenstvu, krivi gotovo tudi poročevalci s tega tekmovanja. Najbrž je bilo rekdokdaj toliko različnih sodb in ocen, ki so privržence še bolj zbegale in ozračje še bolj naelektrile.

Ne vem zakaj, a mnogi, tudi košarkarski strokovnjaki sami, so v najbolj kritičnih in težkih trenutkih radi poudarjali, da predvsem nogometaši in tudi večina drugih športnikov komaj čakajo, da košarkarjem neke spodsrsne. Preveč so že siti nenehnih »nasvetov« naj se zgledujejo po košarkarjih, po njihovi organizaciji, delu in temu primernih uspehih. Takšno strašenje je seveda tudi imelo svoje učinke.

Del bolj nogometnih piscev, ki kdaj pa kdaj zaide tudi v košarkarske vode, je rad več pozornosti posvečal »zakulisnim« zadevam in mu igra ni bila kdove koliko mar. Mnogi so želeli predvsem pred slačnicami naše ekipe. Te dni je bilo moč prebrati, da sta se trener Skansi in Dalipagić stepla. Ne vem, če je res, ker nisem bil zraven in tudi nisem slišal za kaj takšnega. A že mora biti pomembnejše kot igra, če je okrog tega toliko prahu.

Ostaneta dve poti

Tudi samemu mi je po porazu s SZ ušel dialog s Skansijem, ki takrat ni bil primeren. A zgodi se pač. Rekel sem Skansiju, da je bila to samo še vrv, kajti zbijanje vislic je bilo slišati že prej.

»Od tega najbrž boli vrat. Toda, ali se od tega tudi umira?«, me je vprašal. Odvrnil sem mu, da ni nujno, a beseda je že padla.

Pozneje sva o tem še razpravljala. Priznal je, da je slišal o pisanju doma, o »ladji brez krmarja«, o svojih velikih napakah in strokovni nesposobnosti. Skušal je ostati neprizadet, pokriti vse s dalmatinskim »šarmom«. A očitno to le ni mogoče.

Bron naj bi tako zdaj pokazal vse slabosti naše košarke, ki so bile doslej skrite. To pa pomeni, da so vseskozi bile in da bi jih morali reševati in se jih lotovati že prej. Če se jih nismo samo zaradi zlatih kolajin, potem bi seveda morali poklicati na zatožno klop mnogo več ljudi kot samo vodstvo iz Torina.

Ostaneta torej samo dve poti. Ali odkriti jugoslovansko košarkarsko resnico skozi vse obdobje, »zlatu« in »bronasto«, ali pa graditi naprej na tem, kar imamo sedaj, in potrditi, da smo še naprej velesila, kar nedvomno vendarle smo.

Najbolj nevarno, nerazsodno in nepravilno pa bi bilo »sekanje glav« zaradi enega slabega trenutka, zaradi enega relativnega neuspeha. To bi namreč pomenilo nemogoče jugoslovanske košarke, ob čemer pa bi morali nato čisto drugače ukrepati.

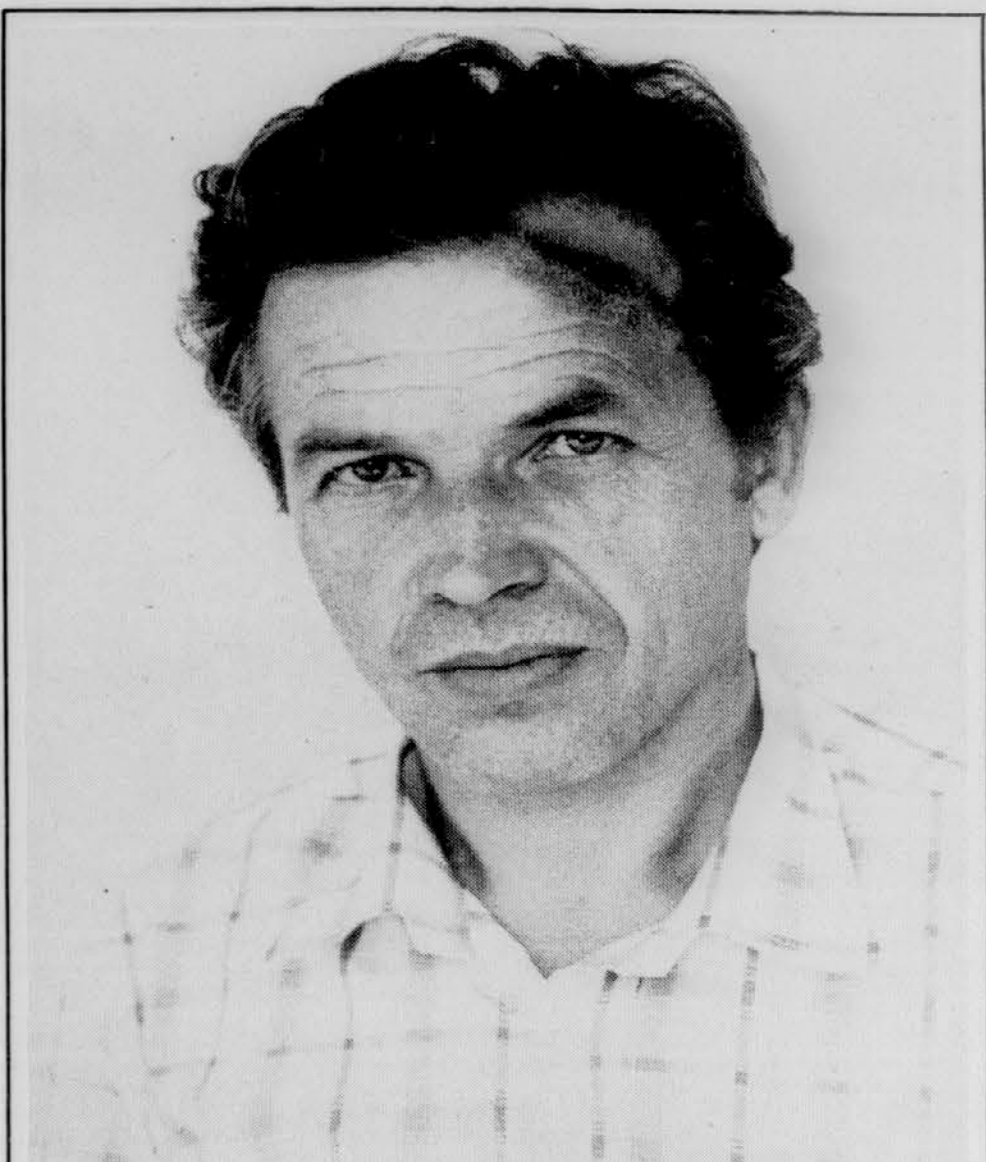
Kaj takšnega pa seveda naši košarki ni potrebno. Kajti nenaznan jugoslovanske košarke vendarle ne predstavlja samo dvanaest igralcev in en trener. Merilo ne more biti samo bron z evropskega prvenstva. Vsaj ne za desetisoče igralcev pa trenerje, ki se ta trenutek pri nas ukvarjajo s to doslej vendarle najuspešnejšo jugoslovansko športno panogo.

Stane Trbove

Ekspanzija, ki bo potekala na osnovi tehnološko zahtevnih proizvodov, bo povezana z znatno večjimi tveganji, kot pa je to primer pri ekspanziji tehnološko nezahtevnih proizvodov. Neuspeh pri investicijah v tehnološko nezahtevne proizvodnje – ki se kažejo v izgubah – družba kot celota lahko prenese, vprašanje pa je, če takšne izgube lahko prenese pri tehnološko visoko zahtevnih proizvodnjah, pri katerih so investicije v delovno mesto zelo visoke.

Eden bistvenih problemov pri nas je v tem, da na tehnološko zahtevno proizvodnjo nismo kadrovske in znanstveno-raziskovalno zadosti pripravljeni. Gre za verigo vzročnih povezav. Naštemo jih nekaj v ilustracijo: na osnovni šoli je 37% predmetnih učiteljev brez diplome; delovne organizacije zahtevajo v glavnem za svoje vodilne kadre le še višjo izobrazbo, kar je v bistvu le dobra nekdanja srednja šola; industrija je praktično brez doktorjev znanosti in brez svojih lastnih patentov; raziskovalno delo je razdrobljeno, strokovni kriteriji pa premalo prisotni; kupujemo preveč zaostalo tehnologijo, jo zaradi premajhnih znanstvenih potencialov ne razvijamo naprej; permanentnega in obveznega izobraževanja je za vodilne in strokovne kadre premalo; najbolj sposobne mlade strokovnjake ne pošiljamo v zadostnem številu na doktorski ali poddoktorski študij na najbolj znane znanstvene centre v svetu itd. S takšnim znanstvenim potencialom in tako neugodno kadrovske zasedbo in s takšno gospodarsko razdrobljenostjo, kot jo imamo, nobena država ni mogla doslej proizvajati tehnološko najbolj zahtevnih proizvodov in si priboriti ali obdržati prednosti na svetovnem trgu.

Janez Jerovšek



Portret tedna

Alojz Otoničar

Ta teden je Alojz Otoničar dobil eno najvišjih republiških priznanj, sindikalno priznanje samoupravljalcev za leto 1979. Tako je petinštiridesetletni tehnolog za površinsko obdelavo pohištva v cerkniškem Brestu, skupaj s še devetimi nagrajenci iz drugih slovenskih delovnih organizacij, nedvomno dosegel enega izmed vrhuncev svojega družbenopolitičnega življenja. Priznanje pa je pravzaprav le skromna pozornost za njegove dolgoletne napore in delo pri organiziranju in uresničevanju samoupravljanja v Brestu, v njegovih temeljnih organizacijah in v vsej cerkniški občini.

Sicer pa je Alojz Otoničar Brestu in Cerknici zapisan že tri desetletja; če smo natančni, prav letošnjega 1. avgusta bo minilo 30 let, odkar je prišel k Brestu kot učenec za mizarja. Od takrat naprej pa skoraj ni vedel, kako je mineval čas. Opravljal je različna dela, bil je mizar, kontrolor polizdelkov, inštruktor oddelka, obratovodja in od 1963. leta je na zdajšnjem delovnem mestu tehnolog v tozdu Pohištvo.

»Z družbenopolitično aktivnostjo, s tem pa tudi z organiziranjem samoupravljanja sem se prvič resneje spopadel pred dobrih 20 leti. Takrat sem delal v tovarni pohištva v Martinjaku nedaleč od Cerknice in sodelavci so me izvolili za tajnika osnovne sindikalne organizacije. Od takrat naprej je steklo izvršnega sveta cerkniške občinske skupščine, delegat občinskega sveta za ljudsko obrambo in družbeno samozščito in delegat krajevne skupnosti Cerknica.

Tako je bil v Brestu član delavskega sveta, predsednik upravnega odbora, udeleževal se je pri sindikatih, bil je sekretar osnovne partijske organizacije pa predsednik cerkniške občinskega sindikalnega sveta in še bi lahko naštevati. Danes pa je delegat sveta Zveze sindikatov Jugoslavije, delegat republiškega odbora gospodarstva in lesarstva in član njegovega izvršnega odbora, delegat občinskega sindikalnega sveta in tamkajšnje kadrovske komisije, član izvršnega sveta cerkniške občinske skupščine, delegat občinskega sveta za ljudsko obrambo in družbeno samozščito in delegat krajevne skupnosti Cerknica.

Preprosto povedano, Alojz Otoničar je razprodan med posamezne obveznosti od krajevne skupnosti, občine in delovne organizacije preko republike do federacije. »Če pa bi se že moral odločiti, kateremu delu naj dam prednost, bi se vsekakor odločil za sindikalno in prepričan sem, da so sindikati prav v zadnjem času našli sami sebe,« je v mehki notranjski govornici pripovedoval tovariš Otoničar. »Pred dvajsetimi leti smo bili v sindikatih res še zelo ozki. Na ravni delovne organizacije smo organizirali le proslave in veselice. To je bilo tudi vse. Zdaj pa so sindikati, to velja seveda tudi za Brest, dejansko prešli na področja, na katerih s svojo dejavnostjo lahko nekaj dosežejo. S tem mislim dohodkovne odnose, delovne pogoje, organiziranje komisij za nadzor in podobno. To je kvalitativni skok pri razvijanju in uveljavljanju samoupravnih odnosov.«

Seveda pa, kakor pravi, tistih, ki nočejo sodelovati, ne moreš prisiliti. Čeprav dobijo v delovni organizaciji dovolj informacij za polno odločanje, nekateri tarnajo, da je med njimi premalo analitičnih podatkov, spet drugim jih je pre-

več. »Takšna mnenja se navezujejo tudi na prepočasno spreminjanje miselnosti delavcev-članov sindikata. Med njimi so še vedno taki, ki mislijo, da so sindikat predsednik in člani izvršnega odbora, ne pa oni sami.«

Kakor, da ne bi hotel grajati svojih sodelavcev, Alojz Otoničar opozarja tudi na to, da so v Brestu zaposleni v glavnem taki, ki v popoldanskim urah delajo še na kmetijah. Pri dvojnem »sihtu« pa res ne ostane prav veliko časa za družbenopolitično aktivnost.

Kot delegat sveta Zveze sindikatov Jugoslavije ima Alojz Otoničar svoje mnenje tudi o delu posameznih sindikalnih organov na vseh ravneh. »Prevečkrat rečemo, da je akcija lepo stekla, da je bila javna razprava bogata in plodna, in tako na vsaki višji ravni vse tja do federacije pride akcija zelo »polikana«. Na račun tega pa neredko konkretni problemi in pomanjkljivosti ostanejo in delajo škodo še naprej.«

Težave pa so: eno »poosebljanje« prav tovariš Otoničar. Preobremenjen je s številnimi funkcijami. Teka s sestanka na sestank in le zaradi izrednega razumevanja v delovni organizaciji, v kateri za nepoklicno udeleževanje potrebuje do 40 odstotkov delovnega časa, jih tudi zmore. Če pa bi katero izmed nalog opravljal kdo drug, ki zdaj še počiva, bi bilo veliko lažje, marsikaj pa bi bilo tudi bolje opravljeno. »Ljudje bi delali, le pritegniti jih ne znamo. Zato so po mojem napačne vnaprejšnje odsodbe, da so neaktivni le zaradi lastne lenobe,« je prepričan tovariš Otoničar. Jezi ga tudi, da v Brestu še ne morejo organizirati počitnikovanja za delavce. V cerkniški občini, kjer je Brest osrednji pogonjalec, še ni prave pobude za združevanje sredstev in za ustanavljanje počitniške skupnosti. Sindikate pa čaka še marsikaj tudi pri udeležanju samoupravnih aktiv, ki so jih po zahtevah zakona o združenem delu sprejeli sicer pravočasno, so pa, kakor meni Alojz Otoničar, bolj ali manj obležali v predalih. Pri delovanju samoupravnih mehanizmov v Brestu pogrešajo tudi povratnih informacij. Če so delegati posameznih tozdov dovolj zagnani in iznajdljivi, še nekako gre. Delavci, žal predvsem tisti v proizvodnji, pa še preraadi molčijo in samoupravljanje prevažajo na druga ramena. Ko razmišlja o tem, se Alojzu Otoničarju razleze po obrazu piker nasmešek.

Prosti čas? Včasih je bil zelo prizadeven pri organiziranju športnega življenja Brestovih delavcev. Tako je bil več let vodja kegljske ekipe, ki je s številnih tekmovanj, kar se lahko vidi tudi v vitrinah, prinesla veliko odličij. Danes pa za vse to ni več časa. Zagoreli obraz pove, da si Alojz Otoničar ukrade kakšno uro le za brkljanje po domačem vrtu. To mu je ob prebiranju debelih materialov za seje edini »hobi«. Le takrat je menda tudi čas, da se zbere vsa družina. Sicer pa so takega življenja že vajeni. Ker pa jabolko ne pade daleč od drevesa, gre zdaj po očetovih stopinjah tudi sin Vojko, ki je sekretar cerkniške občinske konference socialistične mladine.

Alojz Otoničar pa ne bi bil to, kar je, če z odkritim ponosom ne bi poudarjal, da kot posameznik lahko dobro dela le zaradi okolja in sodelavcev in občinov, s katerimi živi. Zato je samoupravljal-sko priznanje pravzaprav nagrada za njihove skupne napore in uspehe.

Gregor Pucelj

Saudska Arabija

Riad
je obsojen
korakati
z ArabciAmeričani odkrivajo, da Saudija ni samo
naftno polje

Združene države Amerike v svojo škodo odkrivajo, da Saudska Arabija ni samo naftno polje. Ameriška naivnost je presenetljiva, če se spomnimo, da ima Washington z Riadom tesne stike že štirideset let. Toda računalnikom je mar samo količina in se ne ukvarjajo s psihologijo.

Tako ZDA niso dovolj upoštevale, da je Saudska Arabija tudi varuh svetih krajev islama, da sprejema na milijone muslimanskih romarjev, ki hodijo v Meko in Medino, in da ima potemtakem izpostavljen položaj v islamski skupnosti, ki jo sili, da zagnano brani sveti značaj Jeruzalema. Glede tega Saudijci ne morejo popuščati, ne samo do Arabcev, ampak tudi do Pakistana in Indonezije.

Že kralj Fejsal je vse do svoje nasilne smrti leta 1975 vsakomur, ki ga je le hotel poslušati, ponavljal, da je vrnitev starega Jeruzalema Arabcem zanj najpomembnejši vidik izraelsko-arabskega spora, kajti politični značaj vsega konflikta se tu prekriva z religioznim vidikom. To je edina točka, glede katere tudi Vatikan ni popustil pritisku izraelskih prijateljev: internacionalizacija Jeruzalema za ene, vrnitev starih svetih krajev muslimanom za druge, ne pa prepustitev mesta Izraelu. Verniki, najsi pripadajo tej ali oni strani, se glede tega strinjajo.

Sadat je menil, da se je izvil iz te zagate z diplomatsko pirueto, s tem, da Jeruzalema v mirovnem sporazumu sploh ni omenil. Skušal je celo pokazati dobro voljo z izjavo, da bo proti koncu leta sklical konferenco, ki naj bi posebej obravnavala ta primer. Toda obdobja njegovega miru na islamski konferenci v Fesu maja letos zgovorno priča, da si muslimanska skupnost

razlaga mirovni sporazum kot odpoved svetemu mestu.

Zaostrovanje stališč Saudske Arabije med bagdadske konferenco in po njej je osupnilo Američane, pretreslo Sadata, ki je začel nato srdito napadati svoje doverljive, nje dobrotnike, in prijetno presenetilo arabske privrženke trde linije. Zmotna ocena, ki so jo napravili eni in drugi, blaži napadno oceno Američanov.

Spremembo saudijskega stališča so hoteli nekateri omejiti na zmago protiameriškega klana, ki naj bi ga v kraljevski rodbini vodil tretji človek režima, princ Abdalah, zmago nad proameriškim klanom pod vodstvom človeka številka dve, prestolonaslednika Fahda. V tem je morda resnica, a težko dokazljiva resnica spriči skrivnostnosti, s katero se obdaja kraljevska družina. In vsekakor bi zagrešili novo napako, če bi v saudijem ravnanju videli le rezultat spopada med osebnostmi, ne pa razhajanj v analizi notranjega položaja dežele in njene pozicije na območju, ki je izjemno občutljivo za politična nihanja.

Ali ni princ Fahd v intervjuju »Mondu« izjavil, da »mir, za katerega zatrjujejo, da ga skušajo doseči, zanemarljivo vprašanje Jeruzalema in vseh verskih, zgodovinskih in moralnih vrednot, ki jih to mesto predstavlja za nas?« V istem intervjuju je izrekel pomenljivi stavek: »Saudsko ravnanje je odvisno od ocen nacionalnih interesov

dežele in od solidarnosti z drugimi arabskimi državami glede problema, ki je zanj življenjsko pomemben.

Kje je, če zanamirimo Jeruzalem, saudski nacionalni interes in do kod je Saudska Arabija prisiljena izpričati svojo solidarnost z drugimi arabskimi državami? Kaže, da so tisti, ki jih je saudsko ravnanje presenetilo, položaj napačno analizirali prav glede tega. Zaradi kompleksnosti palestinskega vprašanja in intenzivnosti odnosov med Riadom in Washingtonom so pozabili, da ima Saudska Arabija tudi specifične probleme in svojo regionalno politiko.

Zdaj je mogoče reči, da je saudska politika, ki je skušala obdržati Severni Jemen pod nekakšnim protektoratom, spodletela; in najsi bodo posledice sporazuma o združitvi, ki sta ga oba Jemena sklenila letos marca v Kuvajtu, takšne ali drugačne, bo moral Riad zaradi svojih interesov z voditelji iz Adena doseči nekakšen kompromis. Če bo nekega dne na jugu polotoka nastal enoten Jemen, bo boljše, če ne bo odkrito sovražen do Saudske Arabije, zlasti, ker le-ta gosti nekaj sto tisoč jemenskih delavcev, ki se jih ne more odreči.

Na vzhodu, v Združenih arabskih emiratih, kaže zobe sloj izobraženih meščanov, sloj, ki je prišel v odkrit spor z emiri in je v memorandumu, ki ga je objavila osrednja vlada, zahteval, naj bi se sedem enot, ki sestavljajo emirate, združilo v enotno državo, kar bi – pravijo principi – izničilo dedno oblast lokalnih poglavarjev in njihovih klanov.

Spričo težav v emiratih Saudijci ne morejo ostati ravnodušni in uspeh privrženecv združenja, ki bi zmanjšalo oblast emirjev, se utegne odraziti v Saudiji, kjer 2000 princv zajedalsko živi na naftnem gospodarstvu. Toda ta sloj, ki se poraja v emiratih, ima svoj ekvivalent v saudskem kraljestvu. Položaj ni povsem enak. Toda vzpon bojevitihi elit na jugu in vzhodu je spremeljalni pojav napredka v deželah, ki so dolgo ostale na obrobju velikih zgodovinskih tokov. Tako ni čudno, da saudijski principi tako pogosto govorijo o »obrambi Saudove hiše«. Kot da bi šlo za utripanje zgodovine, za katero so Saudijci vse bolj občutljivi.

In kdo naposled ni opazil, da Kuvajt na severu polotoka diskretno, a nezadržno postaja vse bolj pomemben? Kuvajt je kot poklica za posredovanje v konfliktu, ki razkiza emirate in v Kuvajt so si jemenski nasprotniki prišli ogledovat možnosti za sporazum med severom in jugom.

Samo omanski sultanat, ki noče igrati igre vzpenjačih se sil, si še drzne podpirati Egipt. Toda Oman si lahko (kakšno dolgo še?) privoščil izolacijo, ki mu jo dovoljuje njegova karistična specifičnost. Saudska Arabija, po sili razmer (romanje in nafta) odprta v tujino, si je ne more.

V tako resni zadevi, kot je mir med Egiptom in Izraelom, bi nadaljnja podpora Sadatu potemtakem pomenila ne samo to, da se Riad izmika dolžnosti braniti Jeruzalem, sveti kraj, temveč da tudi spodbuja notranjo in zunanjo sovražnost do vladavine rodbine, ki je doslej vzdrževala kočljivo ravnotežje med materialno modernizacijo dežele ter ohranitvijo struktur tradicionalne oblasti.

zahodnega brega Jordana in pasom Gaze
res samo španska stena?

Sadat želi skleniti pravičen vsesplošen mir. Če je Begin zares verjel, da si Sadat želi samo separatnega miru, potem ne zasluži, da bi ga imenovali državnik.

Kaže, da se ne bojite miru z Izraelom. Desničarskemu muslimanskemu bratstvu in levičarsko usmerjenim državam »fronte zavračanja« pa ni kaj prida do miru z Izraelom.

Vprašujem se, zakaj je tako. Naša arabska kultura obstaja dlje kot stare kulture v Evropi in Kitajski. Torej ni bojazni, da bi mir z Izraelom pokopal našo kulturo. Kaj takega se ni posrečilo niti vojskam veseli. Živimo na zemljepisno zelo ugodnem območju in nataliteta je pri nas večja kot pri Židih. Naša gospodarska moč je že po naravi večja od izraelske. Spomnite se samo arabske nafte in kmetijskih rezerv. Deset let po sklenitvi miru bodo Židje otek v velikem arabskem morju. Mir prinaša prednost Arabcem.

Za zdaj je samo Kairo sklenil mir, države »fronte zavračanja« pa so izdale proti Egiptu gospodarske sankcije.

Kaj takega za nas ne pride v poštev. Pa tudi sicer se odločajo samo za stvari, ki jih ni moč uresničiti. Razen tega so nekatere arabske države sovražno razpoložene do Egipta, ker ne žele, da bi imel premoč v arabskem svetu.

Katero državo imate v mislih?

Rad bi se takole izrazil: Arabci pogosto razpravljajo, namesto da bi se ravnali po skupnih arabskih interesih. Včasih si prihajajo tudi navzkriž. Znajdi primer za tak izpad v arabskem svetu smo doživeli pred kratkim v Libanonu. V takšnem konfliktu se je izobrazil Libanonec spremenil v divjo zver.

Kaj se mora tako zgoditi med Arabci?

Obstajajo še drugačne oblike boja za prevlado. Pravičen primer za to so emirati v Perzijskem zalivu: ker hoče vsak od teh emiratsv prekositi drugega, hita graditi na vsakih dvanajst milj novo letališče in pristanišče za čezoceanske ladje. Zdaj tam grade hotel, v katerem se bo ustavilo samo po petdeset gostov na leto, a njegove zmogljivosti bi zadostovale za potrebe vsega Sudana.

Med Sudanom in Egiptom skorajda ni nikakršnega tekmovalja. Kaj vam pri-
naša opiranje na Kairo?

Kakšna imenitna priložnost za Jemence iz Adena, za revolucionarje iz Dofarja, za oporečnike v emiratih, za zatiranje sindikaliste v Bahreinu, kakšna priložnost, da ožigosajo reakcionarni značaj princv, če bi se Saudska Arabija postavila na stran sporazumevanja z Izraelom! In kakšna priložnost za Irak, da postane nesporni voditelj Arabcev!

Kajti nikoli ne smemo pozabiti, da je vsa zgodovina Mašreka potekala pod prevlado enega izmed štirih polov nad drugimi tremi: Saudske Arabije (včeraj Medine, danes Riada), Damaska, Bagdada in Kaira. Zmeraj, kadar se je nihalo usmerilo proti enemu izmed njih, so se drugi pogreznili v senco.

To je bilo lepo videti v Naserjevem času, ko je Bagdad kljub naporom Nurijsa Saída in nato Abdelkreima Kasema ostal na obrobju. Moralo je priti do poraza v vojni leta 1967, da se je Fejsalu posrečil očiten prodor na arabsko prizorišče, in do Naserjeve smrti v letu 1970, da je Riad postal prestolnica, kamor se je vsako odpravljalo po navsote in... podporo. Iranci so to razumeli; čakali so na svoj trenutek in se pretvarjali, da se ne brigajo za mučna arabska barantanja. Ta trenutek je napočil novembra 1977, ko se je Sadat odpravil v Jeruzalem. Z dolgo zadrževano energijo so skušali napraviti to, kar imajo za svojo dolžnost: prevzeti vodstvo v svoje roke. In oni, nepopustljivi, so začeli dajati koncesije na levo in desno, zatrli so svoje komuniste, pomagali Jordaniji, predvsem pa so se pobotali s sovražnimi brati, baasisti iz Damaska, ki so jih skušali nekoč fizično potolči.

Bi bila Saudija pripravljena izpustiti iz rok arabsko vodstvo, pridobljeno potrpežljivo in za drag denar, si ga vzeti Bagdadu z vsem, kar to obsega, med drugim iraško pomoč Južnemu Jemenu in vsem oporečnim gibanjem v Zalivu? Ne! Že varnost same Saudske Arabije zahteva to, kar je Fahd imenoval »solidarnost z drugimi arabskimi državami glede problema, ki je zanj življenjsko pomemben«. Zanje, brez vsakega dvoma. A prav tako tudi za Saudijce.

Na razhajanja med principi je treba bržčas gledati v tem kontekstu. Če je za Fahdov klan dovolj, da poudarja saudsko solidarnost z drugimi Arabci, ne da bi pri tem postavil pred vprašaj temelje zunanje politike, pa za Abdalahov klan interesi same Saudske Arabije zahtevajo, da je kraljestvo na čelu nasprotnikov mirovnega sporazuma, da dinastija ne bi postala tarča revolucionarjev. Z grožnjo, da bo naftne vrelce postavil pod nadzor 35.000 moč svoje nacionalne garde, se je Abdalah spustil v nevarno igranje, ki bi lahko pripravila Američane do tega, da zasedejo naftna polja; Fahd, sultan in šejk Jamani pa dajejo, ne da bi se spuščali v nekoristne grožnje, prednost odvisnosti Zahoda od saudske nafte, ki daje Riadu možnost za nenehni politični pritisk na Evropo in Združene države.

Od navadne solidarnosti do položaja v ospredju je samo korak: Saudija je vsakogar obsojena, da brani ravnanje, za katerega se odloča večina Arabcev.

Habib Boularés,
»Jeune Afrique«, Pariz

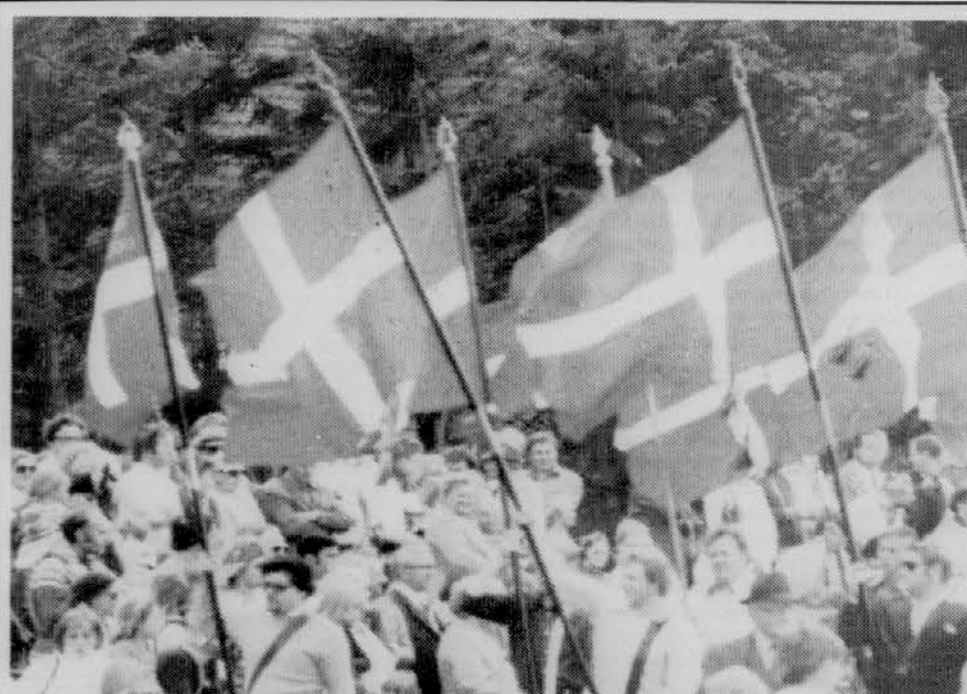
Sudan in Egipt si prihajata navzkriž pri najhujših vodilnih vlogah, vendar ne ubijamo naših političnih nasprotnikov. Ob sodelovanju z Egiptom smo uporabili pravi tempo in nismo preskočili niti ene faze.

Na zunanje političnem področju je predsednik Nimeiri večidel enakega mnenja kot predsednik Sadat. Gospodarsko sodelovanje je iz leta v leto vse tesnejše, državi pa sta se izenačili tudi na izobraževalnem področju. Kaj se ne bojite, da bi tak arabski enotni model utegnil pasti v vodo, kot se je prej zgodilo s španovijo med Egiptom, Sirijo in Libijo?

Dosedanji eksperimenti arabske združitve niso uspeli zato, ker se naši arabski bratje niso dovolj pripravili na to, namesto da so si dali toliko opraviti s hrupnimi gesli in sporočili.

Torej vi sploh niste zainteresirani za vedno znova propagirano vsearabsko enotnost?

Če letim iz Kartuma v Alžir, potrebujem za letalom boeing-707 za tako pot sedem ur, prav toliko kot do Londona in New Yorka. Mislim, da je na tako velikanskem območju, na kakršnem žive Arabci, boljše doseči regionalno povezanost. Pozneje pa še vedno lahko razmišljamo tudi o trdnjejši politični nadgradnji.



Danci v Nemčiji – Zborovanje danske manjšine v Flensburgu

Nemška manjšina na Danskem

Tudi v Južnem
Jutlandu so imeli
leta 1920
plebiscitNa jugu Danske živi nekaj več kot dvajset
tisoč Nemcev, na drugi strani meje pa
sedemdeset tisoč Dancev

Lanskega junija je danska kraljica Margrethe obiskala dansko manjšino v Schleswigu (Zvezna republika Nemčija). Formalni povod je bila sicer otvoritev avto ceste čez mejo, toda dejstvo je, da je po vojni s Prusijo leta 1864 danski suveren prvič stopil na izgubljeni, nekoč danska tla.

Sredi junija pa je za povračilo kraljice obiska predsednik ZRN Walter Scheel za en dan obiskal nemško manjšino na Danskem. Vprašanje Schleswiga in nemške oziroma danske manjšine je bilo dolgo jabolko spora med Nemci in Danci, ki se je v zadnji svetovni vojni znova zaostri, danes pa velja manjšinska ureditev tako v Nemčiji kot na Danskem za vzorno in nesporno. Toda zmeraj ni bilo tako in še danes ne gre vse gladko, vendar je prikaz za primerjavo – ker gre za primerljive okoliščine, čeprav z upoštevanjem razlik – tudi za nas zelo zanimiv. Zato objavljamo članek iz »Neue Zürcher Zeitung« v celoti.

»Potovanje Scheela, kateremu je danska kraljica priredila slovesno kosilo, ni razburkalo duhov,« piše švicarski dnevnik. »Morda je to znak uspešnega preseganja trenj med nacionalnimi državami vsaj na tem evropskem obsejnem območju, ki je bilo nekoč tako polno napetosti. K visoki stopnji dosednje normalnosti stanja sodi tudi to, da z danske strani obstoja nemške manjšine najraje sploh ne omenjajo.«

Ljudsko štetje 1920

To, kar se po dansko imenuje Sonderjylland (Južni Jutland) po nemško pa Nordschleswig, je bilo v skladu z versajsko mirovno pogodbo po plebiscitu 10. februarja 1920 kot cona I, obsegajoča 4000 kvadratnih kilometrov vrnjeno Dansk, ki so jo spomladani leta 1864 na okopih pri Düpplu Prusi spravili na kolena in je tako v času nastajanja evropskih nacionalnih držav doživela globoko narodnostno ponižanje. Leta 1920 so kraji Apenrade, Tondern, Hoyer in Söndenburg z veliko večino glasovali za Nemčijo.

Toda za razloček od cone II, kjer so glasovali po občini in si s tem zagotovili tudi obstoj v okviru nemške države, se Nemci v con I, ki je bila eno samo glasovalno področje, ni mogla uveljaviti zoper dansko večino v Severnem Schleswigu. V okrožju Južni Jutland (Sev. Schleswig) živi tako poleg 230 tisoč Dancev danes nekaj več kot 20 tisoč pripadnikov nemške manjšine, ki so seveda vsi danski državljani. Za primerjavo: danska manjšina v Schleswigu (ZRN) je s svojimi 70 tisoč pripadniki skoraj trikrat večja, vendar je zaradi nemernice večjega števila prebivalstva v najbolj severni deželi zvezne republike proporcionalno veliko šibkejša.

Nemške šole

Po zaslugi širokosrčnega danskega zakona o šolstvu je na manjšinskem področju Južnega Jutlanda čez dvajset nemških zasebnih šol, kjer je pouk nemški, dansčina pa samo pomožni jezik. Za te šole plačuje danska država v skladu z občo prakso podpiranja privatnih šol okrog 80 odstotkov stroga.

škov, ostalih 20 odstotkov pa prispevata nemška zvezna vlada in deželna vlada Schleswig-Holsteina. Manjšinsko ozemlje je večinoma kmetijsko in zaradi tega veliko ljudi odhaja na industrijska področja, pa tudi v širšo okolico Københavna. Manjšina je danes narodnostna večina, ki ji grozi staranje, kar je delno tudi posledica smrti več kot 700 mladih mož, ki so v drugi svetovni vojni kot prostovoljci služili pri enotah SS. Scheel se je poklonil tudi njim, tako kot žrtvam prve svetovne vojne na pokopališču v Knivsbergu, kjer se je nekoč dvigal pod nebo mogočen kip Bismarcka.

Od leta 1973 je nemška manjšina spet zastopana v Folketingu, danskem parlamentu, kjer je njen predstavnik Jens Schmidt, ki gostuje pri sredinskih demokrati; razen tega je tudi glavni urednik glasila manjšine »Nordschleswiger Zeitung.« Manjšinska organizacija se zdaj imenuje »Bund Deutscher Nordschleswiger« (Zveza severnoslezviških Nemcev). Predhodnice te organizacije so od leta 1920 do vojne ves čas imele poslanca v danskem parlamentu. Za časa nacistične vladavine se je razvijala nemška nacionalistična propaganda, čeprav Hitler Dansk ni postavljali nikakršnih omejevalnih zahtev, podobno jih ni kot ob Adiži, na Južnem Tirolskem (proti Italiji). Vojna in propad nacizma sta zadela manjšini hude rane, tako da se je za nekaj časa razcepila na »lojalne«, to je tiste, ki so izrekli tedanjemu kralju Kristijanu X. vdanostno izjavo, v kateri so poudarili tudi nesprejemljivost meja in na častilce nacionalistične narodnostne politike. Bili so to časi stiske, ko se je na drugi strani, južno od meje (v poraženi Nemčiji, op. ur.) danska manjšina z začasnimi dotokom oportunistov (Speckdänen) močno okrepla.

Evropska usmerjenost obeh strani

Tik preden je Zvezna republika leta 1955 pristopila k Atlantskemu paktu sta Bonn in København izmenljiva izjavi, s katerima sta dokončno omilila napetost zaradi manjšinskega vprašanja. V skladu s to izjavo je »Voilna zveza« Dancev v Južnem Schleswigu (Südschleswigscher Wähler-Verband) oproščena določila, po katerem stranke, ki ne dosežejo pet odstotkov večine, nimajo pravice do sedeža v deželnem zboru Schleswig Holsteina. Toda pri zadnjih volitvah, ki jih z Danskega zmeraj izredno pozorno spremljajo, je volilna zveza z 22.700 glasovi vendarle še dosegla kvoto in enega poslanca v Kielu. Nasprotno pa nemška manjšina v Severnem Schleswigu ni oproščena dvoodstotne klavzule za danski osrednji parlament in zaradi tega od leta 1964 do 1973 v Folketingu ni imela poslanca.

Toda v tem obdobju je deloval nalašč v ta namen ustanovljeni kontaktni odbor zastopnikov vseh danskih strank v Folketingu in treh zastopnikov nemške manjšine. Zdalj ta odbor spet miruje, kajti sredinski demokrati so omogočili izvolitev nemškega poslanca.

Sredinski demokrati so imeli dobiček od nemških glasov tudi pri zadnjih volitvah v evropski parlament, kajti tako kot pri referendumu o vstopu v EGS leta 1972 je tudi tokrat večina nemške manjšine glasovala za Strasbourg. To je ena od pozitivnih posledic dolge zgodovine ostrih napetosti ob meji. K olajšanju je prispevalo seveda tudi, da je za nemško manjšino današnja danska država blaginje malec privlačnejša kot sosednja Zvezna republika – v nekaj desetletjih se je namreč družbeni razvoj obrnil v korist Danske. Ker vrh tega v danski agitaciji proti EGS prevladuje protinemško razpoloženje (t. j. nezaupanje do močne ZRN, op. ur.), sodi manjšina, ki je že zaradi izkušnje bolj občutljiva, da razmerje med večino in večino še zmeraj ni doela brez slehernega trenja. Vendar je dejstvo, da vidijo na Danskem v Scheelovem obisku nekaj docela normalnega, obema stranema dobro sprejelavo. Res je sicer, da »Danska obmejna zveza« oziroma »Schleswig-liga« še zmeraj nastopa z velikodanskimi zahtevami po celotnem Schleswigu, a to danes sodi že skoraj v zbirko zgodovinskih kuriozitet.

Neue Zürcher Zeitung

Bližnji vzhod

»Včasih si
prihajamo
tudi
navzkriž«Džafar Nimeiri: Mir z Izraelom ne bi
pokopal naše kulture

V reviji »Der Spiegel« so v številki, ki je izšla 18. junija 1979, objavili intervju s sudanskim predsednikom Džafarjem Nimeirijem. Ta intervju v celoti objavljamo.

Spiegel: Pri vas, gospod predsednik, v nasprotju z drugimi arabskimi državami niste mnenja, da je egiptovski predsednik Sadat izdajalec. Zakaj?

Nimeiri: Trdno smo prepričani, da se Sadat bojuje za arabsko stvar. Jaz, Džafar Nimeiri, trdim, da so za Sadata zahodni breg Jordana, Golanska visoka planota in Jeruzalem enako pomembni kot Sinaj.

Ne Sirija, ne Irak, ne Libija, pa tudi drugi se ne strinjajo z vašimi argumenti.

Če so bili mnenja, da je Sadat naredil napako, bi morali z njim razpravljati, namesto da so ga izolirali in izključili.

V čem se razločujete od Sadatovih nasprotnikov?

Bistveni razloček med menoj in vsemi tistimi, ki tako glasno protestirajo, je v tem,

da si jaz v resnici želim miru, alternativa drugih pa je vojna.

Ali bodo Sadatovi nasprotniki res začeli peto vojno proti Izraelu?

Ne more več priti do pete vojne na Bližnjem vzhodu. Brez Egipta, ki je tod vselej pomenil najmočnejšo silo, se ne more nihče spuščati v vojno.

Arabski jastrebi očitajo Sadatu, da je z izključitvijo Egipta iz vojne močno oslabil borbenost arabske fronte.

Vse to nima zdaj nikakršnega pomena. Končno odločitev morajo sprejeti Rusi in Američani. Četudi bi arabske vojske nekega dne zasedle Tel Aviv, bi bil dovolj telefonski klic iz Moskve ali Washingtona, da bi jih prisilil v umik.

Kritiki Egipta izhajajo iz dejstva, da želi Sadat in Begin skleniti samo separaten sporazum. Mar je formula o povezanosti sporazuma s prihodnostjo

poštni predal 29

Nadaljevanje s 16. strani

njo strokovno izobrazbo. Za vse potrebe na tem področju je v Posavju premalo mladine, nekatere delovne organizacije pa tudi nekoliko pretrjavajo v prikazovanju svojih potreb zaradi strahu, da ustreznih delavcev sploh ne bi dobile.

Procesa poklicnega usmerjanja in usmerjanja vpisa pred vstopom v usmerjeno izobraževanje in med njim postavlja in upoštevata razvojne načrte delovnih organizacij in načrte družbenopolitičnih skupnosti. Pripeljeta naj do diplomantov, ki bodo po strokovnosti ustrezali potrebam združenega dela. Temu naj bodo prilagojene tudi konkretne oblike usmerjenega izobraževanja, ki ga gradimo.

Če je zgolj iz stališča oblik usmerjenega izobraževanja takšno izhodišče zadovoljivo, pa tega nikakor ne moremo reči za delovne organizacije, kamor se diplomanti po končanem študiju vključujejo v delo. Delovnim organizacijam namreč nikakor ne zadostujejo le dobri dolgoročni razvojni načrti, če hočejo pritegniti delavce v ustrezno strokovno usposobljenostjo. Za to potrebujejo dobro kadrovske politike, ki jo po mojem mnenju odlikuje naslednje:

1. dolgoročni kadrovske načrt, ki temelji na dolgoročnem načrtu razvoja. Treba ga je usklajevati z družbeni razvojem in demografskimi gibanji v regiji;
2. iskanje notranjih kadrovskih kapacitet in ustvarjanje možnosti za izobraževanje iz dela in ob delu;
3. kadrovske štipendiranje na podlagi dolgoročnih kadrovskih načrtov na ustreznih smereh in stopnjah usmerjenega izobraževanja;
4. urejena počitniška oz. strokovna praksa štipendistov, kjer se ti seznanijo z DO in s svojim bodočim delom.
5. S tem je povezano vprašanje mentorstva, ki se ga dotika tudi osnutek zakona o usmerjenem izobraževanju;
5. vključevanje štipendistov v delo DO ne samo med počitniško prakso, ampak tudi v celotnem času šolanja (s seminarskimi in s diplomskimi deli in nasploh v samoupravljanje DO);
6. urejeno pripravništvo z resnično možnostjo pripravništva, da spozna delo in samoupravljanje v DO in da se po končanem pripravništvu čim hitreje in uspešneje vključi vanju;
7. urejeno stanovanjsko vprašanje je eksistenčnega pomena še posebej za udeležence rednega izobraževanja, ki se šele osamosvajajo od staršev. To je tesno povezano tudi z večjo gibljivostjo prebivalstva v prostoru. Razen tega da bi tako zadržali štipendiste v svoji regiji, bi morda pritegnili še koga iz večjih središč. Tako je to tudi točka, ki precej vpliva na regionalno načrtovanje kadrov;
8. urejeno nagradjevanje po delu in možnost za ustvarjalno delo. Čeprav je to zadnja našeta točka, pa to nikakor ne pomeni, da je tudi zadnja po pomenu, ki ga ima. Na koncu pa je omenjena zato, ker je to problem celotnega dela v DO, ne le kadrovske politike.

Tako širok sklop vprašanj pa terjajo samopravno dogovarjanje in povezovanje v širšem okolišju DO. Kajti se tako dobro zastavljena kadrovska politika posamezne DO se prav lahko podre, če je ne uresničijo večina DO na takem območju. Ena DO prav lahko pozna težave pri kadrovski politiki drugih, pa njihove težave izkoristi z nudenjem posebnih ugodnosti štipendistom ali pa celo delavcem teh organizacij. Takšna »kraja kadrov« lahko ogrozi njihove kadrovske in razvojne načrte. Tudi se lahko reklo tudi nesamopravna kadrovska politika. Ravno zaradi tega je nujno potrebno dogovarjanje znotraj določenih območij (občina, regija), pri tem pa je treba upoštevati smeri družbenega razvoja v SR Sloveniji.

Takšno gledanje na kadrovske politike je še bolj kot druge potrebno v hitro razvijajočih se regijah, kot je Posavje. Ne da se namreč dobro načrtovati kadrov le s pravilnim seštevanjem trenutnih kadrovskih potreb. Potreben je nekoliko širši pogled na kadrovske politiko in v nemajhnomo pomoč pri tem so tudi ustrezno izobraženi delavci v kadrovskih službah DO, občine in regije.

Stojan Šoba,
Kremen pri Krškem

Delo, 20. junija

Planinske postojanke odpre

Koča je do nadaljnjega zaprta. Tako piše ob vходу v moziško kočo na Golteh – zdaj, ko drugod v slovenskih planinah koče široko odpirajo vrata izletnikom in gornikom. Zaprta pa ni zaradi tako imenovanih objektivnih razlogov; koča je lepo urejena, dobro opremljena in bi lahko nudila usluge planincem tako kot zmeraj doslej. Tudi težav z oskrbovanjem koče ni bilo. Nasprotno, zanje in za turiste je odlično skrbela ženska srednjih let, ki je svoje delo opravljala z ljubeznijo in več kakor vestno. Pa se je morala oskrbnica proti svoji volji podati v dolino, čeprav se je nekaj časa borila, da bi ostala in da bi koča rabila namenu, se pravi planinstvu. Ravno na ta namen pa so sedanjji »lastniki« koče, kakor kaže, popolnoma pozabili.

Moziško kočo je skupaj s celotnim kompleksom RTC Golte pred kratkim prevzela Rdeča dvorana iz Velenja od celjskega izletnika. Le-ta je pred nekaj leti kočo prevzel od Planinskega društva Celje. Z

ustrezno pogodbo je bilo, kolikor sem obvečen, določeno, da mora koča tudi vnaprej rabiti svojemu namenu, se pravi nuditi planincem, kar pač na poti potrebujejo in da plačujejo člani PD prenočevanje po cenah, ki veljajo sicer v planinskih kočah. Bržčas ni dvoma, da je ta obveznost Izletnika prešla tudi na novega upravitelja koče, velenjsko Rdečo dvorano.

Zato pa ravno gre. Planinske koče so del splošnega družbenega premoženja, in tisti, ki jih upravljajo, niso njihovi privatni lastniki. Verjetno so vodilni Rdeče dvorane pozabili tudi na to, kakšnemu namenu naj planinska koča predvsem služi. Njeno »zaprte do nadaljnjega« močno spominja na ravnanje kakega gostilničarja, ki pač lahko zapre svojo hišo, kadarkoli se mu zljubi, zato, ker je pač njen lastnik.

Vem, da je Rdeča dvorana v težkem položaju zaradi hude nesreče, ki jo je zadela letos januarja v zvezi z žičnico na Golte. Vendar je to ne opravičuje, da ravna s planinsko kočo tako, kakor je opisano. Koča kot del družbenega premoženja mora služiti svojemu namenu, če je seveda za to usposobljena. To pa vsekakor je.

Sicer pa bi se za nastali položaj nujno morali zavzeti tudi občina Mozirje, če ji je sploh kaj za razvoj turizma v Gornji Savinjski dolini, prav tako pa bi se za koristi svojih članov in planinstva sploh morali ob tem popolnoma neutemeljenem primeru zavzeti tudi PD Celje, PD Mozirje pa morja da nekako planinsko društvo. Konec koncev bi nemoteno in dobro poslovanje moziške koče prav gotovo koristilo tudi kot dolgoročna propaganda za RTC Golte, ko bo le-ta spet usposobljen za obratovanje po hudi nesreči. Saj vendar ne gre le za trenuten profit!

Jože Goričar,
Ljubljana

Delo, 16. junija

Igra o Vidi Grantovi

Šentjakobsko gledališče nam je konec prejšnjega tedna postreglo z uprizoritvijo Kozakovskega dramskega dela Vida Grantova, o kateri »uspešnosti« smo lahko brali v članku Andreja Inkreta »Igra o Vidi Grantovi« (Delo, 16. 6. 1979). To kar v navedenem članku moti, je da avtor vpenja določene izjave bodisi tako, da iz opisa izpusti to, kar je v igri govorilo proti tem izjavam, bodisi tako, da se opira na to, kar ima z igrjo samo posredno zvezo. Tako v članku o kostumski opremi ne slišimo ničesar; to pa je ravno tisti element, ki spodbija izjavo, da je igra ostala brez »konkretnih družbenih določil« in da je izgubila »družbeno zgodovinsko zvezo« češ s tem, ker je bila postavljena v »imaginaren prostor«. Nazadnje, ko avtor vidi odskor priporoča samo kot »iz dejanja in dejanje zanemarljivo spreminjajočo se koncepcijo geometrijskih figur« in »takó do konca olupljen slohernega konkretnega človeškega gradiva«, mu ne preostane nič drugega, da uprizoritvi protistavi literarno predlogo. Naj povem samo to, da je gledališče toliko avtonomen prostor, da se lahko kritično odmakne od literarne predloge, zaigra v lastni govorici in servira navidez specifičen dogodek dane družbe in danega časa v aktualni, moderni podobi.

Odrski prostor, kot so ga postavili režiser Sergej Vevč in Skupina NI, je spretno in ne nazadnje umetniško domišljen. Po eni strani abstraktna scena, razdeljena na dva imaginarna prostora, od katerih prvi konotira Grantov, naš vaša dom, in drugi, še abstraktnější, ki s svojo hladnostjo in togostjo pogosto prvega; po drugi strani pa konkretna kostumska oprema, do zadnje potankosti dosledna, nedvomno denotira dano družbo, čas in prostor Kozakovskega dela, meščanstvo dvajsetih, tridesetih let tega stoletja.

Kaotična »druga scena« (prizorišče geometrijskih elementov na drugem, nekoliko dvignjenem odru), ki je prinašalka kaosa v Grantov dom in družino, se iz prizora v prizor spreminja po določeni logiki, nepozornemu gledalcu težko razberljivi ali celo »zanemarljivi«. Pazljivemu gledalcu pa nikakor ne more uiti vsaj to, da so elementi »druge scene«, v prvem prizoru (tu so bele barve) nekako umirjeno postavljeni ob stran, počasi, iz prizora v prizor razgrajujejo, pomikajo proti središču scene (se v drugem prizoru obarvajo rožnato in v tretjem plavo), dokler se v zadnjem prizoru, ko je v Grantovem domu že popoln kaos, združijo v hladen in nepremagljiv zid (sive barve). Gibanje elementov »druge scene« se dogaja vzporedno z naraščanjem dramske napetosti in simetrično z razgrajevanjem elementov do nereda ali labirinta v »prvi sceni« (prizorišče vsega dogajanja, prostor drugačnih likov, ki je s stopnicami in propustnim »kanalom« ločen in relativno avtonomen nasproti »druzi sceni«). Intervencija Mihaela Granta je prepozna. Nobena ključavnica ne pomaga več, kaos je tiho in neopazno že nasičil družinsko atmosfero in zapiranje vhoda (ko Mihael združi centralna, ostro nazobčana elementa, skozi katere so prihajali ljudje kot prenašalci znanja sveta v Grantov dom) je nesmiselno in lahko pomeni samo nezmožnost izhoda. Prav gotovo ni naključje, da se število elementov »druge scene« natanko ujema s



foto Zoran Vogrinčič

številom prenašalcev kaosa-gosti Grantovega salona (12), kot ni naključje, da se štiri barve likov (bela, rožnata, plava, siva) ujemajo s štirimi letnimi časi Vivaldija in da je dokaj vidno, da je šlo za poskus združevanja vseh teh faktorjev v kompleksno celoto, harmonijo, ki pa, to je treba priznati, ni popolnoma uspel. Hladna monotonija dogajanja in dialoga izgubita ritem, ki ga narekuje celotna dramska kompozicija, vendar pa ostane besedilo na moči in skozi celotno dogajanje prodira v notranjo pogojenost čustvene praznine in bedne meščanske morale, ki prisili posameznika (npr. Mihaela), da se zapira v svoj lastni svet, svet »družinske harmonije«.

Kaj je torej vzrok, da se je opisana kompozicija marsikateremu gledalcu izmaknila? To, da odrski prostor ni bil »pedagoško« razveden, torej jasn in razločen, kot na primer kulisa hiše, je razumljivo, saj to najbrž ni niti njegova naloga in dolžnost in, drugič, drugačen znotraj zamišljen kontekst sploh biti ni mogel. Predstavitelj je bila, preprosto rečeno, moderna in kot taka zahtevala od gledalca nekoliko več, predvsem s funkcionalnim karakterjem »scenskega pohištva«, ki je gledalcu preprečevalo leno zrenje odrskega dogajanja in ga skušalo aktivirati in izpodbuditi k pozornemu sodelovanju. Sicer res ne vem, kako si naj razlagamo določene geste, ki smo jih hočeš-nočeš morali opaziti med predstavo: štiri ključne barve in simetrično (prav nič zanemarljivo) štirje letni časi, dvajset gostov dvajset elementov, druge scene, vzporedno razmetavanje elementov v »druzi in prvi sceni«, sklapljanje nazobčenih elementov Mihaela ob tem, ko omenja ključavnice in žuga, da bo vsakogar, kdor bo poskušal odnesti resnico iz njegovega doma, lastnoročno ubil. Iz tega je razvidno, da razvednotenje določenih elementov igre mora gledalca ali kogarkoli že nujno pripeljati do delnega razvednotenja celote, ker, še enkrat poudarjam, je predstavitev imela svojo moč samo v uvidu celote, samo kot uvid vzajemnega delovanja vseh predstavljenih elementov.

Cilj pričujočega odmeva je predvsem dvojen: prvič, da opozori na prizadevanje gledališkega ansambla (Sergej Vevč, Vladimir Kocjančič, Skupina NI, igralci itd.), ki mu gre vsa pohvala za poskus osvežitve delovanja Šentjakobskega gledališča predvsem z zahtevnim projektom, kot je Vida Grantova; in drugič, da neosnovana kritika, kot smo jo brali v Delu, lahko na take poskuse deluje zaviralno, prav nič spodbujajoče.

Teo Bizjak,
Ljubljana

Delo, 16. junija

Kaj nam pove in česa nam ne pove razstava Slovenska likovna umetnost 1945–1978

Zares, nekaj mogočnega se zadnji čas premika na likovnem področju v naši slovenski držici, tak vtis dobi marsikdo, ki te dni skrbno prebira naša tiskana občila, posebej Delo in posebej poštni predal 29. Gobe po delu, primerjava, ki bi komaj vzdržala ob silovitem naližu gromovniških protestov, ki grozi prerasti v večletok besed z vseh vetrov, obračunavanj in razračunavanj, ki imajo skupno rdečo nit. Kaj nam pove in česa ne pove razstava Slovenska likovna umetnost 1945–1978.

Ni kaj reči, srhljiv, za Slovence skoraj neobičajen pojav, nekaj podobnega potrebuje. Ampak viselo je v zraku, to lahko rečem. Viselo je in zorelo dolgih trideset let in več. Z velikim zanimanjem, ki meji že na nezdrav voyerizem, kukam iz zohlega mariborskega kota v ta čudoviti čarovniški kotel, v katerem grozljivo vre in pod visokim pritiskom brbota dokaj kalna vsebina. Priznam, malo sem zmeden, manjka mi orientacije v tem nedvomno zgodovinskem trenutku slovenske likovnosti.

Nekaj se bo zgodilo, o tem ni dvoma. Le čemu bi sicer likovniška srenja nenadoma nastopila kot en mož, z nenavadno udarnostjo in ostrino? Plamen je slednjič zagrabil tudi mene: bravo, kolegi! Čujte, srčno rad bi tudi sam sodeloval v tej čudovi

viti kakofoniji, ampak pustite me zraven, za božjo voljo! Nihče se ni spomnil name, nihče mi ni ponudil v podpis kakšne protestne izjave, da bi lahko samoupravno zarjovel svoj kontra na vso moč. To pa je nekoliko krivično, tovariši, počutim se opeharjenega; večina gre z velikimi koraki v zgodovino, le jaz, neosveščeni štajerec, mečkam ob strani. Da, da, bral sem slavno resolucijo mojih šestindvajsetih kolegov v Delu z dne 16. junija, presunila me je njih velika duhovna sila, ki zmore pogumno in javno izjaviti to, kar ostali likovniki tiho pestujemo na dnu srca, namreč, da se požvižga na Moderno galerijo, ki jih bremeni že vrsto let. Torej bremenitost kolektivne sorte.

Bravo, tovariši! Kakšna elegantna enotnost misli, kakšna perfektna akcijska usklajenost besed in dejanj, kakšna brezkompromisna pronicljivost in ostrina v zahtevi, naj likovni delavci prenehajo biti predmet manipuliranja! Oh, kako majhnega se lahko ob tem počuti vsakdo, ki mlačno stoji ob strani in le iz varne daljave, kot jaz, spremlja to gigantomahijo!

In vendarle sem poslej nekako mirneje spal s podzavestnim občutkom, da prihaja jo likovnikom boljši čas, zahvaljujoč pogumni šestindvajsetici. Toda v trenutku najvišje ekstaze, sredi najbolj drznih sanj o lepši likovniški prihodnosti, ki že dirja na belem vrancu proti Sloveniji, se vselej vpletajo hudobne sile, nekaj, kar pač skvari generalni vtis in potegne črno črto čez belega konja – tako tudi tokrat. Mojemu rovtarskemu idealizmu je učinkovito izbil dno eden izmed podpisnikov resolucije tovarši Gorazd Šefran lastnoročno. Bral sem v Delu z dne 23. junija na strani 16, v rubriki »poštni predal 29«, pod naslovom Kaj nam pove in česa ne pove razstava Slovenska likovna umetnost 1945–1978 naslednje: »Dva dni pred izidom časnika mi je bila dana na vpogled dokumentacija Moderne galerije o organizaciji moje razstave v Parizu; iz nje je bilo razvidno, da z mojimi deli ta ustanova ni manipulirala. Zato sem takoj svoj prvotni pristop k resoluciji preklical; zaradi nesporazuma pa uredništvo Dela o tem ni bilo obveščeno. Zato pojasnjujem zadevo sam na tem mestu.« Podpis: Gorazd Šefran. In solze so mi zalile levo oko. Lital sem dalje in naletel na še eno izjavo istega Gorazda Šefrana v istem časniku na 28. strani pod naslovom Ne časa, ne volje, in zarosilo se mi je še desno oko: »Glede na vaš dopis, kjer se zanimате za moje mnenje o letošnjem grafičnem bienalu, izjavljam naslednje: kot slovenski likovni umetnik sem s svojim grafičnim delom in polno pedagoško službo tako obremenjen, da nimam časa, ne volje ukvarjati se s kulturno politiko. Zato menim, naj se z »bliščem in bedo« ljubljanskega bienala bavijo drugi, za kulturno politiko pristojni forumi.«

Ali si Gorazd Šefran predstavlja, kako je pri srcu smrtno ranjenemu štajercu in šlikarju povrh? Ali si zmore v svoji kompromisarski naturi vsaj približno zamisliti daljnosežne posledice udarca, ki ga je zadela pravkar prebujeni likovniški duši, ki je bila na tem, da se do kraja osvosti? Ali naj po vsem, kar je bilo zapisano v teh dveh izjavah, še naprej podpisam pravično stvar? In kje je ta »pravična« stvar? Mar v rokah preostalih petindvajsetih podpisnikov ali na nasprotni strani? Črv dvomuje je strašen stvor, zagrizel se v možgane in noče ven. Porajajo se usodna vprašanja, vprašujem se o resnični morali podpisnikov resolucije... o njihovem poznavanju »revolucionarnem« srdcu nad Moderno galerijo, ki bi moral priti do izraza vsaj pred desetimi leti in je zdaj sam sebi farsa... o značajih teh besednih manipulantov, ki rožljajo z nekakšnimi resolucijami v prid splošni stvari, v resnici pa koristolovsko ribarijo v kalnem... in sem totačno zmeden. Tako se zgodi človeku, ki ne pozna finih zakulisnih mehanizmov in sproti pozablja pravila igre. O, še kako mi je žal, ker nisem podpisal zgodovinske resolucije, odkrito priznam, čeravno je prepozno in se mi bo otepal. Naknadno podpisati se ne da... ali pač? Po pravilu: eden je izstopil iz igre, ali ga lahko drugi nadomesti? Zelo rad bi namreč razstavljal v Tokiju, denimo. Vam to kaj pove, Gorazd Šefran? Ne kuham zamere nad vami, vi ste vsekakor zadnji, ki si to zaslužite. Moje najboljše želje in čestitke bodo z vami, ko boste razstavljali v Parizu... Imeli ste neverjetno srečo, ker

Moderna galerija ni manipulirala z vašimi deli, kar je fenomenalno dejstvo že samo po sebi.

Marjan Remec,

*

Ni moj namen, spuščati se v razglabljanje pomena, značaja, poti in stranpoti, možnosti in namenov največje likovne prireditve pri nas, oz. v spor med institucijo in 26 umetniki, ki so se oglasili v Delu 16. 6. 1979. Sprašujem se samo, ali smo res takšni?

Podpisani umetniki zahtevajo, »da se delovanje »Moderne galerije dejansko uskladi s temeljno samoupravno vsebino naše družbe. Samo tako lahko pride do plodnega sodelovanja ustvarjalcev, uporabnikov in umetnostnozgodovinskih strokovnjakov za objektivno prikazovanje slovenske likovne umetnosti domači in tuji javnosti«. Že naslednji teden pa se eden od podpisanih umetnikov ogasi in preklicuje svoj pristop k resoluciji, in to zato, ker mu je Moderna galerija dala na vpogled dokumentacijo o organizaciji njegove razstave v Parizu. Ker potemtakem z njegovimi deli Moderna galerija ni manipulirala, se odreka zahtevi po uskladitvi delovanja Moderne galerije s temeljno samoupravno vsebino naše družbe. On osebno je torej začel plodno sodelovati v tuji javnosti in je, kot sam pravi v »anketi Dela« prav tako 23. 6. 1979, »kot slovenski likovni umetnik s svojim grafičnim delom in polno pedagoško službo tako obremenjen, da nima časa, ne volje ukvarjati se s kulturno politiko.«

Ali lahko človek, ki je umetnik in ki bi ga morala zato še posebej prizadevati vprašanja ustvarjanja in ustvarjalne politike v naši samopravni družbi, iz dneva v dan spreminja svoje misli in mnenja o tako pomembnih problemih in se obrne za 180 stopinj, če mu nekdo ponudi nekaj, kar lahko zadovolji njegove osebne ambicije.

Barbara Zupančič,
Ljubljana

Delo, 12. junija

Predpisi in strokovno neznanje

V zvezi s člankom v časniku Delo z dne 12. 6. 1979 z naslovom »Predpisi in strokovno neznanje« ugotavlja republiški elektroenergetski inšpektorat, da gre za primer zavajanja javnosti. Informacije v omenjenem članku ne ustrezajo resnici in so popolnoma nestrokovno oblikovane.

Skladno z zakonom o tehničnih inšpekcijah na področju industrije in gradbeništva (Ur. list SRS, št. 12/70) je med drugim naloga elektroenergetskega inšpektorja, da nadzoruje, kako OZD izpolnjujejo določila tehničnih predpisov pri projektiranju, gradnji in obratovanju električnih strojev, naprav in napeljav.

Vsaka plinska kotlarna (tudi v TAM) ima vgrajene električne naprave in napeljave. Ker tvori zemeljski plin v mešanici z zrakom eksplozivno zmes, veljajo za električne instalacije in naprave v prostorih plinskih kotlarn določila tehniških predpisov za električne postroje na nadzemnih mestih, ki jih ogrožajo eksplozivne zmesi (Ur. list SFRJ št. 18/67). Ti predpisi določajo med drugim:

– V 5. poglavju, da so mesta, ki jih ogrožajo eksplozivne zmesi, (nevarnostne cone) mesta na planem ali v notranjosti prostorov, kjer se lahko zadržujejo ali pojavljajo tudi vnetljivi plini. Nevarnostna cona v prostoru lahko obsega ves prostor ali samo njegov del, kjer morajo iz kake naprave med drugim uhajati tudi vnetljivi plini. Nevarnostno cono je treba določiti upoštevajoč bistvene karakteristike obrata in vnetljive zmesi. V točki 5. 7 tega po-

glavlja je tudi določeno, da v varnostno cono sodijo dobro vzdrževani cevovodi, ki jih sestavljajo cevi, ventili in armature, nameščene na planem ali v dobro prevetravanjih prostorih.

– V 8. poglavju pa je določena uporaba električnih naprav na mestih, ki jih ogrožajo eksplozivne zmesi plinov. Vse električne naprave na takih mestih morajo biti eksplozijsko zaščitene.

– V 13. poglavju pa so podrobneje določena nevarna mesta in izbira ustrezne eksplozijske zaščite za nekatere karakteristične primere. Sam predpis plinskih kotlarn ne obravnava kot karakterističen primer, toda razvršča praktično vse prostore za proizvodnjo in razdeljevanje plinov, manipuliranje z gorljivimi plini, njihovo mešanje in pretakanje, skladiščenje v poglavje 8, ki zahteva eksplozijsko zaščito, razen prostorov, kjer se kuri s plinom, kjer je izvedba lahko poljubna.

– V 11. poglavju je določeno, da se smejo pri ugodnih krajevnih in delovnih okoliščinah uporabljati eksplozijsko zaščitene električne naprave na ogroženih mestih pod milejšimi pogoji. Pri odločanju o tem se mora upoštevati tudi vrsta in količina plinov, velikost prostora, način prežračevanja prostora, način odstranjevanja vnetljivih plinov itd. Za odločitev o uhlazitvi pogojev pa je potrebno strokovno mnenje komisije.

Tehniški predpisi za konstrukcijo, izdelavo in preizkušanje električnih naprav za obratovanje v atmosferi eksplozivnih zmesi (Ur. list SFRJ št. 52/68) pa med drugim določajo:

– V 2. poglavju, da obstaja nevarnost za vžig eksplozivnih zmesi, če se v prostoru lahko pojavijo koncentracije eksplozivnih plinov ali pare, ki za več kot 10% presegajo spodnjo mejo eksplozivnosti zadevne plinske zmesi. Kontrola koncentracije z instrumenti velja le za indikator, ne pa za ukrep zaščite pred pojavom nevarne koncentracije.

V biltenih S-komisije (Komisija za eksplozivno zaščito Jugoslovanskega zavoda za standardizacijo, ki je sestavljena iz glavnih elektroenergetskih in rudarskih inšpektorjev vseh jugoslovanskih republik in pokrajin), ki so uradno glasilo za področje eksplozijske zaščite, ki je navedeno, da prostor plinske kotlarn ni ogrožen od eksplozijskih zmesi, če se v njej izvede trajno kontrolirano zračenje. V tem primeru je treba izvesti v eksplozijsko varni izvedbi samo razsvetljavo, motor ventilatorja za prisilno prežračevanje in kontrolno napravo pretoka zraka in avtomatike za ventilacijo. V zvezi s prežračevanjem kotlovnice pa določa, da mora onemogočiti nastanek eksplozijske zmesi. Iz zapisnikov S-komisije, ki je obravnavala tudi problem plinskih kotlarn, pa je razvidno, da velja plinska kotlarna za eksplozijsko ogrožen prostor, in to predvsem takrat, ko gorilniki niso v pogonu. Zato je treba zagotoviti naravno ali kontrolirano prisilno ventilacijo, tako da v prostoru ne bi moge nastati eksplozivne zmesi in ob izpadu kontrolirane ventilacije zagotoviti izklop električne energije v kotlarni, razen razsvetljave in avtomatsko zapiranje dovodnega ventila plina (elektromagnetnega), ki mora biti zunaj kotlarn. Pred ponovnim priklopom električne energije in prižiganjem plamena pa je treba zagotoviti z naravno ali s kontrolirano ventilacijo glede na ocenjene maksimalne možne izgube plina, ki lahko nastanejo ob nepredvideni okvari na postroju, minimalne zahteve prežračevanja, tako da koncentracija nevarne zmesi ne more preseči 10% spodnje eksplozijske meje.

Če taka ocena ni mogoča, se je treba pridrževati izkustvenega pravila o 5-kratni izmenjavi volumna na uro. V primeru avtomatskega zapiranja plina in isklapa električne energije izpred kotlarn je treba upoštevati, da lahko pogoji ventilacije, ki so potrebni za obratovanje kotlov in kurilšč, še sami po sebi predstavljajo dovolj dobro ventilacijo plinske kotlarn.

Navedena stališča in določila veljavnih tehničnih predpisov, ki torej določajo pogoje za izvedbo električnih instalacij v plinskih kotlarnah, so bila ugotovljena in usklajena med posameznimi inšpekcijskimi službami tudi na sestanku dne 9. 4. 1979 v republiškem komiteju za energetiko, ki ga je vodil predsednik republiškega komiteja za energetiko in so mu prisostvovali predstavniki republiškega elektroenergetskega inšpektorata, republiškega inšpektorata parnih kotlov, republiškega požarnovarnostnega inšpektorata in republiškega inšpektorata dela.

O vsem navedenem je bila tovarna TAM seznajena z dopisom republiškega komiteja za energetiko št. –30/79 dne 10. 4. 1979.

Tako je ob tehničnem pregledu plinske kotlarn v tovarni TAM pristojni elektroenergetski inšpektor SO Maribor samo zahteval izpolnitve navedenih pogojev, ki pri projektiranju in izgradnji električnih instalacij in opreme v plinski kotlarni TAM niso bile izpolnjene. Če gre v danem primeru za strokovno neznanje, je to na strani vodje TOZD energija delovne organizacije TAM tov. Engelberta Hruby-Smrtnika, kot je razvidno iz njegovih izjav v omenjenem članku v Delu. Pri tem pa bi opozoril na dejstvo, da je bilo samo v zadnjih dveh letih v plinskih kotlarnah že več eksplozij zaradi iskre na nestrokovno izvedenih električnih instalacijah in nepravilnega prežračevanja, ki je omogočilo, da se je v kotlarni nabrala eksplozijska zmes plina z zrakom.

Zdenko Rogel,
glavni republiški
elektroenergetski inšpektor

Anketa Dela: Zaključni izpiti

»Sem proti maturi,
vendar le
proti takšni,
kot je danes«

Učenci zaključnih razredov slovenskih gimnazij o vsebini in pomenu »zrelostnega izpita«
– Tema, ki se že desetletja ponavlja v bolj ali manj podobni obliki – Ali je zaključni izpit simbolični dokaz, da vzgoja in izobraževanje capljata za življenjem?

»Zdaj pa celo zrelostni izpit! No, med letom se šola še pretrpi, a koncem vseh šolskih let še ta resni izpit, ki se mu ni mogoče izmuzniti! Baš na koncu taka ovira, usodna zlasti za tiste, ki nimajo docela čiste vesti. Tako postane matura strašilo in njen dan je za obitelj dan strahu in zmešnjave: kajti tedne in tedne se plazi abiturient bled in nespočit okrog; mrzličavo razburjen skuša v brzi naglici izpolniti praznine svojega spomina in preboga-to snov vtisniti svoji zavesti. Njegova napetost, izmučenost in nervoznost se prenese na očeta, na mater, na družino, na vso hišo.«

Tako je dr. J. Tominšek v svoji razpravi »O reformi mature« povzel pisanje uvodničarja vodilnega časopisa, ki je napadel zastarel koncept opravljanja zaključnega izpita. Na Tominškov spis lega prah že 71 let, marsikateri maturant ne bi vedel, kaj pomeni beseda abiturient, marsikateremu se še vedno tresejo hlače pred izpitno komisijo, vendar matura iz tistega časa zanesljivo ni več dandanašnji zaključni izpit. Od leta 1849, ko so jo uvedli z »organizacijskim načrtom« in za katero tudi Tominšek priznava, da je bila »prava muka«, je doživela na desetine reform, večjih ali manjših sprememb. To pa še ne pomeni, da ne bi spet in spet načenjali pogovorov o reformi mature.

Že nekaj let učenci zaključnih razredov srednjih šol ob začetku šolskega leta ugibajo, ali matura bo ali pa se bodo »zmuznili« iz šolskih klopi brez te tradicionalne pike na i. Tudi učitelji ugibajo, kaj bo na začetku poletja. Ko se dokončno zbistri in ko vsi vedo, da zaključni izpit bo, se začne pogovori o smislu in vsebini tega početja. Ko so se maturanti najbolj potili, smo razposlali nekaj deset pisem s prošnjo, da za anketo Dela odgovorijo, kaj mislijo o zaključnem izpitu. Nekaj odgovorov gimnazijskih maturantov ne more zajeti vsega, kar se o maturah pove bolj ali manj glasno, vendar daje slutiti, da bi znova kazalo napisati kakšno razpravo »o reformi mature«. – Anketo je pripravil za objavo Branimir Nešović.

ANDREJA FERLIN, Brežice

Zaključni izpit se zdalci ni zrelostni izpit. To je le kup knjig, ki jih moraš predelati, nekakšna predpriprava za nadaljnji študij, vendar mislim, da tudi po tej plati že izgublja svoj pomen. Popolnoma nelogično je, da moraš opravljati zaključni izpit, če si štiri leta obiskoval srednjo šolo in zasledoval tekočo snov. Nekaj od tega mi je ostalo, prav gotovo pa toliko kot nekemu, ki je bil tri leta dober ali prav dober, pa se je v zadnjem letniku potrudil in izdelal z odličnim uspehom in mu ni treba delati zaključnega izpita. Če moramo mi, ki nismo odlični, dokazovati svoje znanje, zakaj ne bi se odličnjaki potrudili svoje znanje, kakaj ne bi se odličnjaki potrudili svoje odlike. Veliko je govora, da matura ne bo več. Čeprav se mi zdi to prav, bi bilo dobro, če bi se vedno ostal zaključni izpit iz samoupravljanja. To v življenju vsakemu prav pride.

DARINKA GRAHEK, Črnomelj

Zaključni »zrelostni« izpit se mi zdi kot nekak zaključek srednje šole. Čeprav se ga vsi bojimo, ima vendar svoj pomen. Kajti ko se učiš za matura, dobiš celovit pregled čez štiriletno srednješolsko znanje. Tak pregled pa je prav gotovo olajšava za nadaljnji študij na višjih in visokih šolah.

Zaključni izpit je ena od slabosti gimnazije

IVAN JANEŽIČ, Velenje

Resnično je matura prelomnica v življenju in šolanju slehernega gimnazijca, saj je to prehod od srednješolskega načina učenja na študijski način učenja. Toda ta prehod je samo formalen, kajti dijaki ne morejo v nekaj dnevih menjati svojih delovnih navad. Zato mislim, da je zaključni izpit velika obremenitev za gimnazijca in po moje nepotrebna, saj dijak izkazuje svojo zrelost ali nezrelost preko svojega stalnega dela v šoli. Zato mislim, da bi bilo potrebno bolj upoštevati dijakov odnos do dela, do sošolcev in do šole, kot pa samo skozi ocene, ki jih dobiš, posebej še na koncu in pri zaključnem izpitu, čeprav je res, da so ocene do neke meje odsev našega znanja.

Druge stvari je sestava predmetov na zaključnem izpitu, ki je podobna shemi predmetov na gimnaziji, se pravi, so zastopana vsa tri področja: matematično, naravoslovno in jezikovno. Vendar, kot vemo, večina dijakov bolje obvlada samo eno ali dve področji, medtem ko jim je tretje »muka«. Tako je povezava med zaključnim izpitom in nadaljnjim študijem samo delna, saj se mora vsak naučiti še snov, ki mu pri poznejšem študiju ne koristi. Ostali predmeti, ki bi lahko bili v pomoč pri nadaljnjem študiju, so zato prihranjeni za poznejši čas, ko bodo študentje opravljajo sprejemne izpite. Prav ta sestava zaključnega izpita je ena od slabosti gimnazije, saj je dijak dobil neko široko izobrazbo, vendar je le majhen del tega lahko uporabil pri svojem študiju. Upam, da bo usmerjeno izobraževanje prineslo na tem področju nekaj novosti in da dijaki pri svojem šolanju ne bodo imeli preveč »balastov«.

GORAN JUREN, Ljubljana

Vsak gimnazijec začne slej ko prej razmišljati o pomenu zaključnega izpita. Nekateri že ob vstopu v gimnazijo, drugi pa nekaj tednov pred samo matura. Vsi pa si ustvarimo določeno mnenje o njej, pozitivno, negativno, odvisno pač od posameznika. Poslušal sem znanca, ki je pravil: »Matura je le izguba časa. Ne vidim smisla v ponavljanju tega, kar smo se tako že naučili v štirih letih!«

Sam gledam na stvar čisto drugače. Matura mi prvič pomeni mejnik v razvoju mladega človeka, saj je kot tak postavljen pred veliko odločitev: kam po končani srednji šoli? Seveda vsi pričakujejo od maturanta, da se bo pravilno odločil, saj je že dovolj »zrel«, vendar marsikdo zanemara težo tega koraka. Po drugi strani je matura priprava na visokošolski študij. Nimajo prav tisti, ki trdijo, da štiriletno učenje zadošča. Marsikaj se pozabi in matura ti da celovit pregled čez snov. Dijak si izbere predmete, v katerih je najbolje podkovan, ali še bolje, izbere si predmete, ki mu bodo koristili v nadaljnjem šolanju.

Prepričan sem, da se mnogi motijo, ko pravijo, da ocene označijo dijaka. Ocene niso stoodstotno merilo dijakovih sposobnosti, saj so mnogokrat ne realne. Žal ugotavljam, da je na srednjih šolah še zmeraj prisotna protekcija, po drugi strani pa marsikateri profesorji raje ocenijo dijaka navzdol kot navzgor. Torej se univerze ne bi smele v tolikšni meri zlagodovati po uspehu (ocenah) dijakov, kot se sicer, saj se je nemalokrat izkazalo, da dijaki z dobrimi uspehi niso tako uspešni, kot se je pričakovalo, in seveda tudi obratno.

Gimnazija je znana kot šola širokih obzorij, saj je v njenem programu veliko tako družbenih kot naravoslovnih predmetov. Profesorji radi ponavljajo, da je to šola bodočih intelektualcev.

Sam sem se od nekaj zanimal za strojništvo. Vendar se mi je srednja strojna šola zdela preveč strokovna, ozka, pogrešal sem predvsem jezike. Šel sem na gimnazijo in ni mi žal. Gimnazija ni spremenila moje odločitve, nasprotno, celo utrdila jo je. Dijak se že po dveh letih v gimnaziji potrdi za strojništvo, katero smer bo šel študirati, družbeno ali naravoslovno (tehnično). Kot sem rekel, je tu mnogo raznovrstnih predmetov, in dijak, ki si pred vpisom še ni bil na jasnem, kam po srednji šoli, je zanesljivo našel tisto, kar ga najbolj zanima, oziroma področje, v katerem bo tudi uspel. Potem-takem je jasno, da gimnazija v velikem pripomore k odločitvi glede nadaljnjega šolanja. In zdi se mi, da je to tudi eden izmed njenih ciljev.

MATEJA JUNDER, Škofja Loka

Zrelostni izpit na gimnaziji je izgubil na pomenu, saj ta izpit ni nobena pripravljavnica za nadaljnji študij. Na višje šole se lahko vpíšejo tudi tisti, ki nimajo niti srednje šole. Čemu je zrelostni izpit še potreben, če niso ob sprejemu enaki kriteriji. Po-

leg tega zaključni izpit nima nobenega vpliva na sprejemne izpite na nekaterih fakultetah. Glede na načrtovano usmerjeno izobraževanje bo pa zaključni izpit take vrste izgubil na pomenu.

Ocena, ki jo učenec dobi, ni realna

STANISLAV KAC, Ravne na Koroškem

Menim, da matura vedno bolj izgublja na pomenu. O potrebnosti mature pa menim, da je popolnoma nepotrebna, kajti dijak se določeno snov nauči v štirinajstih dneh (in še to po vprašanjih) in jo zato tudi hitro pozabi. Določeno snov pa je tako ali tako moral znati vsa štiri leta in jo bo znal tudi pozneje. Menim, da bi bilo veliko bolje, če bi profesorji zahtevali od dijakov v četrtem letniku, da ponovijo vso snov iz preteklih letnikov; primer: v prvem konferenčnem obdobju, bi ponovili snov iz prvega letnika, v drugem iz drugega, v tretjem iz tretjega in bi v četrtem konferenčnem obdobju znali »vso« snov; tako bi se tudi izognili maturi, kajti v tem primeru bi bila matura le gola formalnost.

Ocena, ki jo dijak dobi v maturitetno spričevalo, ni realna, kajti dijak dobi oceno za trenutno znanje, ki si ga pridobi nekaj dni pred matura (vsaj v večini primerov je tako).

ALENKA KERŠMANC, Domžale

Jaz sem se odločila za študij medicine. Ker sem razred izdelala z odličnim uspehom, zaključnega izpita nimam, vendar menim, da je med matura in študijem vsekakor povezava. (Za zaključni izpit si izbereš tak predmet, ki ti bo koristil pri nadaljnjem študiju.) Medicinska fakulteta pa v bistvu zaključnega izpita ne priznava, saj morajo vsi kandidati opravljati sprejemne izpite, ki po svoji zahtevnosti presegajo zahteve zaključnega izpita.

DUŠKO KOS, Celje

Rezultati zaključnega izpita po mojem mnenju niso realen prikaz znanja osvojenega v štirih letih šolanja. Odgovarjaš namreč le na tri vprašanja iz snovi štirih let. Veliko je odvisno tudi od sreče.

Nedvomno je zaključni izpit velika psihična obremenitev za vsakega maturanta. Če pa ta mora opravljati še preizkus znanja, se mi zdi pa sploh nepotreben. Tudi snovne povezave z nadaljnjim študijem ni. Je le v oceni, tam, kjer je omejen vpis. Izraz zrelostni izpit je pa povsem neumestno. Kdaj pa je človek sploh zrel? In, kaj je to – zrel človek? Gimnazijski maturant prav gotovo ne.

Sedaj lahko začnemo piti, peti, se veseliti in debeliti

MIHA KOVAČ, Ljubljana

Menim, da je zaključni izpit pomemben in potreben, da pa je tak, kot ga je opravljala moja generacija, brez pomena in potrebe. Je le odsev štiriletnega šolanja, ki je temeljilo na nekritičnem sprejemanju podatkov, avtoritativnosti profesorjev in naši lastni, dijaški neustvarjalnosti. Pravzaprav je zaključni izpit le stransko vprašanje, prvi problem je celotno šolanje, ki bi ga bilo treba spremeniti, vendar ne le njegove oblike, temveč tudi vsebino. »Novo« šolanje naj bi temeljilo na ustvarjalnem delu dijakov, učilo naj bi jih samostojnega mišljenja. V takem šolanju naj bi tudi zaključni izpit bil predvsem pogovor med dijakom in profesorjem, ki naj bi predvsem pokazal dijakovo zmožnost razumevanja sveta, aktualnih sodobnih problemov – in to na čim širšem področju – ter zmožnosti lastnega mišljenja. Sicer pa zrelostni izpit močno spominja na obred obrezovanja pri nekaterih črnih plemenih: gledano širše, gre za posveticitev določenih mladeničev in mladenk v enakopravne člane srednjega razreda. Sedaj lahko začnemo piti, peti, se veseliti in debeliti, predvsem pa se varno in udobno pretolči tja do groba. Take ste nas pač naredili.

Mislim, da gimnazija ni kaj bistveno vplivala na mojo izbiro poklica. Sicer sem imel priložnost spoznati široko paleto različnih strok, vendar menim, da je poglavito vlogo odigralo moje lastno nagnjenje in okolje, v katerem živim.

ERNA LESIAK, Zagorje

Po moje zaključnega izpita ne bi bilo treba opravljati, saj sposobnost za nadaljnji študij dokaže že s tem, da uspešno dokončaš srednjo šolo. Zaključni izpit ima pomen le v toliko, da še enkrat dokažeš, da snov, ki si jo poslušal vsa štiri leta, obvladaš. Včasih na naši gimnaziji ni bilo tolikšne povezave med zaključnim izpitom in nadaljnjim študijem, saj so imeli vsi maturanti enake izpite. Letos (ker smo pač v usmerjenem izobraževanju) je to nekoliko drugače. Jaz, ki sem v matematično-naravoslovni smeri, imam za matura obvezno matematiko, to pomeni, da je sedaj večja povezava med zaključnim izpitom in nadaljnjim študijem. Mislim, da je zveza snovna.

Seveda je moje doseganje šolanje vplivalo na mojo poklicno odločitev. Ker je to pedagoška gimnazija, pomeni, da bom postala pedagog, in ker sem v matematično-naravoslovni smeri, pomeni, da bom izbrala dva predmeta iz te smeri (matematiko – fiziko, ali kemijo – biologijo). To pomeni, da me je pedagoška gimnazija nekako usmerila v poklic, za katerega sem se odločila.

NIVES PRELC, Sežana

Zrelostni izpit je dokazovanje znanja, vzgoje, dela in pravilne usmerjenosti mladega človeka, brez katerega si je težko zamisliti uspešen nadaljnji razvoj samoupravne socialistične družbe. Zato ni tako pomembno, koliko zrelostni izpit vpliva na nadaljnjo študijsko usmeritev, temveč je bistvo zrelostnega izpita predvsem v izoblikovanju celovitejše osebnosti mladega človeka, njegovega obnašanja in dela; v graditvi temelja, na katerem bo jutri nastopalo novo bogastvo, ki se bo odsvitalo v bolj humanih odnosih med ljudmi.

Dobri rezultati, naši napori in znanje bodo porok za zaupanje, ki ga družba izkazuje mlajšim generacijam.

Matura je velikokrat srečolov

SERGEJ PUŠNAR, Šempeter pri Gorici

Pravi pomen mature je izbrisan. Če imamo matura za zrelostni izpit, potem ne bi smela obstajati v taki obliki kot obstaja danes, saj je velikokrat le formalnost in psihološki pritisk. Zrelosti ne moremo objektivno oceniti, še posebej pa ne s pomočjo nekaterih predmetov. Znanje, ki ga dijak pokaže na maturi, je lahko dejansko ali pa samo navidezno, saj bi lahko matura velikokrat kar enačili s srečolovom, ker je dijak dejansko odvisen od sreče, saj je nemogoče, da bi bilo njegovo znanje absolutno. Dijak na maturi izvele tri vprašanja. Ali lahko na podlagi teh vprašanj sklepamo na dijakovo znanje oz. neznanje in s tem tudi na njegovo zrelost oz. nezrelost? Na oceno pa vpliva poleg dijakove »trema« še subjektivna ocena komisije. Na kratko: sem proti maturi, vendar le proti takšni, kot je danes.

SLAVKO RATAJ, Celje

Zaključni izpit je v sedanji obliki zastarel, znanja naj ne bi več merili s klavzurnimi nalogami, vsak naj bi napisal nalogo na določeno temo in to zagovarjal, tako bi dosegli večjo zavest, da se mladi učimo zase. Dosti »živčiranja« za bolj ali manj nesmiselno stvar. Edini plus mature je v tem, da ob premlevanju velikega obsega snovi spoznaš svoj lasten, najuspešnejši način dela, ki te bo vodil skozi univerzo.

Splošnoizobraževalna šola ti zares dá neko solidno osnovo za različna področja, področja spoznaš globalno, enostavno več veš, če pa veš, te prevzame interes, stikaš tudi po knjigah zunaj šole, rad bi še več vedel in tako pride do odločitve.

JOŽE SKARA, Maribor

»Zrelostni« izpit je tradicija, ki se je vsidrala v nas vseh, zato mislim, da je potreben. Res, da bi lahko štiriletno srednjo šolo končali, ne da bi opravili matura, toda sam bi čutil, da mi nekaj manjka. Matura je koristna, ker zdaj zopet obudiš – si priklješ v spomin znanje, ki je morda v štirih letih že tonilo v pozabo, hkrati pa si bogatejši tudi za spoznanje, da moraš povezovati znanje posameznih predmetov, saj se ne moreš »napiflati« v štirinajstrednih pripravah celotne snovi. Glede povezave med zaključnim izpitom in nadaljnjim šolanjem pa sem mnenja, da je skoraj ni – seveda brez redkih primerov. Mogoče je malo drugače pri nas – pedagogih, saj si za izbirni predmet lahko vzameš tistega, ki ga misliš pozneje študirati.

Izpitna komisija marsikoga ustavi

JULIJAN SOSIČ, Ajdovščina

Zaključni izpit je le tradicionalni obred in ni potreben. Osvežen spomin ne vpliva bistveno na nadaljnje šolanje in tudi ne vidim povezave med matura in nadaljnjim študijem. Problem je tudi v tem, da nekateri preveč upoštevajo uspeh na zaključnem izpitu in ne sam uspeh zadnjega letnika. Sicer gimnazija že po svoji zasnovi ne more usmeriti oziroma vplivati na odločitev o izbiri nadaljnjega študija. Po drugi strani se lahko po končani gimnaziji specializiraš za karkoli – mislim, da brez posebnih problemov, saj ti da dovolj splošnega znanja, ki ga lahko uporabiš le pri nadaljnjem šolanju. Ko končaš gimnazijo, znaš premalo za zaposlitev, čeprav se dogaja, da se mladi po maturi zaposlijo. In mislim, da je ravno matura marsikoga ustavila, da ni nadaljeval s študijem, temveč se je zaposlil.

PETER ŠTIH, Tolmin

Matura je problem, ki se vsako leto znova postavlja pred srednješolce, kajti na izpitu je le treba pokazati neko znanje, ki ga je posameznik osvojil v štirih letih šolanja.

Za marsikoga pomeni matura prvi resnejši stik s samim načinom študija. V bistvu je matura priprava za nadaljnje delo. V njej se kaže povezava z nadaljnjim študijem, ki je v bistvu rezultat štiriletnega šolanja. Ta zveza je po mojem mnenju snovna, kajti srednješolci, ki dela zaključni izpit, pogosto izbere tisti predmet, ki se neposredno veže na njegov nadaljnji študij. S tem ugotovimo oziroma obnovi svoje znanje, hkrati pa še enkrat preveri pravilnost svoje poklicne usmeritve.

BORUT TROŠT, Piran

Vsa ta štiri leta, ki smo jih predsedeli v šolskih klopeh, pomenijo zelo malo proti pomenu mature, kajti prav slednja bo odločala o naši nadaljnji poti. O potrebah mature bi bilo težko govoriti, toda gotovo je le to, da je za vse nas to velika ovira, ki le malokomu koristi.

TILKA ZUPAN, Blejska Dobrava

Menim, da matura izgublja svoj pomen (kot tudi splošna gimnazija) in da obstaja le še zaradi tradicije. Jaz osebno jo pojmem kot nepotrebno mučenje dijakov pa tudi profesorjev – kot so sami izjavili. Ne zdi se mi potrebna, ker tako skoraj vsi gimnazijci študirajo naprej in jih ima veliko sprejemne izpite na fakultetah. Tudi ni velike povezave med zaključnim izpitom in našim nadaljnjim študijem, kajti pogostokrat dijak vzame kot četrti maturitetni predmet predmet, pri katerem bo najlažje shajal, in nikakor ni nujno, da ga to področje zanima.

BRANKO ŽNIDARŠIČ, Murska Sobota

Menim, da je »zrelostni« oziroma zaključni izpit potreben, kajti zelo dobro je, da vsaj okvirno, če še ne v celovitosti ponoviš snov, ki si jo osvajal v štirih letih v gimnaziji. Tako tudi ugotoviš, koliko boš »odnesel« znanja iz gimnazije. Ker sem pa učenec pedagoške smeri na naši gimnaziji, pa bi imel eno pripombo; zelo dolgo smo bili v negotovosti, če bo za pedagoške razrede matura ali ne bo. V prvem letniku so nam nekaj namigovali, da naj ne bi bila, v drugem in tretjem, da je ne bo, na začetku četrtega letnika pa spet, da matura verjetno bo.

Menim, da bi ti tovariši na izobraževalni skupnosti v okviru republike lahko bili bolj složni, kajti neprijetno je tako za učitelje kot za dijake, da vsak mesec ali pozneje predlagajo nekaj novega. To novo pa po navadi izpodriva »staro«, sprejeto pred mesecem dni.

»Kdor vzgojuje in poučuje, mora vzgojevati in poučevati za življenje, ne sme pa čakati, da se gojenci vzgoje in pouče skozi življenje. Zato so v interesu posameznikov in občnosti potrebni izpiti za življenje, ker bi bili izpiti skozi življenje prepozni in opasni. Tako je bilo in bode.«
Dr. J. Tominšek,
»O reformi mature«, 1908